ARISTOTELIS RHETORICORVM LIBRI. DVO

M. Antonio Mureto Interprete

ROMAE,
Apud Bartholomaeum Graſſum.
M. D. LXXXV.

M. ANTONIVS. MVRETVS P. FRANCISCO. BENCIO. E SODALITATE. IESV. S. D.

QVOD non difficile modo factu, ſed prope incredibile ſuapte ſponte videri poteſt, id mihi tecum vſuuenit Franciſce Benci: vt inter homines ſumma inter ſe caritate deinctos intercedat tamen prope quotidiana contentio: dum & tu, alienorum officiorum benigniſsimus aeſtimator, ſumma quaedam mihi debere te praedicas: & ego contra tantum mihi a te tributum eſſe profiteor, vt omnis mihi ſpes plane praeciſa ſit tecum vnquam paria faciendi.

Nam ſi rationes putandae, & ad calculum res vocanda ſit: quid a te mihi aliud acceptum ferri poteſt, quam, quod multos abhinc annos, effloreſcentem ingenij tui vim admiratus, ducem me tibi ad eas artes præbui, in quibus poſtea, Dei ope & induſtria tua fretus, eos progreſſus feciſti, vt in te iampridem & eximia dicendi vis, & minime vulgaris eruditio vno omniũ ore celebretur? Cuius qualiſcunque officij erga te mei abunde mihi magnam gratiam percipere videor, cum qui ad te audiendum confluunt, ad Mureti auditorem atque alumnum ire ſe praedicant, eaque in te viua ac ſpirantia agnoſcunt, quorum in me olim vmbra fortaſsis aliqua ac ſimulacrum fuit. At ego, niſi prorſus in-

gra-

gratũ haberi me velim, quae quantaque tibi a me deberi agnoſcam, neceſſe eſt? Tu me primus, tanto adoleſcentior tanto ſeniorem, humana cõtemnere, & pleno gradu ad diuina properare docuiſti: cum in ipſo vernãtis aetatis flore, poſthabitis voluptatibus, ambitione depoſita, reiectis alijs omnibus curis; in iſtam te ſanctiſsimam & orbi terrarum fructuoſiſsimam hominum cultui diuino mancipatorum ſodalitatem contuliſti: cum in ſuſcepto ſemel conſilio tã conſtanter perſtitiſti: neque ceſsiſti illorum vocibus, qui cum in collegijs veſtris educati eſſent, & illic didiciſſent iſtud neſcio quid quod iactant litterarum, a quo ipſi ordine flagitioſe deſciuerant, in eumne nomen dares, abſterrere te conaban-

nabantur. In quem tu semel admis-
sus, ita vitã instituisti, vt facile de-
claraueris, non illum caecũ quen-
dam, vt ipsi mentiebantur, ac te-
merarium impetum, sed diuini nu-
minis instinctum atque afflatum
fuisse: &, vt ad ea redeam, quae ad
me proprie pertinẽt, nunquam ex
illo consilijs, praeceptis, cohorta-
tionibus iuuare me, & faces ac sti-
mulos animo meo ad pietatẽ sub-
dere destitisti. Merito igitur ita te
amo, & vt patrem filius, & vt filiũ
pater: his enim nos, quae maxima
sunt, caritatis vinculis bonitas di-
uina copulauit. Quare, quod & in
ceteris rebus, quoad potero, sedu-
lo faciam, libenter his paucis die-
bus obsecutus sum studio tuo: &,
qui pridem conatus essem secun-
dum rhetoricorum Aristotelis li-

 brum

brum latine reddere, quanquam hoc tempore & multis, vt nosti, occupationibus obrutus, & molesto ac difficili pedum morbo octauum iam mensem impeditus, in tuam tamen gratiam, etiam primum addidi. Tertium, vt saepe ex me audijsti, latine reddi posse vix puto. Sed si quid vnquam mihi vacui temporis dabitur, quod optare magis quam sperare possum, non ego quidem illum interpretabor: sed Aristotelea praecepta, quae eo cōtinētur, meo more tractare, & latinis exemplis illustrare conabor. In his autem, quos nunc ad te mitto, quosq. amoris erga te mei monumentum esse cupio, facile prospicio fore, vt multi multa mirentur, partim longe aliter a me accepta, quam ab alijs, par-

tim

tim etiam a vulgata Graecorum librorũ editione discrepantia. Qui hoc velim cogitent, neq. causam mihi vllam fuisse suscipiendi noui laboris, si nulla in re dissensissem a ceteris: & ipsos inter se Graecos libros ita variare, vt a multis discedere necesse sit, quicunq. vnum se qui velit. Spero autẽ me breui breues quasdam notas in hos libros editurũ, ex quibus, quid in eis aut praestiterim, aut praestare voluerim, curq. locis aliquot, nõ ab alijs modo, sed ab ipso quoq. eruditorũ coryphaeo Petro Victorio, cui debetur, quicquid fructus hac aetate ex horum librorum lectione percipitur, dissentire ausus sim, commodius intelligatur.

Romae Id. Feb. M. D. LXXXV.

ARISTOTELIS ARTIS RHETORICAE LIBER PRIMVS.

M. ANTONIO MVRETO Interprete.

RHETORICE dialecticae altera ex parte respondet. ambae enim quibusdam eiusmodi versantur in rebus, quae communes quodammodo omnium sunt ad cognoscendum, nec vlla certa ac definita arte continentur. Quocirca & omnes quodammodo vtriusque participes sunt. Omnes enim vsque ad aliquem modum & anquirere in alienam opinionem, & suam tueri, & defendere & accusare conantur. Vulgo igitur alij quidem haec temere praestant, alij autem, propter consuetudinem, ex habitu. Quando igitur utroque modo id euenit, constat, fieri posse, vt haec ad certam viam rationemque redigantur. Quid enim sit causae, cur & qui consuetudine & qui casu id faciunt, id quod volunt consequantur, videri ac perspici potest. Id autem iam omnes artis opus esse fateantur. At nunc ij qui de dicendi arte scripserunt, exiguam modo illius particulam attigerunt

runt. Nam solae probationes ad artem pertinent: cetera appendices quaedam sunt & accessiones. At illi de enthymematis quidem nihil præcipiunt, qui faciendae fidei neruus est: in ijs autem quae extra rem sunt, omnis eorum opera consumitur. Criminatio enim & commiseratio & ira, & tales animi affectiones, non ad rem, sed ad iudicem pertinent. Itaque si in omnibus obseruaretur, quod & nunc quibusdam in ciuitatibus obseruatur, & quidem in ijs quae optimis legibus temperatae sunt: nihil haberent, quod dicerent. Omnes enim partim quidem existimant ita legibus cautum esse oportere, partim autem etiam vtuntur ijs legibus, ac prohibent extra rem verba facere, vt in Areopago: recte ita existimantes. Neque enim oportet iudicem distorquere ac deprauare, praeoccupantes animum ipsius aut inuidia aut commiseratione. Nam id perinde est, ac si quis, qua regula vsurus est, eam deprauet. Praeterea constat, ipsius quidem controuersantis nullum aliud munus esse, quam vt ostendat, id quod agitur, aut esse aut non esse, aut factum esse aut non esse. Sit ne autem magnum an paruum, iustum an iniustum, quatenus id legislator non definiuit, ipsum videlicet iudicem cognoscere ac iudicare oportet, non discere ab ijs qui controuersantur. Ergo maxime quidem oportet recte positas leges, omnia quae possunt, definire ac decidere ipsas: ita vt quampaucissima in arbitrio eorũ,

qui

qui iudicant relinquantur. Primum quidem, quoniam vnum aut paucos deligere facilius est ea prudentia praeditos, vt leges ferre ac iudicare possint, quam multos. Deinde leges quidem feruntur adhibita diuturna consideratione: iudicia autem re adhuc recenti. Itaque difficile est ijs qui iudicant, bene definire quid iustum atque vtile sit. Iam quod maximum est, legislatoris quidem iudicium est, non de vna aliqua re, neque de praesentibus, sed & de futuris, & vniuerse. At is qui deliberat, qui ve iudicium exercet, iam de praesentibus ac definitis iudicant: erga quos saepe aut amor aut odium est, aut aliqua propriae vtilitatis coniunctio: ita vt non amplius possint liquido perspicere quid verum sit: sed aut propria voluptas aut molestia tenebras iudicio offundat. Aliarum igitur, vt modo dicebamus, rerum quam fieri potest paucissimarum permittenda est iudici potestas: sed fuerit nec ne, futurum sit an non sit, sit ne an minus, ea certe necesse est iudicum arbitrio permittere. neque enim haec praeuidere legislator potest. Quod si haec ita se habent, constat eos pro artis praeceptis tradere ea, quae extra rem sunt, quicunque alia praecipiunt: exempli gratia, quomodo conformatum esse oporteat prooemium, aut narrationem aut vnamquamque aliarum partium. Nihil enim his praecipiendis aliud agunt, quam, quomodo iudicem hoc aut illo modo afficiant, de artificiosis autẽ

probationibus nihil docent. at id demum est, ex quo quis fieri enthymematicus possit. Nam & eadem causa est, cur, cum eadem sit methodus contionalium & iudicialiũ: cumque pulchrior ac ciuilior sit cõtionalium tractatio, de ea quidem sileant, conētur autem omnes tractandorũ iudiciorũ artem aliquam tradere: quoniã minus e re est in cõtionali genere extra rem euagari: neque tam malitiosum est in cõtione agere, quam in iudicio, sed simplicius. Hic enim iudex de suis iudicat: ita vt nihil requiratur aliud, quàm vt ostendatur ita esse vt dicit is qui consiliũ dat. At hoc in iudicialibus satis non est: immo vero expedit auditorem praeoccupare. De alienis enim iudicium est. Itaque commodi sui rationem habentes, & ad gratiam audientes non tam iudicant, quàm litigatoribus largiũtur. Quocirca & multis locis, vt & ante dixi, lex prohibet extra rem euagari. Hic autem illi ipsi, quorum existimatio est, satis per se ne id fiat cauent. Quando igitur cõstat artificiosam quidem methodum circa probationes versari probatio autem demonstratio quaedam est: tunc enim maxime credimus, cum rem demonstratam esse arbitramur: oratoria autem demonstratio est enthymema: eaque, vt simpliciter dicam, probationum omnium potissima est: enthymema autem, syllogismus quidam: constat, vt quisque maxime peruidere poterit, ex quibus & quo modo fiat syllogismus, ita eum maxime enthyme-

maticũ fore, si id praeterea addiderit, vt teneat, & quibus in rebus versentur enthymemata, & quo modo a syllogismis logicis differant. Quid enim verum, & quid simile veri sit, videre, eiusdem facultatis est. Praetereaque homines natura satis facti sunt ad id quod verum est, & plaerunque veritatem consequuntur. Quo fit, vt ea bene conijcere posse quae opinionibus hominum consentanea sunt, eius sit qui eodem modo affectus est etiam ad veritatem. Constat igitur alios & ea modo artibus suis comprehendere quae extra rem sunt & cur ad iudiciorum tractationem magis inclinent. Vtilis autem rhetorica est, tũ quia natura quidẽ vera & iusta potentiora sunt falsis & iniustis. [non tamen semper etiam in vulgus faciliora ad persuadendum] ita vt necesse sit, nisi iudicia quomodo par est exerceantur, ea non nunquam vinci. Id autem animaduersione dignum est. Praeterea sunt non nulli, quibus etiam, si cuius rei scientiam exquisitissimam animo cõprehensam teneamus, persuadere tamen facile non est, si ductis ex ea argumentis vtamur. Nam oratio quae ex ipsa rei scientia ducitur, docendi ratio quaedam est. Ipsi autem doceri non queunt: immo necesse est e communibus rationes & argumenta ducamus: vt & in topicis diximus de ratione agendi cum vulgo. Accedit huc quod vt in syllogismis, ita hic quoque contraria persuadere posse oportet: non vt vtrumque faciamus: neque enim mala

persuadenda sunt: sed & vt ne nos illa ratio lateat: & si quis alius iniuste eo dicendi artificio vtatur, soluere ipsi possimus, quae ab eo adferuntur. Ergo aliarum quidem artium nulla est, quae contraria argumentando colligat. dialectica autē & rhetorica solae id faciunt. aeque enim sunt vtraeque contrariorum. Res tamen ipsae ad disputandum propositae similem naturam non habent: immo vero semper ea quae vera sunt & praestantiora natura, faciliora, vt simpliciter dicam, sunt & ad probandum & ad persuadendum. Ad haec omnia accedit, quòd absurdum est, si turpe esse statuamus, opem sibimet ipsi corpore ferre non posse: oratione autem sibi opitulari non posse, turpe non esse ducamus: cum id hominis magis propriū sit, quàm vsus corporis. Quod si quis obijciat, magna damna importaturum eum, qui hac facultate contra quam fas est vtatur: id & commune est aduersus omnia bona, si vnam virtutem excipias, & maxime aduersus ea quae vtilissima sunt: cuius generis sunt robur corporis, firmitas valetudinis, opum affluentia, ductandorum exercituum scientia. His enim omnibus & qui iuste vtatur, plurimum profuturus, & qui iniuste, plurimum ob futurus est. Ergo non esse quidem vnius certi ac definiti generis rhetoricen sed vt dialecticen: & vtilem esse constat: & opus ipsius esse non vtique persuadere. sed videre omnia, quae in quaque re insunt, apta ad

persuaden-

persuadendum:quemadmodum & in alijs omnibus artibus. Non enim est medicinae sanare, sed quousque fieri potest, vsque eo perducere. licet enim & eos bene curare, qui ad bonam valetudinem perduci non queunt. Praeter haec autem constat e superioribus, eiusdem artis esse perspicere tum quid persuadendi vim habeat, tum quid tale videatur: vt & in dialectica tum quis syllogismus sit,tum quis falsam syllogismi speciem praeseferat. Sophisticus enim non ex eo dicitur, quòd possit fallere, sed quod id sibi studio habeat. Sed hic quidem orator vterque dicetur, ille quidem scientia, hic autem etiam instituto & consilio: at illic, ex cõsilio quidem sophista,dialecticus autem non ex consilio, sed ex facultate. Sed iam conemur de ipsa methodo dicere, quo modo & quibus freti possimus ea quae proposita sunt consequi.Rursus igitur, tanquam a principio definiamus eam: ac deinceps cetera persequamur. Sit igitur rhetorica facultas perspiciẽdi quidquid in quaque re excogitari potest idoneum ad persuadendũ. Id enim nulla est ars alia quae praestet. Nam aliarũ vnaquaeque ad docendũ & ad persuadendũ idonea est eo tantum in genere in quo ipsa versatur. Vt medicina in eo quod salubre, quodque morbosum est: geometria in ijs quae magnitudinibus accidunt:arithmetica in numero: itidemque ceterae artes ac scientiae. Rhetorica autem de qualibet, prope dixerim, re proposita videtur

perſpicere poſſe, quid in ea inſit aptum ad perſuadendum. Vnde fit, vt dicamus eam non habere proprium vllum ac definitũ genus in quo verſetur. Rationum autem faciendae fidei nonnullae quidem artis expertes ſunt, nonnullae autem artificioſae. Artis expertia dico ea, quaecũque artificio noſtro cõparata non ſunt: ſed prius erant: cuiuſmodi ſunt teſtes, quaeſtiones, ſyngraphae; ceteraque eius generis. Artificioſa vero quae arte & opera noſtra cõparari queunt. Itaq. eorum illis quidem vti, haec vero excogitare oportet. Iam eorum quibus oratione fit fides, tria genera ſunt, vnum quod poſitum eſt in moribus ipſius dicentis, alterum, quod in eo, vt certo quodam modo afficiatur auditor: tertium quod in ipſa oratione cõſiſtit, vt aut demõſtret, aut demonſtrare videatur. Ac moribus quidem fides fit, cum ita conformatur oratio, vt efficiat eum qui dicit dignum cui habeatur fides. Bonis enim viris magis & facilius credimus vniuerſe quidem omnibus in rebus: in ijs autẽ quae exquiſite cognoſci non queũt, ſed tales ſunt, vt uarie de ipſis exiſtimare liceat, omnino & ſine vlla exceptione. Id autem ipſo orationis genere fieri oportet, non ob praeiudicatam de dicentis ingenio ac moribus opinionem. Neq. enim ita eſt vt quidam in libris de arte poſuerunt, qui ita de probitate dicentis locuti ſunt, vt de re quae nihil conferat ad perſuadendum. Immo uero nihil fere eſt ad faciendam fidem potentius atq.

effica-

efficacius,quam mores dicentis. Ex persona autem auditorum,cum vi orationis ad aliquem animi motum impulsi fuerint. Neque enim simi liter iudicamus tristes & laeti aut cũ diligimus & cum odimus. Quam vnam ad rem omne studium suum conferre diximus huius artis magistros . Sed huius quidem rei tota ratio singillatim a nobis explicabitur,cũ de motibus animorum disseremus . Oratione autem ipsa adducti credunt, si quando ostenderimus ex ijs quae in quaq. re insũt apta ad persuadendũ,id quod probare volumus , aut verũ esse aut videri . Cũ sint igitur haec tria instrumẽta faciẽdae fidei,perspicuũ est,haec tria consequi,eius esse,qui & syllogismo sciẽter ac perite vti queat , &peruidere ea quae ad mores ac virtutes pertinẽt,&,quod tertiũ est, ea quae ad animorũ permotiones : tum quid earũ quaeq. sit, & cuiusmodi, tum quibus ex rebus & quomodo excitetur. Vnde illud efficitur,rhetoricam esse quasi propaginem quandam dialectices , & eius quae de moribus disserit , quam suo ac proprio nomine politicen vocari par est. Quo circa & ipsa sibi quasi personam politices induit: & eius professores se pro politicis venditare conantur, partim per ignorantiam, partim per arrogantiam, partim alias ob causas quibus interdum hominũ animi moueri solent. Est enim particula quaedam & simulacrum dialectices, vt & principio diximus Neutra enim earum scientia est de certo li qu

ac definito genere, quae ſint illius affectiones: ſed facultates quaedam ſunt rationum comparandarum. De vi igitur & natura ipſarum, & quomodo inter ſe affectae ſint, fere quantum ſatis eſt, diximus. Eorum autem quibus eo fides fit, quod is qui dicit, aut demonſtret aut demonſtrare videatur, vt & in analyticis, aliud quidem inductio eſt, aliud ſyllogiſmus. Voco enim enthymema quidem, ſyllogiſmum oratorium: exemplum autem, inductionem oratoriā. Omnes autem demonſtrando fidē faciunt, aut exēpla proferentes aut enthymemata, neque quidquā fere aliud. Quocirca ſi omnino neceſſe eſt, eum qui quid demonſtrat, aut ſyllogiſmo aut inductione id facere, conſtat autem ita eſſe ex analyticis, neceſſe eſt vtramq. horum cum vtroque illorum idem eſſe. Quid autem interſit inter exemplum & enthymema, liquido perſpicitur e topicis. Quemadmodum enim in methodicis, ita hic quoque ſe res habet. Nam cū multa ac ſimilia protuleris, oſtendere id quoque de quo agitur, ita ſe habere, illic quidem inductio eſt, hic autem exemplum. At vero quibuſdam poſitis, euenire praeterea aliud quippiam eo quòd illa ſint, illic quidē ſyllogiſmus vocatur, hic autem enthymema. Illud quoque conſtat ineſſe vtrumq. bonum in oratorio dicendi genere. Oratoriae enim dictiones aliae exēplis, aliae enthymematis abundāt. Atque ad perſuadendū quidem non minus valent, quae exemplis abundant;

dant: ſed maiorem animorum motum efficiũt enthymematicae. Cuius rei quae cauſa ſit, & quomodo vtroque genere vtendũ, dicemus poſtea: nunc autem de eis ipſis diſtinctius & enucleatius diſſeramus. Quoniam enim quod ad perſuadẽdum aptum eſt, alicui tale eſt: & aliud quidem ſtatim ac ſuapte ui tale, aliud autem eo, quod videatur demonſtratum eſſe per talia: nulla autem ars ſingula conſiderat: vt medicina, nõ quid Socrati aut Calliae, ſed quid ita affecto, aut ita affectis ſalutare ſit: hoc enim arte cõprehendi poteſt: at id quod ad vnumquemque ſingillatim pertinet, infinitum eſt, neque ſub ſcientiam cadit, ne rhetorica quidem quid cuique probabile ſit conſiderabit, vt Socrati aut Hippiae: ſed quid talibus, quemadmodum & dialectica. Eſt autem proprium opus ac munus ipſius, de eiuſmodi rebus dicere, de quibus deliberatur, quaeque arte non continentur: & apud eiuſmodi auditores, qui quae procul ſita ſunt videre, & ex ijs quae longe diſtant ratiocinari nõ queunt. Deliberamus autẽ de ijs quae vtroq modo habere ſe poſsũt. Nã quae aliter aut fieri, aut futura eſſe, aut ſe habere non queunt, nemo qui de eis ita exiſtimet, deliberat. nullus enim fructus illius deliberationis eſſet. Ratiocinari autem & concludere aliquid licet aut ex ijs quae iam ſyllogiſmo concluſa ſunt, aut ex iis quae, cũ antea concluſa non ſint, ſyllogiſmo indigent, quod per ſe probabilia non ſint. Neceſſe eſt au-

tem horum generum illud quidem tale non esse, vt auditor dicentē facile subsequi possit propter longitudinem. Positum est enim, iudicem rudiorem ac crassiorem esse. Ea porro quae secundi generis sunt, idonea non sunt ad faciendam fidem: cum eorum non sint, quae confessa sunt, & de quibus plerique omnes eodem modo opinantur. quare necesse est, & enthymema, & exemplum esse de ijs quae etiam aliter habere se possunt, exemplum quidem, inductionem, enthymema nero, syllogismum, eumq. ex paucis, ac saepe ex paucioribus, quàm eum qui primo ac proprie syllogismus dicitur, Nam si quid eorum sit quod facile per se intelligi queat, ne exprimendum quidem est. Ipse enim id addit auditor. Vt si probandum sit. Dorieum vicisse in certamine quopiam eorum in quibus victores coronantur, satis fuerit dicere, eum Olympia vicisse. esse autem eius generis Olympia; ne addendum quidem est. omnibus enim id notum est. Quando igitur necessaria pauca sunt eorum, de quibus agunt Oratorij syllogismi, deliberant enim, & consultant homines de ijs quae agunt, ea autem omnia eiusmodi sunt: neq. eorum fere quidquam necessario fit, Ea vero quae plerunq. eueniũt, necesse est ex alijs talibus colligi, necessaria autem ex necessarijs, quod ex analyticis cognouimus; constat, ea, ex quibus enthymemata ducuntur, partim quidem necessaria esse, sed maximam partem, eorum quae

plerunq.

placrunq. cótingunt. Ducũtur autem enthymemata ex verisimilibus, & ex signis. quare necesse est, illorum vtrunque vtriq. idem esse. Nam verisimile quidem est, quod plaerunq. fit, non simpliciter tamen, vt quidam definiunt, sed id démũ, quod ita affectũ est ad id ad quod probandum adhibetur, vt vniuersum ad particulare. Signorum autem quaedam ita se habent, vt particulare aliquid ad vniuersum, quaedam autem vt vniuersum ad particulare. Horum auté id quidem quod necessarium est, tecmerion vocatur. At quod necessarium non est, nomen quo ab alijs distinguatur nõ habet, Igitur necessaria quidem dico ea, ex quibus confici potest syllogismus. Quocirca tecmerion etiã est huiusmodi syllogismus. Cum enim id quod a se dictum est, putant solui non posse, tunc a se tecmerion adferri putant, vt eo quod volunt demonstrato iam, & ad finem perducto. Tecmar enim vetere lingua dicitur finis. Signorum autem aliud quidem ita affectum est vt singulare ad vniuersum, quale est si quis dicat, quòd Socrates cum sapiens esset iustus fuerit, signum esse, homines sapientes esse iustos. signum igitur hoc quidem est, sed solubile, etiam si uerum sit quod dictum est, neq. enim syllogismus ex eo confici potest. At quod tale est; vt si quis dicat, quòd quis febrem habeat signum esse, eum aegrotare, aut pe peri sse eam quae lac habeat, necessarium est, idque e toto signorũ genere solum est tecmerion.

solum

ſolum enim, ſi verum ſit, inſolubile eſt, Aliud autem ita affectum eſt vt vniuerſum ad particulare; vt ſi quis dicat, quod quis crebro reſpiret, ſignum eſſe eum febricitare. ſolubile autem eſt hoc quoque, Neque enim ſtatim neceſſe eſt febricitare qui anhelet. Quid igitur ſit veriſimile, quidque ſignum, & quid tecmerion, & quid inter ſe differant, dictum quidem eſt nunc quoque; enucleatius autem tum de his, tum quae cauſa ſit cur ex alijs ſyllogiſmi confici non poſſint, ex alijs poſſint in analyticis definitum eſt. At exemplum inductionem quidem eſſe, & circa cuiuſmodi res inductio ſit, dictum eſt. Ita autem affectum eſt, neque vt pars ad totum, neq. vt totum ad partem, neque vt totum ad totum, ſed vt pars ad partem, ſimilis ad ſimilem, cum ambo ſub eodem quidem genere continentur; ſed alterum altero notius eſt. vt ſi ex eo colligat quis Dionyſium cum cuſtodiam petat, clanculum ſibi viam ad tyrannidem affectare, quod, & prius Piſiſtratus idem moliens, cuſtodiam petijt, & cum eam accepiſſet, tyrannidem occupauit: & Theagenes Megaris, & alij quoſcunque idem feciſſe ſciunt, exempli loco ſunt aduerſus Dionyſium, de quo vtrum eadem de cauſa petat, nōdum ſciunt. Omnia autem haec ſub eodē genere continentur: eum qui tyrannidem affectat cuſtodiam petere. Vnde igitur ducantur probationes, quibus demonſtrari aliquid uidetur, dictum eſt. Enthymematum autem maxi-

mum,

mum, quodque maxime plaerosque omnes, latet, inter ipsa discrimen est, itemque in differendi ratione syllogismorũ. Quaedã enim rhetoricae cõuenientia sunt, quedã ad alias artes, ac facultates pertinent, partim iam repertas, partim nondum ab hominibus comprehensas. Quo fit vt Oratores interdum imprudentes ab officio, ac munere suo discedant, propius, quàm par est, ea de quibus dicunt attingentes. Magis autem constabit quod dicimus, si pluribus explicetur. Dico enim tum Dialecticos, tum Rhetoricos syllogismos esse eos, quorum & species & locos tradimus. Hi autem communes sunt, & de iustis, & de naturalibus, & de ciuilibus, & de multis quae specie differunt. Cuiusmodi est, locus ex eo quod magis, & ex eo quod minus verisimile uidetur. Nihilo enim magis licebit ex eo syllogismum aut enthymema ducere de rebus iustis quam de natulibus, aut de qualibet alia re proposita disputantem. etsi haec specie differũt. species autẽ, quaecunque enuntiationes ad singulas species generaue pertinent. Exempli causa de Physicis effata quaedam sunt, ex quibus neque enthymema, neque syllogismus, de ijs quae ad mores pertinẽt duci vllus potest, Itidemque de his alia ex quibus nihil quod ad Physica pertineat duxeris. Eodemq. modo in omnibus se res habet. Atque illa quidem non efficient in vllo certo, ac definito genere intelligentem; nullum enim eis certum

tum genus subiectum est, At haec quo quis me lius delegerit, latebit aliam quandam artem efficiens a dialectica & rhetorica. Si enim incidat in principia, iam non dialectica, aut rhetorica erit, sed ea ipsa cuius principia tenet. Ducuntur autem maximam partem enthymemata ex ijs quas species vocamus, quae particulares sunt, ac propriae, ex communibus autem pauciora. Vt igitur in topicis, sic, & hoc loco distincte explicandae sunt & species, & loci, ex quibus enthymemata sumũtur. Voco autem species quidem eas enuntiationes quae ad quodque genus proprie pertinent, Locos autem eos qui aeque com munes sunt omnium generum. Primum igitur explicemus genera Rhetorices vt eis quot sunt distinctis separatim cuiusq. elementa, & effata persequamur. Sunt autem Rhetorices genera numero tria: nam & eadem auditorum distinctio est. Omnis enim Oratio constat ex tribus: ex eo qui dicit, ex re de qua dicitur, & ex eo ad quem verba fiunt. Atque ad hunc, id est, ad auditorem omnia tanquam ad finem diriguntur. Necesse autem est eum qui audit, aut spectatorem modo esse, aut disceptatorem, id est rei, ac sentẽtiae moderatorem, Disceptatorem autem, aut de rebus praeteritis, aut de futuris. Iudicat autem de futuris exempli causa is qui in contionem uenit, de praeteritis autem ut Iudex; is autem qui spectator modo est, de ui, ac facultate dicentis. Itaq. necessario tria sunt genera sermo

num

num oratoriorum, deliberatiuum, iudiciale, & id quod ad ostentationem comparatum est. Deliberatio autem diuiditur in suasionem, & dissuasionem. semper enim tum qui priuatim cōsilium dant, tum qui ad populum verba faciūt, alterum horum efficiunt. Iudicium autem in accusationem ac defensionem. Horum enim alterutrum facere necesse est eos, qui iudicio contendunt. At id quod ad ostentationem refertur, in laudem, & vituperationem. Tempora autem horum cuique proposita sunt, consilium quidē danti futurum: de futuris enim consilium dat aut suadens, aut dissuadens: contendenti autem iudicio, praeteritum. semper enim de ijs quae facta sunt, ille quidem accusat, hic autem defendit. Generi autem ad ostentationem comparato maxime quidem propriū est tempus praesens: omnes enim ex ijs quae insunt, aut laudant, aut vituperant: Adhibent tamen persaepe, & praeterita, reuocantes ea in memoriam, & futura tanquā praesagientes. Finis autē alius alij propositus est: cumque tria genera sint, totidem sunt etiam fines: consilium quidem danti, vtile, & damnosum. nam is quidem qui hortatur, studet ostendere, id quod suadet melius esse: qui autem dehortatur, vt à deteriore auocat. alia autem tamquam auxilia ita adsumit, vt ad hoc referat; iustum, aut iniustum, honestum aut turpe. Iudicia autem tractantibus iustum, & iniustum, ad sumunt autem hi quoque alia, vt

ad hoc referãt. Laudantibus autẽ, & vitu rpeanti bus honestum, & turpe. Alia vero hi quoque ad haec referunt. Argumento autem est eum esse quem dixi singulis propositum finem, quòd de ceteris interdũ ne contenderint quidem. Exempli causa is qui iudicio prouocatur interdum ne infitiabitur quidem, se id fecisse quod dicitur; neque damnum a se datum negabit, at iniuriam fecisse nunquam fatebitur, Nam ne iudicio quidem tunc opus foret. Itidem ij qui consilium dant, saepe alia quidem proijciunt, ac largiũtur: adduci tamẽ nulla ratione possint, vt aut inutilia suadere se, aut vtilia dissuadere fateantur, quin autem iniustum sit vicinos populos etiam qui nulla iniuria prouocarint, in seruitutem redigere, saepenumero ne laborant quidem. Eademque ratione qui laudant, quique vituperãt, non id considerant, fecerit quis quae sibi vtilia sint, an minus: quin etiam saepe in laude ponunt, si propria vtilitate neglecta pulchrum aliquid ac gloriosum fecerit. Itaque laudant Achillem quod opẽ Patroclo sodali suo tulerit, sciens sibi moriendum esse, cum alioqui viuere ipsi liceret. Huic autem talis quidem mors gloriosior fuit, at viuere vtilius fuisset. Cõstat igitur ex ijs, quae dicta sunt, magnã vim enuntiationũ ijs de rebus tenendam esse. Nam & tecmeria, & verisimilia, & signa enũtiationes sunt oratoriae, Omnino enim Syllogismus ex enuntiationibus cõstat: Enthymema autem syllogismus est ex eius

generis

generis enuntiationibus, de quibus diximus cõpositus, atq. cõflatus, Quãdo autẽ quae impossibilia sunt, neq. facta esse, neque factũ iri queunt, sed possibilia tantũ, neque aut ea quae facta nõ sunt facta esse, aut quae futura nõ sunt factũ iri possunt: necesse est, & cõsilium danti, & contendẽti in iudicio, & ei qui facultatis in dicẽdo suae specimẽ exhibet: enũtiationes habere de possibili, & impossibili, de eo quod factũ est, aut minus & quibus colligat fore aliquid, aut nõ fore. Tum vero quando omnes, & qui laudant, & qui vituperãt, & cohortãtur, & dehortãtur, & accusant, & defendunt, non ea modo quae diximus conãtur ostendere, sed etiam aut magnum, aut paruũ esse, vel bonum, vel malum, vel pulchrũ, vel turpe, vel iustũ, vel iniustum, vel per se de illis dicẽtes, vel cum alijs contendentes, ac comparãtes: cõstat suppetere eis debere enuntiationes tum de magnitudine & exiguitate, tum de maiori, & minori, tum vniuerse, tum particulatim de vno quoque eorum. Exempli causa quod maius bonum sit, quodque minus: itẽq. in ijs, quae iuste, iniuste ue facta sunt, eademque ratione de ceteris. Quibus igitur de rebus enuntiationes colligere ac comparare necesse sit, dictum est. His autem cognitis, enucleatius nunc de vno quoque explicandum est: vt quibus de rebus instituatur deliberatio, & quibus de rebus agatur in ijs orationibus, quae ad ostentationem comparantur, tertio autem quae in iudicijs versari

ſoleant. Primum igitur videndum eſt, cuius generis ſint ea bona malaue, quae ſibi proponit is, qui conſilium dat. non enim de omnibus deliberatur, ſed de ijs tantum quae, & fieri, & non fieri poſſunt. Nam de ijs quae neceſſario aut ſunt, aut erunt, itidemque de ijs, quae aut eſſe, aut euenire impoſſibile eſt, deliberatio non inſtituitur. Ac ne de ijs quidem omnibus quorum euētus incertus eſt. bona enim quaedā à natura, quaedam à fortuna pendent, eorū quae vel euenire, vel non euenire poſſunt, de quibus deliberare nihil profuerit. Immo uero perſpicuum eſt ea tantum in deliberationem adduci, quae eam naturam habent, vt in poteſtatem noſtram redigi queant, vtque principium ortus ipſorum in noſtra poteſtate ſit. Quaerimus enim vſque eo, dum, poſſibilia nobis, an impoſſibilia ſint, repe riamus. Omnia igitur ſingillatim accurate percēſere & in certa genera diſtinguere, de quibus agere ſolent; tum certo, ac vero definire quantum de eis dici poteſt, non eſt huius loci, ac temporis: tum quod ne rhetoricae quidem artis opus illud ac munus eſt, ſed ad aliam, cuius verior harum rerum intelligentia propria eſt, pertinet, tum quod plura iam à nobis ipſi rhetoricae conceſſa ſunt ijs, quorum ipſius propria conſideratio eſt. Vere enim etiam in ſuperioribus diximus, rhetoricen compoſitam eſſe ex analytica ſcientia, & ex politica quae ad mores refertur. Similis autem eſt partim quidem

dialecticae, partim disputationũ sophisticarũ. Quo autem quis aut dialecticen aut hãc ipsam magis conatur ita tractare, nõ vt facultates, sed vt quae certam alicuius rei sciẽtiam contineãt, eo magis imprudẽs naturam ipsarum extinguit ac delet, transferendo, ita eas concinnans, ac si, non dicendi modo, sed certarum rerum sibi propositarum scientiam, & intelligentiam tradãt. Nos autem quae explicare quidẽ est operae pretium, sed suum tamen politicae locum ad considerandum relinquunt, ea nunc persequamur. Sunt autẽ quinque fere numero maxima, ac praecipua eorum, quae in consilijs agitari solent. Agitur enim de vectigalibus & reditibus publicis, de bello, & pace; de custodia regionis, de ijs quae importantur, & exportantur, & de legum constitutione, Eum igitur qui de vectigalibus sententiam dicturus est, primum quidem nosse oportet, quantum ex quaque re ciuitas capiat: vtq;, si quid praetermittitur: addatur, si quo minus quam par est ex re aliqua percipitur, augeatur. Noti autem ei esse debẽt sumptus quos facit ciuitas: vt si quis superuacaneus est tollatur; si quis iusto maior, minuatur. opulentiores enim fiunt, nõ ij modo qui ad opes aliquid addunt, sed ij quoque, qui de sumptibus detrahũt. Haec autem non vsu tantũ domestico intelligi queunt, sed ea etiam quae ab alijs vtiliter ad eã rem inuenta sunt, tenenda sunt ei, qui ad tales consultationes idoneus esse meditetur. De bel-

lo autem, & pace dicturus, primum quidem ciuitatis vires, & copias teneat, tum quantae sint eae, quae nunc suppetunt, tum quae praeterea parari possint; & cuius generis vtraeque sint: tũ quomodo & quae bella gesserit. Neque vero de sua, sed, & de vicinis ciuitatibus haec cognorit necesse est, aut de ijs cum quibus bellum existere posse opinio est: vt cum potentioribus quidẽ quiete pacificeque viuatur: aduersus inferiores autem in eorum potestate sit, qui deliberant, bellum facere velint an minus. Sed & copias vtriusque, similes, an dissimiles sint nosse oportet. nã in hoc quoque positum est, vt aut meliori, aut iniquiori condicione pugnetur. Ad haec autem necesse est nõ propria modo ac domestica bella cognita habere, Sed & aliorũ quis ea exitus consequatur. similiũ enim similis plerunq. esse exitus solet. De custodia autem regionis, noscendũ est, & quomodo illa custodiatur, & qui sit praesidiariorum militum numerus, & cuius generis sint, & quibus locis imponenda sint praesidia. Id autem nisi qui regionis peritus sit, scire nemo potest. Haec autem ideo noscenda, vt siue minor iusto est custodia, augeatur: seu qua non necessaria, tollatur: & vt opportuna loca diligẽtius custodiantur. Ad annonam autem quod attinet, quanta illius copia, & cuius generis ciuitati sufficiat intelligendum: & quae illic nascatur, quaeque aliunde importetur: quarumque rerum, aut exportatione egeant, aut inuectione, ut cum ijs

populis

populis pacta, cōuentionesque fiant. Duo enim sunt hominum genera, apud quos ne offendant ciues prouidendū est: qui potētiores sunt, & qui ad haec quae modo diximus vtiles. Vt autē omni periculo careat ciuitas, necessaria quidē est harum omniū rerum intelligētia, non minimū autem positum est in scientia legum constituendarum. In legibus enim posita est ciuitatis salus. Itaque intelligendum est, & quot sint rerum publicarum genera; & quae cuique vtilia sint; & quae cuique exitiosa esse soleant, tum ipsius reipublicae propria, tum cōtraria. Dico autem exitio esse quae propria sunt: quoniam praeterā optim remp. ceterae omnes, siue remittantur, siue intendantur, intereunt. Exempli gratia, populi potestas non tantum si remittatur imbecillior fit, ita vt tandem reducatur ad paucorum potentiam, sed etiam si valde intendatur. Vt & deformitas nasi, qui media sui parte quasi gibberus est, & eiusdem nimia depressio non tantum si remittantur perueniunt ad mediocritatem, sed si magis etiam aut intumescat gibbus ille nasi, aut deprimatur, eo peruenit denique, vt ne nasus quidem esse videatur. Vtile autem est ad leges ferendas, non tantum scire, quae gubernandi ratio conferat ad ciuitatem tuendam, cōsiderātem id ex superiorū temporum historia, sed & nosse quibus legibus alij populi vtātur & quales qualibus conueniant. Constat itaque ad leges quidem ferendas, vtiles esse eos libros, qui-

bus terrarum ſitus ac deſcriptiones cõtinentur: nam ex eis leges, & inſtituta gentium hauriri queunt:ad dandũ autem de rebus publicis conſilium, hiſtorias eorũ qui res geſtas litteris prodiderunt: quae omnia ad politicen, non ad rhetoricen pertinent. Haec igitur ſunt quibus inſtructum oportet eſſe eum, qui de rebus maximis ſententiam dicturus ſit. Nunc quae ſint ea ex quibus, & de his, & de alijs dicenti ſumenda ſunt quibus aut incitet, aut deterreat, denuo perſequamur. Fere autem, & cuique priuatim, & communiter omnibus propoſitum quaſi ſignum quoddam eſt quo tendẽtes, alia & expetunt, & fugiunt: idque eſt, ut ſummatim dicam, tum felicitas, tum partes ipſius. Quare exempli cauſa, ſumamus quid ſit populariter loquendo & ex quibus conſtet felicitas. nam de ea, & de ijs quae ad eam conferunt, deque ijs quae illi aduerſantur, omnis ſuaſio, & diſſuaſio ab omnibus inſtituitur. Quae enim ad eam partem ue eius aliquam comparandam, aut eorum aliquid ex minore maius efficiendum valent, ſuſcipienda ſunt: quae autem vel tollunt, vel impediunt, vel aliquid eorum quae ipſi repugnant, efficiũt, ab ijs abſtinendũ eſt. Sit igit felicitas, bonus rerũ ſucceſſus cũ virtute coniũctus: aut ea rerũ ad uitã pertinentiũ abundantia vt nihil praeterea requiratur: aut ſuauiſſima vita extra omne periculũ poſita: aut firmus ſtatus & poſſeſſionũ, & corporũ, cum vi ac poteſtate eorum conſeruandorum

dorum & parandorum. Fere enim horum vnū, aut plura felicitatē esse omnes fatentur. Quod si tale quiddam est felicitas, necesse est, partes illius esse nobilitatem, amicorum copiam, bonorum amicitiam, bonos, ac virtute praeditos filios, eorumque ipsorum copiam: facilem, & cōmodam senectutem, tum praeterea virtutes corporis, vt bonam valetudinem, pulchritudinem, robur, magnitudinem, vires aptas ad publica certamina, gloriam, honorem, prosperam fortunam, virtutem, & partes ipsius, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, iustitiam. nam ita demum quis cumulatus bonis omnibus, nulliusq; praeterea rei indigens fuerit, si & ijs quae in ipso homine sunt, & externis bonis affluat. neq. enim praeter haec, alia ulla sunt. In ipso autem homine sunt tum animi, tum corporis bona: extra autem, nobilitas, amici, pecuniae, honos. Conuenire praeterea arbitramur, & opes, ac ciuilem potentiam, & fortunam adesse. nam ita demum vita ab omni periculo remotissima fuerit. Eodem igitur modo sumamus etiam quid horum quodque sit. Igitur genti quidem, & vrbi nobilitas est si ciues ex eo ipso solo progeniti sint, aut antiqui, & si primi eius conditores, ac duces illustres fuerint, & si multi ex eis propagati sint illustres ijs rebus quibus hominum studia commouentur. Priuatim autem nobilitas spectatur & ex maribus, & ex feminis: & ex eo, vt quis vtraque stirpe ex ciuibus legiti-

me

me prognatus sit, &, tamquã, in vrbe, vt generis principes nobiles fuerint, aut propter virtutem, aut propter diuitias, aliudue quid eorum, quae in honore habẽtur: & multi ex eodẽ genere illustres, tũ viri tũ feminae, tũ iuuenes, tũ natu grandiores Bonos autem, ac multos liberos habere quid sit, obscurũ non est. Commune igitur, ipsum, bonis liberis abundare dicitur, si iuuẽtus & multa fuerit, & bona. Bona aũt, virtute corporis, vt proceritate, pulchritudine, robore, aptis ad certamina publica viribus. Animi vero virtutes iuuenũ propriae sunt temperantia, & fortitudo. Priuatim aũt bonitas, & copia liberorũ est, si & multos quis ex se susceptos, & tales liberos, tũ mares, tum feminas habeat. Feminarũ autẽ virtus corporis quidem pulchritudo, & magnitudo, animi autem temperantia, & industria sine sordibus. Peraeque autem, & publice, & priuatim danda opera est, vt vnum quodq. horum, & in viris, & in feminis insit. Nam quibus quae ad mulieres pertinent, male instituta sunt, vt Lacedaemonijs, dimidiũ fere ijs abest felicitatis. Diuitiarum autem partes sunt, pecunia numerata, multum agri, praediorum possessiones, itemq. supellectilis, & pecorum, & mancipiorum, numero, magnitudine, pulchritudine praestantium. Eaq. omnia vt & tuta sint, & homine ingenuo digna, & vtilia, & propria. Ac vtilia quidem magis sunt, quae fructuosa: ingenuo autem homine digna, quorum omnis prope fructus

in ani-

in animi oblectatione positus est. Fructuosa autem voco, ex quibus capiuntur reditus annui: oblectationis, autem causa comparata, ex quibus nihil, quod quidem aliqua aestimatione dignũ sit, percipitur praeter vsum. Tuta autem sunt quae quis ita possidet, vt in potestate ipsius sit vsus illorum. Proprium id, cuius alienandi penes eum qui possidet potestas est. Alienationem autem voco donationem, & venditionem. Omnino autem diuitem esse magis in vtẽdo, quam in possidẽdo positum est. Nam & diuitiae sunt, eiusmodi rerum exercitatio, & vsus. Bona autẽ existimatio est, ab omnibus virum grauem & auctoritate praeditum existimari: aut tale aliquid habere, vt id omnes appetãt, aut multi, aut boni, aut prudentes. Honor autem signum quidem est eum cui habetur beneficum haberi. Honore autem afficiuntur iure quidem vel maxime, qui iam beneficium dederunt: sed tamen is quoq. honoratur, qui potest benefacere. Beneficium autem aut ad salutem pertinet, eaq. omnia quibus fit, vt simus, aut ad diuitias, aut ad aliud aliquod bonum eorum, quae paratu facilia nõ sunt, aut omnino, aut eo loco, aut eo tẽpore; Multis enim etiã quae exigua videntur honori fuerunt: sed cum ad ea, aut locorum aut temporum commendatio accederet. Partes autem honoris sunt sacrificia, inscriptiones aut versibus conclusae, aut etiam sine versibus, praemia, sacella, priores in consessibus loci, sepulcra, sta-

tuae, alimenta ex publico: tum ea quae barbarorum consuetudo fert, vt genua veniente aliquo flectere, assurgere, & loco cedere, tũ dona quae apud quosque in pretio sunt. Nam in dono est & datio rei quae possideatur, & honoris significatio. Quo fit vt & pecuniae amãtes, & honoris cupidi dona appetant. in eis enim insunt quae vtriq. appetunt; cum & rem augeant, quod auidi pecuniae, & honori sint, quod honoris cupidi concupiscunt. Corporis autem virtus est sanitas: quae ita accipienda est, vt & morbo quis careat, & corpore vtatur. Multi enim ita valent, vt Herodicus dicitur, quos propter talem sanitatẽ nemo beatos dixerit: cũ aut omnibus, aut plaerisq. eorum quae hominum uita fert abstinere cogantur. Pulchritudo autem sua cuiusque aetatis propria est. Atque adolescentis quidem pulchritudo est, corpus habere idoneum ad labores, tum qui currendo, tum qui ad ui decertandum capiendi sunt, cum quadam oris, ac uultus suauitate. Quocirca pulcherrimi sunt pentathli, quod aeque apti sunt & ad vim, & ad celeritatem. Eius autẽ qui florenti aetate est, ad labores bellicos: cum eo vt & aspectu iucundus sit, & ferocitatis aliquid praeseferat. Senis autem quod satis sit ad labores necessarios sustinendos, ita vt molestus non sit ijs, qui vna sunt, quod nullo incommodo laboret eorum quibus senes conflictari solent. Robur autẽ potestas quidem est mouẽdi alium arbitratu suo.

Neceſſe eſt autem, qui alterum mouet, ut id faciat, aut trahendo, aut pellendo, aut ſublimem tollendo, aut premendo, aut collidendo. Quare qui robuſtus eſt, aut eis omnibus, aut eorũ quibuſdam valet. Magnitudinis autem praeſtantia eſt, ſuperare proceritate, craſſitudine, latitudine, vſitatum hominum modum, tantꝙ, vt ne propter illam exuperantiam tardiores fiant corporis motus, Vires autem aptae ad publica certamina conſtant ex magnitudine, robore, & celeritate. Nam, & celeritas in robore ponitur. qui enim poteſt certo quodam modo crura iactare, ac mouere cito, & longe, curſor eſt: qui premere, & cohibere, luctator: qui autem ictu pellere, pugil: qui autem his vtriſque valet, pancratiaſticus: qui omnibus, pentathlus. Commoda autem ſenectus eſt, cum & ſera ſenectus aduenit, & doloris ac moleſtiae expers. nam neque is qui cito ſeneſcit, commoda vti ſenectute dicendus eſt, neque is qui ſero quidem, ſed cum dolore ac moleſtia. conſtat autem ex virtutibus corporis, & ex fortuna. nam neque perturbatione vacabit, niſi & immunis à morbis, & robuſtus fuerit; neque ſine fortuna diu viuere expers moleſtiae poterit. Eſt auté quaedam etiam ſine proſpera valetudine, & ſine robore, uitae producendae facultas. Multi enim diu uiuunt ſine virtutibus corporis. Sed harum rerum accurata tractatio nihil hoc quidem tempore neceſſaria eſt. Multorum auté ac bonorum amicitia quid ſit,

obſcu-

obſcurum nō eſt, ſi quid amicus ſit, definiamus. Eſt autem amicus, qui ita affectus animo eſt, vt quae ei quem amat bona eſſe putat, ea, ipſius cauſa, conficere ſtudeat. Cui ergo tales multi ſunt, is amicis abundat: cui etiam viri boni, is bonos amicos habet. Bona autem fortuna eſt, eum, quorum bonorū cauſa fortuna eſt, ea eueniunt, & inſunt, aut omnia, aut plurima, aut maxima. Cauſa autem eſt fortuna nonnullorū quidem, quae parantur etiam arte: at multorum quae ſine arte, vt eorum, quae natura efficiūtur, ita tamen vt etiam praeter naturam euenire poſſint. Nam bona quidem valetudo arte effici poteſt: at pulchitudinis, & magnitudinis cauſa natura eſt, Omnino autem eius generis bona à fortuna ſunt, quibus inuidetur. Ea quoque bona ad fortunam referuntur, quae praeter rationē eueniūt: vt, quod cum ceteri fratres deformes ſint, hic formoſus ſit: aut quod alij theſaurum non viderunt, hic autem reperit, aut quod telum eū attigit, qui prope erat: hunc autem non attigit. aut quòd non uenit aliquo, qui ſolus ſemper eò ventitabat; qui autem ſemel venerant, perierūt. Haec enim omnia in fortunae proſperitatibus numerari ſolent. De virtute autem, quando in ratione laudandi maxime proprius eius tractandae locus eſt: tum cum eo uentum erit, accurate explicabimus. Quaenam igitur ſpectare debeāt qui ſuadent, vt quae aut futura ſint, aut iam adſint, perſpicuum eſt; ex quo etiam conſtat quae

ſpectare debeant, qui diſſuadent: ea videlicet quae is aduerſantur. Quoniam autem conſiliũ danti vtilitas propoſita eſt ad quam omnia dirigat, deliberant autem non de fine, ſed de ijs quae ducunt ad finem: ea uero ſunt, quae in ſingulis rebus agẽdis vtilia ſunt: vtile autem quod eſt, bonum eſt, ſumenda, ac comparanda nobis fuerint elementa de bono, & utili ſimpliciter. Sit igitur bonum, quod ipſum propter ſe expetendum eſt, & cuius cauſa aliud expetimus. Et id quod appetunt omnia; aut ea in quibus ineſt ſenſus, aut mens, aut ſi mentem accipiant: & quaecunque mens vnicuiq. ſuggeſſerit. Et quicquid mens, quae in quoque eſt, ei attribuit, id cuiq. bonũ eſt. & quo praeſente bene ſe habet, neq. quidquam praeterea requirit. Et id ipſum quod ſibi ex ſe ſufficit. Et quod talia aut efficiendi, aut conſeruãdi uim habet. & id quo poſito, talia conſequuntur. Et quae vim habent aut prohibendi, aut tollendi ea quae talibus aduerſantur Conſequitur autẽ aliud alij duobus modis: aut enim ſimul, aut poſtea. Exẽpli cauſa, ex eo quod quis diſcit, ſequitur vt poſtea ſciat: at ex eo quod bene ualet, ſimul ſequitur, vt & viuat. Efficientia vero tribus modis dicuntur, quaedam ita vt beneualere, efficiens eſt bonae valetudinis: quaedam ita, vt cibi eiuſdem efficiẽtes ſunt: quaedam denique, vt corporis exercitatio, quae plaerunque vt bene ualeamus efficit. His poſitis, neceſſe eſt, ut & bonorum ſumptio-

nes in bonis ſint, & malorũ depulſiones. Sequitur enim mali quidem depulſionem, ſtatim, en quis malum habeat; boni autem ſumptionem illud poſtea, ut habeat bonum. Bonum quoque eſt pro minore bono, maius bonum ſumere: & minus aliquod malum ſubire, vt maius effugias. Nam quo minus à maiore ſuperatur, eius fit, boni quidem ſumptio, mali autem depulſio. Virtutes quoq. neceſſe eſt in bonis eſſe. nam, & bene afficiunt eum in quo ſunt, & vim habent efficiendi, atque augendi ea quae bona ſunt. De vna quaque autem illarum, quae, & cuiuſmodi ſit, ſeparatim dicendum eſt. Et voluptatem neceſſe eſt bonum eſſe. Natura enim duce omnia animalia eam appetunt. Quare, & quae iucunda ſunt, & quae pulchra, bona vt ſint neceſſe eſt. nam illa quidem voluptatis efficientia ſunt: pulchrorũ autem partim ſuauia, partim ipſa per ſe expetẽda ſunt. Vt autem ſingillatim dicamus, bona haec vt ſint, neceſſe eſt: felicitas, nam & per ſe expetenda eſt, & ſibi ex ſe ſufficit, & illius cauſa alia perſequimur: iuſtitia, fortitudo, temperantia, magnitudo animi, magnificentia, & alij eiuſmodi habitus: virtutes enim ſunt animi: & bona ualitudo, & pulchritudo, & talia: uirtutes enim ſunt corporis; & multorũ bonorum efficientes, ut bona ualitudo uoluptatis, & uitae. Quo fit ut & optimum quiddam eſſe uideatur; quoniam cauſa efficiens eſt duorum, quae apud plaeroſque maximo in pretio

ſunt,uoluptatis,& uitae. Diuitiae. uirtus enim haec patrimonij eſt, & multarum rerum conficiens. Amicus, & amicitia. nam & per ſe expetendum quiddam eſt amicus, & multorum efficiens. Honos,exiſtimatio. nam & iucunda ſunt,& multorum efficientia, & plaerunq. euenit ut in ijs qui honorantur, inſint ea, propter quae honorantur. Dicendi facultas, rerum gerendarum facultas. omnia enim huius generis multorum bonorum efficientia ſunt. Itemq. bonitas ingenij,memoria, docilitas,perſpicacitas, talia omnia. nam hae facultates multorum bonorum in ſe efficientiam continent. Itidemque omnes ſcientiae,atque artes. Et uiuere. nam, ut boni ex eo nihil aliud conſequatur, ipſum per ſe expetendum eſt. Et quod iuſtum eſt: publice enim prodeſt. Haec igitur fere ſunt, quae omnes bona eſſe conſentiunt. In ijs autem, quae dubitationem aliquam habent, hinc ducuntur ſyllogiſmi. Cui quod aduerſatur, malum eſt, ipſum bonũ eſt. Et cui quod pugnat, hoſtibus prodeſt. Exempli cauſa, ſi ignauos ciues eſſe,maxime prodeſt hoſtibus,conſtat fortitudinem ciuibus utiliſſimam eſſe. omninoque quod hoſtes uolunt,& quo gaudent,ei quod pugnat,utile uidetur. Vnde & recte dictum eſt.

Quã laeta haec Priamus,ſi ſenſerit,ebibat aure.
Neque tamen hoc perpetuo uerum eſt:ſed plaerunque. Nihil enim prohibet interdum idem utile eſſe ijs,qui inter ſe diffident. Vnde & illud

prouerbio iactatum eſt. Mala homines conciliant: cum idem utriſque damnoſum eſt. Et quod nimium eſſe nõ poteſt, bonum eſt. quod autem iuſto maius eſt, malum. Et id cuius cauſa multi labores ſuſcepti, multi ſumptus facti sũt. Iam enim bonum uidetur, & putatur finis eſſe, ac multorum quidem finis. Finis autem, bonum eſt. Vnde, & haec dicta ſunt. Quàm ſe hoc iactarit Priamus. &, Turpe eſt & manſiſſe diu. Et illud prouerbium, Ad fores vrceum. Et id quod multi appetunt, & id quod uidetur dignum pro quo ſuſcipiantur contentiones. Quod enim appetunt omnes, bonum eſſe dicebamus. at multi pro omnibus habentur. Et quod laudabile eſt. nemo enim quod bonum non eſt laudat. Et id quod etiam hoſtes laudant. Nam pro eo eſt, ac ſi omnes ita eſſe fateantur: cũ ij quoque quibus quis malũ dedit agnoſcãt. Videtur enim eo id fateri, quod res dubitationẽ nõ habeat. Vt cõtra nihili ſint oportet, quos, & amici uituperãt: & inimici nõ uituperant. Quocirca ſe Corinthij hoc Simonidis uerſu cõtumelia affectos putarunt:

Corinthijs autem Ilium haud iraſcitur.

Et quod quis aut prudentium, aut praeſtantium virorum, aut mulierum iudicio ſuo alijs antepoſuit: vt Minerua Vliſſem, Theſeus Helenã, Deae Alexandrum, Achillem Homerus. omninoque ea quae alijs conſulto anteponuntur. Conſulto autem in rebus agendis anteponunt, & ea quae diximus: & quae hoſtibus mala ſunt, & quae

amicis

amicis bona. Et quae fieri poſſunt. Fieri autem poſſe dicuntur duobus modis: tum ea quae quoquo modo, tum ea quae facile fieri poſſunt. Factu autem facilia ſunt, quaecunque aut ſine moleſtia, aut breui tẽpore. Difficultatem enim aut moleſtia, aut temporis diuturnitate metimur. Et ſi vt volunt. volunt autem aut ſine ulla mali admiſtione, aut ita ut bonum malo facile praeponderet. Id autem erit, ſi poena, aut lateat, aut parua ſit. Et propria. Et quae nemo alius obtinet. Et eximia. ita enim maior eſt honos. Et quae ſibi conueniunt, atque apta ſunt. Talia autem ſunt, quae ſunt nobilitati, ac potentiae ſuae accommodata. Et quae ſibi deeſſe putant: etiam ſi exigua ſint. nihilo enim minus ea ſibi comparanda eſſe arbitrantur. Et quae facile ad exitum adduci poſſunt. non enim tantum fieri, ſed & facile fieri poſsũt. Talia autem ſunt, quae aut omnes, aut plaerique, aut eiuſdem ordinis, aut etiam inferiores ex animi ſententia cõfecerunt. Et quae amicis grata, inimicis moleſta fore norunt. Et quaecunque ſibi conciliare ſtudentij, quos ipſi admirãtur. Et ad quae natura facti, quorumq. periti ſunt. Facilius enim ea ſibi ſucceſſura putant. Et quae nemo abiectus ac parui pretij. Laudabiliora enim ſunt. Et quae concupiſcunt. Quod enim quis cupit, non iucundum modo, ſed & melius videtur. & maxime quique ea, ad quae natura propenſi ſunt: ut qui victoriae cupidi, ſpe uictoriae: qui honoris

cupidi, honore: qui pecuniae, pecunia proposita, alijque eodem modo commouentur. De bono igitur, & de vtili hinc argumenta ducenda sunt. Sed quoniam saepe accidit, vt cum vtraque utilia esse fateantur, vtrum vtilius sit, controuersentur, de meliore deinceps, & vtiliore dicendum fuerit. Ponamus igitur praestare quidem id dici, quod & alterum tantum est, & eo amplius: superari autem id, quod in altero inest. Ponamus item, maius, ac plus semper referri ad id quod minus est: magnum autem, & paruum, itemque multum, & parum dici habita ratione vsitatae magnitudinis, ac multitudinis. & eam quidem quod superat, magnum, quod autem ab ea abest, paruum vocari, & multum, ac parum eodem modo. Quoniam igitur bonum esse dicimus, tum id quod suapte causa, ac non alterius, expetendum est, tum id quod omnia appetunt, appeterentue si mens eis, ac prudentia accederet, & quod habet vim efficiendi, ac cõseruandi talia, & quo posito talia consequuntur: finis autẽ est id quo cetera diriguntur, & vicissim id, quo cetera diriguntur, est finis: cuique autem bonum, id quod ita affectum est ad ipsum: necesse est, & plura vno, & paucioribus, si modo id vnum, aut haec pauciora in illis pluribus connumerentur, maius bonum esse. Insunt enim. At id quod in altero inest, ab eo superari docuimus. Itemque si quod maximũ est aliquo in genere, praestat ei, quod

in al-

in altero maximum est: illud quoque simpliciter huic praestat: itidemque, si quod genus simpliciter alteri praestat, praestabit etiam id quod in illo genere maximum est, ei quod in altero maximum. Vt si maximus vir maxima muliere maior est, sequitur, ut & uiri omnino mulieribus maiores sint. Itemque si uiri omnino mulieribus maiores, ut maximus uir maxima muliere maior sit. Generum enim, & eorum quae in quoque genere maxima sunt exuperantiae, eadem inter se proportione respondent. Maius quoque illud est, quo posito alterum sequitur: cum tamen ipsum, altero posito, non sequatur. Sequi autem dicitur aut simul, aut deinceps, aut potestate. Nam eius quod sequitur vsus est in illo altero. Sequitur autem simul quidem, ut, qui bene ualet, sequitur, ut & uiuat: cum tamen uiuere possit, neque bene ualere. Deinceps autem: vt disciplinam, ac studium scientia. Potestate autem, vt ex sacrilegio furtum. Qui enim sacrilegium fecit, etiam furtum fecerit. Et quae cum eodem collata, maiori parte vincunt, ipsa quoque maiora sunt. Necesse est enim, vt & illud superent, quod tertio illo maius est. Maiora sunt etiam quae maioris boni efficientia. Hoc enim est, maius, vt efficiens, esse. Itidemque maius est id, cuius causa efficiẽs maior est. Si enim id quod bonam valetudinem efficit, praestat ei, quod voluptatem: sequitur ut & bona ualetudo praestet uoluptati. Et id quod magis propter se

expetendum est, eo, quod non propter se. Vt robur melius est re aliqua salubri. Nam haec non propter se, at illud propter se expetitur: quam boni naturam esse diximus. Et si alterum quidem finis sit, alterum autem nō. Hoc enim propter aliud expetitur: illud propter se. vt exercitatio ad bonam valetudinem refertur. Et quod minus indiget aut alio, aut alijs. quod enim tale est, magis ipsum sibi ex se sufficit. Minus autem indiget, quod indiget aut paucioribus, aut facilioribus. Et cum hoc quidem sine illo, aut non est, aut ne contingere quidem potest: at illud sine hoc potest. magis enim se contentum est id, quod alio non indiget: itaque maius bonum videtur. Et si illud quidem principium sit, hoc autem non. Et si alterum causa sit, alterum non sit: eandem ob causam. Nam sine causa, ac principio neque esse, neque fieri quidquam potest. Et si duo principia sint, quod à maiore principio est, maius. Et si duae causae, quod ex maiore causa efficitur, maius. Contraque ex duobus principijs, quod maioris principium est, maius: & è duabus causis, quae maioris efficiens, maior. Constat igitur ex ijs, quae diximus, utroque modo posse aliquid maius uideri. nam, & quod principium est, eo quod non est; & quod non est, eo quod est, maius uideri potest. Finis enim maius quiddam est; cum tamen principium non sit. Vt Leodamas Callistratum accusans, maiorem culpam esse dicebat eius

qui

qui consilium dedisset, quam quifacinus perpetrasset. neque enimfuturum fuisse, ut fieret, nisi consilium antecessisset. At rursus accusans Chabriam, grauiorē esse iniuriam eius qui fecisset, quam eius, qui consilium dedisset. nihil enim nociturum fuisse consilium, nisi qui illud exequeretur, extitisset. nam, & omnem deliberationem ad agendum referri. Et quod rarius est, praestat ei, cuius copia suppetit: ut aurum ferro: cum minus utile sit. Aestimationem enim ei adijcit difficultas; Alio autem modo id, cuius magna copia est, ei, quod rarum est. maiorem enim vsum praebet. & plus est saepe, quàm raro. vnde dictum est, aquam rerum omnium optimam esse. Omninoque quod difficilius est, praestat faciliori. rarius enim est. At alio modo quod facilius est, difficiliori. Ita enim se habet, vt volumus. Et cui quod aduersatur maius est. Et quo priuari, maius. Et uirtus maior est eo, quod virtus nō est: & uitium maius eo quod non est uitiū. Altera enim fines iam sunt, altera nōdū ad finē perducta sunt. Et quorū opera pulchriora, aut turpiora, maiora etiā ipsa sunt. Maiora sunt etiā, quae à maioribusvirtutibus vitijs vè proficiscuntur. Quae enim causarū, ac principiorū, eadē etiā eorū quae ex ipsis eueniūt vicissimq. quae horū, eadē illorū etiā ratio est. Et quibus excellere maius, aut pulchrius est. Exēpli causa pluris est acutissime videre, quā sagacissime odorari. nā & uisus odoratui praestat. & sodaliū

amantem eſſe, quàm amantem pecuniae, pulchrius: itaque & ſtudium erga ſodales ſtudio pecuniae praeſtat. Et contra quae meliora, & pulchriora ſunt, eis excellere maius eſt, ac pulchrius. Et quorum cupiditates pulchriores, meliores ſque ſunt. Maiora enim quae ſunt, maiorẽ cõmouent appetitionẽ ſui. Et quae pulchriora, ac meliora ſunt, eorum pulchriores, ac meliores ſunt cupiditates, eandem ob cauſam. Et quae ſcire pulchrius eſt, ac ſtudio dignius, ea quoque ipſa pulchriora, & ſtudio digniora sũt. Quae enim ſcientiae, eadem ueri ratio eſt. Verũ autẽ illud quod ad ſe pertinet, ſciẽtia quaeq. pertractat. Et quae ipſa ſtudio digniora, ac pulchriora ſunt, eorum etiam ſcientia proportione ſtudio dignior, ac pulchrior eſt, ob eadem illa quae diximus. Et quod maius bonum iudicarent, aut iudicarunt prudentes uel omnes, uel multi, vel plures, vel praeſtantiſſimi, id neceſſe eſt ita ſe habere, aut ſimpliciter, aut ſi pro ſua prudentia iudicarunt. Atque hoc etiam in alijs rebus communiter dici poteſt. Nam, & quid, & quantum, & quale ſit, intelligentium, ac prudentium iudicio ſtandum eſt. ſed nos de bonis modo id diximus. Definitum eſt enim bonum id eſſe, quod, ſi prudentia rebus ipſis tribueretur, vnaquaeque illarum expeteret. ex quo perſpicuum eſt, id quoque maius bonum eſſe, quod prudentia magis expetendum eſſe dictat. Et quod ineſt melioribus, aut ſimpliciter, aut quatenus

tenus meliores sunt. vt fortitudo viribus corporis. Et quod praeoptaret qui melior est, aut simpliciter, aut quatenus talis est: vt iniuriam accipere potius quàm facere. Id enim iustissimus quisque maluerit. Et quod suauius est, eo quod minus suaue. Voluptatem enim sequuntur omnia: & hoc ipsum voluptate affici propter se appetunt. Boni autem, & finis eam esse naturam diximus. Suauius autem est, cui minus admixtum est molestiae, & ex quo diuturnior percipitur voluptas. Et quod pulchrius est, quã quod minus pulchrum. Pulchrum enim est, aut quod suaue est, aut quod propter se expetendũ. Et quorum aut ipsi sibi, aut amicis causam esse se malunt, ea maiora bona sunt, quorum autem minime, maiora mala. Et diuturniora breuioribus; & stabiliora infirmioribus. Superat enim vsus, illorum quidem, tempore: horum autem, voluntate. Firma enim magis eis adsunt, cũ volunt. Et quemadmodum fuerit vnum ex coniugatis, aut similibus casibus, cetera etiam consequuntur. Exempli causa: si fortiter, pulchrius, & magis expetendum est, quam temperanter, fortitudo quoque magis expetenda est, quam temperantia: & fortem esse, quàm temperantem. Et quod omnes expetunt, eo quod non omnes. Et quod plures, eo quod pauciores. Nam bonũ esse dicebamus, quod omnes expetunt. melius igitur quod magis. Et quod qui cõtrouersantur, aut hostes sunt, aut quorum ea de re iudicium

eſt, aut quos ipſi recte iudicare poſſe iudicant. Nam illud quidem perinde eſt, ac ſi omnes ita iudicent:hoc autem, vt ſi ij penes quos arbitriū eſt,& intelligentes. Atque interdum quidem id cuius omnes participes ſunt, maius videtur. Ignominia enim quaedam eſt non participare. Interdum autē id cuius aut nemo, aut pauci. rarius enim eſt. Et quae laudabiliora ſunt, nam eadem ſunt etiam pulchriora. Et quibus maiores honores habentur. honos enim quaſi aeſtimatio quaedam eſt. Et quibus maiores poenae ſunt conſtitutae. Et quae maiora ſunt ijs, quae omnium conſenſu atque opinione magna habentur. Fit etiā, vt quae per partes explicantur, eadē maiora videantur. Plurium enim exuperantia videtur. Vnde, & Poeta perſuaſiſſe ait vxorem Meleagro, vt excitaretur, dicentem.

Quaecunque in capta vis cernitur vrbe malorū.
Intereunt ciues. vrbem depaſcitur ignis.
Abducunt alij natos, matreſque decoras.

Componendo etiā, quaſique inaedificando res augentur: vt facit Epicharmus: tum ob eandem cauſam, qua fit, vt creſcant, cum per partes explicantur: videtur enim compoſitio magnam exuperantiam indicare: tum quia principium & cauſa magnarum rerum videtur. Quoniam autem quod difficilius eſt, quodque rarius, maius eſt: fit vt occaſiones, & aetates, & loca, & tempora, & facultates magnitudinē rebus concilient. Nam & ſi ſupra vires,& ſi ſupra aetatē,

& si supra eos qui eiusdem ordinis sunt, & si hoc modo, aut hoc loco, aut tempore, haec omnia magnitudinem habent, & in rebus pulchris & bonis, & iustis, et contrarijs. Vnde & illud Epigramma est in Olympionicen.

Haud ita pridem humeros corbis mihi dura premebat,

Ex Argo pisces cum veherem in Tegean.

Et Iphicrates se ipsum depraedicabat his verbis: Ex quibus ad haec perueni? Et quod naturale est, adquisito. difficilius enim est. Vnde, & poeta dicit:

Ipse ego me docui.

Et maxima pars eius quod ipsum magnum est. Vt Pericles in laudatione funebri, Iuuentutem ex ciuitate, ita sublatam, vt si ver ex anno tolleretur. Et quae vsui sunt in maiore indigentia, vt quae in senectute morbisue tribuũtur. Et è duobus quod propius accedit ad finem. Et quod ipsi bonum est, quam quod simpliciter bonum. Et quod fieri potest, eo quod nõ potest. Illud enim ipsi vtile est, hoc non item. Et ea quae in ipso uitae fine sunt. magis enim sunt fines. Et ea quae ad finem accedunt. Et quae ad ueritatem referũtur potiora sunt ijs quae ad opinionem. Definitio autem eius quod ad opinionem refertur haec est; quod non optaret quis, si futurum esset ut lateret. Quocirca & beneficium accipere uideri potest magis expetendum, quàm tribuere Nam illud optabit aliquis, etiam si nemo

rescitarus

resciturus sit: at beneficium dare qui velit, si futurum sit, vt id omnes lateat, non sane facile reperietur. Et quaecumq. esse uolũt potius, quàm videri. talia enim magis referũtur ad veritatẽ. Vnde & iustitiã pusillum quiddã esse aiũt: quod videri iustum, quàm esse praestet. At de bona valetudine non idem dicunt. Et quod ad multa vtilius est, vt ad viuendum, ad bene viuendum, ad uoluptatem, ad res pulchras gerendas. Vnde, & opes, & bona valetudo in maximis rebus habentur: omnia enim haec in se continent. Et cui minus molestiae adiunctũ est: & cui comitatur uoluptas. Plura enim sunt vno: cũ & voluptas bonũ sit, & doloris vacuitas. Et e duobus id quod eidẽ adiectũ, totũ ipsum efficit maius. Itẽ quae cum adsunt non latent, maiora ijs quae latent. Ea enim tendunt ad veritatem. Quocirca diuitem & esse, & videri, maius bonum videri potest, quam diuitem esse. Et quod carum, & amabile est, huic quidem solum, aliis autem non solum. Quocirca non par poena legibus constituta est, si quis oculum effodiat ei, qui vnicum habet, & si ei qui duos. Illi enim ablatũ est, quod vnum ac solum carum habebat. Vnde igitur ducenda argumenta sint & ad suadendum, & ad dissuadendum, fere dictum est. Maximum autẽ, & potentissimum ad persuadendi facultatem, & ad bene dandum consiliũ est, formas omnes rerump. animo comprehensas habere; & cuiusque mores, & leges, atque instituta, & quid cuique

quẽ earũ vtile sit,posse distinguere.Parent enim omnes ei,quod vtile est.Vtile autem est id,quod conseruat reip. statum. Praeterea ratum est, & dominatur in ciuitate id,quod pronuntiauerint ij penes quos summa rerum est. Varium autem id est pro varietate rerum publicarum. quot enim Reipublicae genera sunt,totidem sunt ea quae in quaque dominantur. sunt autem reip. genera quattuor: populi potestas, dominatus paucorum,potestas optimatium,& monarchia. Itaque quod in ciuitate dominatur,ac decernendi potestatem obtinet, horum aut aliqua pars, aut totum aliquid sit,necesse est. Status autem popularis est, Respub. in qua sorte distribuuntur magistratus. Paucorum potestas, in qua ex censu. Optimatium, in qua ex institutione, & disciplina.Institutionem autem eam dico,quae lege constituta est. Qui enim constanter manserunt in ijs quae legibus constituta sunt,in potestate optimatium imperant. Necesse est autẽ eos optimos videri. vnde & status ille nomen hoc consecutus est.Monarchia autem est,vt nomine ipso indicatur, in qua penes vnum sunt omnia: eaque vel regnum, si certo ac definito ordine res gubernentur,vel,si infinite,atque interminate omnia vni permissa sunt, tyrannis. Neque ignorãdus est suus cuiusque Reip. finis. ea enim sectantur, quae ad finem pertinent. Est autem populari quidem statui propositus finis, libertas: paucorum dominatui, diuitiae: optimatium

matium poteſtati ea quae ad inſtitutionem, & ad obſeruationem eorum quae legibus ſancita ſunt, pertinent. Regno ex legibus praeeſſe: tyrannidi cautio, ac cuſtodia. Conſtat igitur diſtinguendum eſſe, qui mores, quae leges cuique earum conueniant: quaeque cuique vtilia ſint: quando ad eum finem omnia referentes, ſingula perſequuntur. Ac quoniam non ea tantum oratione fit fides, quae argumentis nititur, ſed etiam ea qua dictis mores exprimuntur, credimus enim, quòd talem eſſe eum qui dicit opinamur, ideſt virum bonum, aut beneuolentem, aut vtrunque: nobis quoque tenendi ſunt mores cuiuſque ciuitatis. nam in quacunque rep. mores ipſius maximam vim ad perſuadendum habeāt, neceſſe eſt. Illi vero qui ſint, ex ijs ipſis, quae ſupra diximus, intelligetur. Nam mores quidem facile cognoſcuntur ex ijs quae quis in rebus agendis potiora iudicat. delectus autem ille, & conſilium ad finem refertur. Quaenam igitur ſibi proponere debeant ij, qui ſuadent vt futura, aut quae iam ſint: & vnde ſumenda ſint, quibus fides fiat aliquid vtile eſſe, itemque de moribus, & inſtitutis cuiuſque reip. quomodo vberem eorum cognitionem nobis parare poſſimus; dictum eſt, quantum temporis ratio poſtulare videbatur. accuratius enim de hoc toto genere in politicis diſputatum eſt. Sequitur nunc vt de virtute, & vitio, deque pulchro, ac turpi diſſeramus. hi enim fines propoſiti ſunt laudanti, ac

ti, & vituperanti. Nam his de rebus disputantes, eadem opera ostendemus, quomodo consequi possimus, vt qui audiunt, nos ita moratos esse iudicent: quam faciendae fidei secundam ratione̅ esse dicebamus. Eadem enim sunt quibus, & nobismetipsis, & alij fidem ex opinione virtutis conciliare poterimus. Quoniam autem euenit, vt & ioco, & serio saepe laudemus non hominem modo, aut Deum, sed & inanima, & animal quodlibet: eodem modo nobis pronuntiata quaedam de eis tenenda sunt. Itaq. quantum ad rem indicandam satis est, de ijs quoque dicamus. Pulchrum igitur est, quod cu̅ propter se expetendum sit, laudabile est. Aut quod, bonum cum sit iucundu̅ est eo ipso quod bonum, Quod si id pulchrum est, necessario efficitur, virtutem pulchru̅ quiddam esse. est enim & bonum quiddam, & laudabile. Virtus autem est, vt uidetur, facultas parandi, & conseruandi ea quae bona sunt, & facultas multa, magnaque beneficia tribuendi. idque ad omnia manat, ac pertinet. Partes autem virtutis, iustitia, fortitudo, temperantia, magnitudo animi, liberalitas, clementia, prudentia, sapientia. Necesse est aute̅ eas maximas esse virtutes, quae alijs vtilissimae sunt: si quidem virtus est facultas benefaciendi. Atque haec causa est, cur iusti ac fortes maximo in honore sint, altera enim in bello vtilis est, altera in pace. Deinde liberalitas, proijciunt enim pecuniam liberales, neque de ea dimica̅t: quam

ceter

ceteri concupiſcunt. Eſt autem iuſtitia quidem virtus,qua fit vt ſuum quiſque ex legis praeſcripto teneat.Iniuſtitia vero,qua aliena praeter legem detinentur. Fortitudo autem,qua prompti ſunt ad pulchra facinora in periculis edenda, & vt lex iubet: cuius ad iuſſa perpetuo parati ſunt. Huic timiditas aduerſatur. Temperantia virtus, qua ad uoluptates corporis ita affecti ſunt, vt lex iubet.Huic aduerſatur intemperantia. Liberalitas, quae pecunijs ad benefaciendũ vtitur. illiberalitas autem contra. Magnitudo animi,quae in rebus magnis ad aliorum beneficiũ pertinentibus cernitur. Magnificentia quae in ſumptibus faciendis magnitudinem,ac ſplendorem ſequitur. Eis autem aduerſatur paruus, & anguſtus animus, & ſordida quaedã in ſumptu faciendo parſimonia. Prudentia autem virtus eſt mentis,qua fit vt bene deliberare poſſint de bonis maliſque rebus, quas diximus ad beatam vitam pertinere. De virtute igitur ac vitio vniuerſe, itemque de vtriuſque partibus,quantum huic inſtituto ſatis eſt, diximus. Quibus cognitis, non magna erit in ceteris difficultas. Conſtat enim,& ea quae virtutis efficiẽtia ſunt, neceſſario pulchra eſſe:ad virtutẽ enim tendũt: & ea quae à virtute proficiſcuntur.Talia autem ſunt tum ſigna virtutis,tum opera. Quando autẽ ſigna, & quaecunq. talia ſunt quae quis ex virtue aut fecit, aut excepit, ac perpeſſus eſt, pulchra ſunt,neceſſe eſt,tũ quaecunq. fortitudinis,

aut operas, aut ſigna, aut fortiter facta ſunt, pulchra eſſe: tum quae iuſta, & quae iuſte facta: non etiam quae quis iuſte perpeſſus eſt. In hac enim vna ex omnibus virtutibus non ſemper pulchrum eſt, iuſte aliquid excipere, ac perpeti: immo vero poena iuſte affici turpius eſt, quam iniuſte. Et in ceteris virtutibus eodem modo. Pulchra ſunt etiam ea, quibus pro praemio propoſitus eſt honos. Et quibus honos magis quàm pecunia. Et quae cum expetenda ſint, non ſua cauſa quis facit. Et quaecunque quis, propria vtilitate neglecta, pro patria fecit. Et quae ſimpliciter bona ſunt. Et quorum fructus non ad ipſum peruenit qui ea facit. Talia enim videtur cauſa ſua facere. Et quae mortuo potius quam uiuo tribui ſolent. Nam quae viuo tribuuntur, magis eſt ut ea ſua quiſque cauſa ſuſcipere videatur. Et quaecunque opera ad aliorum commodum pertinent. minus enim ea referre ad ſe is qui agit videtur. Et quaecunque beneficentiae munera in alios exercentur, ita vt ad ipſum non pertineat. Et quae in eos, qui beneficio prouocarunt. iuſtum enim eſt. Et beneficia. non enim ad eum, qui dat, pertinent. Et contraria illorum, propter quae erubeſcunt. Turpia enim, & dicentes, & facientes, & meditãtes erubeſcunt. Quod & Sappho oſtendit his verſibus. cum enim dixiſſet Alcaeus:

Fari volo: ſed me prohibet pudor:

Illa ita reſpondit:

Si quidquam honesti mens ferat, ac boni :
Nec lingua quidquam turpe paret tua :
Nullo impedireris pudore,
Sed facile eloquere honesta .

Et ea pro quibus sine vllo timore decertant. ita enim afficiuntur, vbi quid agitur eorum, quae ad gloriam ferunt. Et quae natura praestantiora sunt, eorum virtutes, & opera pulchriora; vt viri quam mulieris. Et quorum fructus ad alios potius, quàm ad ipsos, peruenit. Vnde & quod iustum est, & iustitia pulchrum quiddam est. Et ab inimicis poenas sumere potius, quàm cum eis transigere. Nam, & iustum est, quod acceperis, vicissim referre: iustum autem quod est, pulchrum est: & fortis animi est non vinci. Et victoria, & honos in rebus pulchris sunt. Nam & expetenda sunt, cum fructum nullum afferant, & virtutis exuperantiam ostendunt. Et quae facile in hominum memoria haerent. Et quo quidque magis tale est, eo pulchrius. Magis autem ea quae etiam mortuum sequuntur. Et quibus honos coniunctus est. Et quae eximia sunt, quaeque vnius propria, pulchriora. Facilius enim in memoria haerent. Et possessiones, ex quibus nullus fructus percipitur. sunt enim liberaliores. Et quae proprie apud quemque populum pulchra habentur: & quaecunque signa sunt eorum, quae apud quosque laudantur. Vt Lacedaemone comam alere pulchrum est. Libertatis enim signum est: quoniam facile non est,

eſt, vt quiſquam cui prolixa coma ſit, vllum ſer uile munus obeat. Et nullam artem ſordidam exercere. liberi enim hominis eſt, non viuere alijs ſeruientem. Sumere etiã oportet quae vicina ſunt ijs quae in quoq. inſunt, tanquã eadem ſint: idque tum ad laudem, tum ad vituperationem. Vt eum qui cautus, & in rebus gerendis frigidus eſt, timidum, & inſidiatorem: eum qui fatuus eſt, virum bonum: eum qui nihil ſentit, lenem: ac denique ea quae quemque conſequuntur. ſemper in meliorem partem detorquebimus. Vt iracundum, ac furioſum, ſimplicem vocabimus: arrogantem, magnificum, ac grauem: & eos qui modum tranſeunt, tanquam virtutibus praeditos. Vt audacem vocabimus fortem, & prodigum, liberalem. Nam & multis ita videbitur: & vim habet ſubdolae, ac fallacis concluſionis ex cauſa. Si enim extra vllam neceſſitatem ad ſubeunda pericula promptus eſt, multo magis videri poteſt eodem animo, vbi id honeſtas exigit. & ſi ſua quibuslibet dilargitur, multo magis amicis. Eſt enim quaedam praeſtantia virtutis, omnibus benefacere. Videndum etiam illud eſt, apud quos laudemus. Vt enim Socrates dicebat, audientibus Athenienſibus Athenienſes laudare, difficile non eſt. Ac quae apud quoſque magni fiunt, de eis ita differendum, ac ſi magnifacienda eſſent. vt inter Scythas, aut Lacedaemones. Omninoque quod in pretio eſt eo perducere, vt & pulchrum ſit. Vi-

dentur enim haec vicina esse. Et quaecunque ita vt conueniebat gesta sunt. Vt si quis digna maioribus suis gessit, & ijs ornamentis quae prius in ipso inerant. Nam,& in magna felicitatis parte ponendum, & honestum est, relictam sibi à maioribus, aut à se antea partam gloriam aliqua accessione cumulare. Et si quid melius, ac pulchrius actum est, quàm conuenire videbatur. Vt si quis in prosperis quidem rebus moderato, in aduersis magno, & excelso animo, aut potentior effectus, tanto aequior, ac placabilior fuerit. Quale est illud Iphicratis: Ex qualibus ad qualia perueni? & illud Olympionicae:

Haud ita pridem humeros corbis mihi dura premebat.

Et illud Simonidae:

Quae patremque virumque & fratres nacta tyrannos.

Quando autem laus ex actionibus oritur: proprium autem est viri boni, consulto agere; conandum est, vt quod actum est, consulto actum esse doceamus. Quã ad rem vtile fuerit, si quis idẽ saepius egisse videatur Quocirca & ea quae contigerunt, quaque fortuito euenerunt, ita sumenda sunt ac si cõsulto facta sint. Nam si multa, & consimilia proferantur, id argumentum virtutis uidebitur:& tale vt ex eo colligatur, cõsulto facta esse. est autem laus oratio, quae magnitudinem virtutis declarat. ostendendum igitur

tur eſt, tales eſſe actiones. Encomium autem operum eſt. ea vero quae extra ſunt, adſumūtur ad fidem: ut nobilitas, ut educatio. Conſentaneum enim eſt, ex bonis bonos oriri, & eum qui ita nutritus ſit, talem eſſe. Quocirca etiam encomijs celebramus eos qui iam aliquid tale geſſerunt. Nam quo quiſque ſit animi habitu, operibus indicatur. Etenim eum quoque laudaremus qui nihil tale fecit: ſi certo talem eſſe eum crederemus. Iā macariſmos, & eudaemoniſmos (ſignificatur his uocibus oratio, qua quempiā, ut felicem ac beatum depraedicamus) illa igitur ſunt quidem inter ſe eadem. ſed alia ab ijs de quibus modo explicatum eſt. Nam ut uirtutē felicitas continet, ſic illa in eudaemoniſmo cōtinentur. Communis autem forma, ac ratio uidetur laudis, & conſilij. Nā que in conſilio dando praeciperes, ea, mutato tantum orationis genere, encomia fiunt. Quando igitur quae facere & qualem eſſe uirū bonum oporteat, tenemus: haec quaſi praecepta, tradentes, inflectere, atq. immutare oportet ipſo genere dicendi. Exempli cauſa. Magno quemque, & excelſo animo eſſe oportet, non fortunae bonis fretum, ſed ſuis. Hoc ita dictum praecepti uim habet. laudis autem, hoc modo. Magno, & excelſo animo eſt, nō fortunae bonis fretus, ſed ſuis. Itaque cum quēpiam laudare uis, uide, quid ei praeciperes, & cū praecipere, quid laudares. Genus autem dicendi neceſſario aliud, atque aliud erit; cū oratio qua

quid vetatur,in eam qua nihil vetatur commutata fuerit. Vtendum eſt etiam multis eorum, quae ad augendũ valent: vt ſi ſolus; aut primus, aut cum eius facti ſocios non multos habeat, aut ſi maxime, ac praecipue aliquid geſſit. Omnia enim haec pulchra ſunt. Ex temporibus quoque,& rerum momentis ad laudādum multa ducuntur. Vt ſi quid fecit ſupra quam ab eo expectari poſſe videbatur: & ſi ſaepe eadem in re bene ſe geſſit. Magnũ enim, neque fortuito, ſed ipſius virtute, atque induſtria factum videtur. Et ſi quae ad incitandum, aut honorandũ valēt,huius cauſa reperta, ac comparata ſunt. vt in quem primumq; encomium factum eſt: quod Hippolocho contigit:& vt primis Harmodio,& Ariſtogitoni ſtatuae ſunt in foro poſitae. Eademque in contrarijs ratio eſt. Quod ſi ex eo ipſo quem laudas ſatis tibi multa non ſuppetant, comparandus erit cum alijs. quod faciebat Iſocrates: vt qui tractandis iudicijs aſſuetus foret. Cum illuſtribus autem comparare oportet. Amplum enim quiddam, & praeclarum eſt, praeſtare praeſtantibus viris. Accommodata eſt autē amplificatio ad laudes. nā in exuperātia eſt. exuperātia nero e genere pulchrorũ eſt. Quare ſi cũ illuſtribus nō liceat, certe tamen cum alijs comparare oportet: cum exuperantia ipſa virtutem indicare videatur. Omnino autem formarum quae omnibus orationum generibus communes ſunt, amplificatio quidē epidicticis accommoda-

modatiſſima eſt. Actiones enim ſibi ad tractandum ſumunt eas, de quibus nulla dubitatio eſt: vt nihil aliud requiratur, quàm vt augeantur, & exornentur. Exempla autem deliberatiuis. nam ex praeteritis tanquam vaticinantes, de futuris iudicamus. Enthymemata vero iudicialibus. Cauſam enim, & demonſtrationem maxime recipit id quod actum eſt, cum obſcurũ ſit. Vnde igitur laudes, ac vituperationes omnes fere ducuntur; & in quae intueri oportet eos qui laudant ac vituperant, & vnde tum encomia, tum probra oriuntur, haec fere ſunt. His enim cognitis etiam contrariorum natura perſpici poteſt. Ex contrariis autem vituperandi argumenta ſumuntur. Sequitur nunc vt explicemus, in accuſando, & defendẽdo vnde ſyllogiſmos erui oporteat. Conſideranda autem ſunt tria; vnum, quae quotque ſint ea, quibus ad inferendam iniuriam impelluntur: alterum, quomodo ipſi affecti: tertium autem, quibus, & quomodo affectis. Explicemus igitur haec deinceps, ſi prius definierimus, quid ſit iniuriã facere. Sit igitur iniuriam facere, ſponte laedere aduerſus legem. lex autem alia propria eſt, alia communis. Voco autem propriam quidem, ex qua ſcripto comprehenſa remp. adminiſtrant. Communẽ, quaecunque ſine ſcripto probari omnium gentium conſenſu videntur. ſponte autem faciunt, quaecunque ſcientes, & nõ coacti. Non autem quaecunque ſponte eadem & conſulto faciunt: at

quicquid consulto, idem etiam scientes. Nemo enim id ignorat, quod consulto facere instituit. Cur autem laedendi, & malefaciendi aduersus legem consilium capiant, duo haec sunt, improbitas, & incontinētia Qui enim vitium aliquod habent, aut vnū, aut plura, qua in re vitiosi sunt, in ea sunt etiam iniusti. Vt auarus in pecunijs, intemperans in voluptatibus corporis, mollis in ignauia, timidus in periculis: metu enim addu cti, socios periculi deserūt. Ambitiosum honos, facilem ad irascendum ira, victoriae cupidum victoria, amarum, & iniuriae memorem vltio, stultum error in dijudicando iusto, & iniusto: impudentem existimationis contemptus ad im ponendam iniuriam impellit. eodemque modo qui ceteris vitijs laborant, ad quod quisque fertur, id eum ad iniuriam adducit. Sed haec quidē facile intelligi possunt, tum ex ijs quae de virtutibus dicta sunt, tum ex ijs quae de permotionibus animi suo loco dicturi sumus. Reliquum est vt dicamus, cuius rei causa, & quomodo affecti, & quos iniuria afficiant. Primum igitur exponamus, quarum rerum aut appetitione, aut fuga ad faciēdam iniuriam aggrediantur. Constat enim accusanti quidem diligenter videndū, quae, & cuiusmodi ex ijs in aduersario insint, quorum cupiditate homines iniuriam alijs faciunt: defendenti autem, quae, quamque multa non insint Omnes autem omnia faciunt, partim per se ipsos, partim non per se ipsos Atque

eorum

eorum quidem quae non per se ipsos, alia fortuito, alia necessario. Eorum autem quae necessario, alia quidem per vim, alia autē natura. Quare omnia quae non per se ipsos agunt, alia quidem fortuito, alia natura, alia autem per vim. Quaecunque autem per se ipsos, quorumque ipsi causae sunt, alia quidem consuetudine, alia vero appetitione. eorumque partim appetitione rationis participe, partim rationis experte. Est autem voluntas quidem appetitio boni cum ratione coniuncta. nemo enim aliud vult, quàm quod bonum putat. Appetitiones autem rationis expertes, ira & cupiditas. Ita quaecunque homines agunt, ob vnam, e septem causis agant necesse est: fortunam, vim, naturam, consuetudinem, rationem. iram, cupiditatem. Vlterius autem ac minutius ea distinguere, vt pro aetatū aut habituum animi, aut aliarum rerum varietate, superuacaneū est. Non enim si euenit iuuenibus vt iracundi sint, vtque cupiditatibus efferantur, idcirco causa est iuuentus cur talia faciant, sed ira & cupiditas. Neque diuites, & egētes propter diuitias, aut paupertatē talia faciūt: sed his quidem propter indigentiam euenit, vt pecuniam, illis autem propter facultates, ac copas, vt voluptates non necessarias concupiscāt, sed hi quoque agūt, non diuitijs, aut paupertate impulsi, sed cupiditate. sic & iusti, iniustique, & alij qui ex habitibus nominantur, ijsdem impulsi causis agunt omnia. aut enim ratiocinatio-

ne, aut motu animi. sed illi quidem bonis moribus, bonisque animi motibus, hi autem contraris. Euenit aũt, vt habituum varietatẽ consimiles animorum motus consequantur. Vt, ne longius abeamus, in eo qui temperans est, ipsa fortasse temperantia bonas opiniones, bonasque cupiditates excitat de uoluptatibus: intemperãtis autẽ ijs ipsis de rebus contraria iudicia sunt. Quare tales quidem diuisiones praetermittendae sunt: considerãdum autem est, quae quosq. consequi soleant. Nam albus quidem an ater sit aliquis, & procero an exiguo corpore, nihil ad hanc rem interest: neque definiri possunt vllae morum varietates, quae illas corporum dissimilitudines cõsequi soleant. At iuuenis sit quis an senex, iustus an iniustus: hoc iam interest. Omninoque quaecunq. ita eueniunt, vt varient mores eorum quibus eueniunt. Exempli causa: intererit diues sibi quis an pauper esse videatur, & aduersa an prospera fortuna vti. Haec igitur postea persequemur. Nũc de reliquis primum disseramus. Fortunae tribuuntur ea, quorum indefinita causa est, quaeque non certae alicuius rei causa fiunt, neque semper, neque plaerũque, neque ordinatim. de his autem ex ipsa fortunae definitione constat. Naturae, quorum & in ipsis causa est, & ordinatim. aut enim semper, aut plaerumque eodem modo eueniunt. si quidem quae eueniunt praeter naturam, ea accurate cõsiderare nihil necesse est, natura ne, an aliquam

aiam

aliam ob caufam eueniant. Videri autem poteſt & fortuna talium cauſa eſſe. Vi fiunt, quae qui faciunt, contra quam cupiunt, aut contra quàm faciendum eſſe ſtatuunt, faciunt, Conſuetudine, quae eo faciũt, quia ſaepe fecerunt. Iudicio autẽ & inductione animi, quaecunq. ex ijs quae bona eſſe diximus, vtilia ſunt, aut vt finis, aut vt pertinẽtia. ad finẽ: ſi quia proſunt, idcirco fiũt. Quaedam enim vtilia etiam intemperantes faciunt: cum tamen in eis non utilitatem, ſed voluptatẽ ſequantur. Per excandeſcẽtiam autem, & iram ea, quae ad vltionem pertinent. Intereſt autem inter vltionem. & caſtigationem: Nam caſtigatio quidem refertur ad bonum eius, qui eam excipit: at vltio ad eum, qui poenas exigit: vt animus ipſi expleatur. Quas igitur circa res verſetur ira, conſtabit ex ijs, quae ſuo loco de motibus animorum dicturi ſumus, Per cupiditatem autem fiunt, quae ſuauia uidentur. Eſt autem id quoque cui aſſueuimus, inter ſuauia. Multa enim etiam eorum quae natura ſuauia nõ ſunt, vbi eis aſſueuerunt, eum voluptate faciunt. Denique, vt omnia ſummatim cõplectamur, quaecunque per ſe homines faciunt, aut bona ſunt, aut uidentur bona, aut ſuauia, aut videntur ſuauia. Quando autem quaę per ſe faciunt, ſponte faciunt: non ſponte autem, quae non per ſe: ſequitur, vt omnia quae ſponte faciunt, aut bona ſint, aut videantur bona, aut ſuauia ſint, aut ſuauia videantur. Pono enim in bonis etiam depulſionem

sionem malorum, aut eorum quae videntur mala: itemq. commutationem maiorum in minora. haec enim quodammodo expetenda sunt. Itidemque liberationem ab ijs, quae aut molesta sunt, aut videntur: aut maiorum in minora commutationem, in rebus iucundis numero. comprehendendũ igitur est, quot quaeq. sint tum utilia, tum suauia. Ac de utili quidem dictum est prius in deliberatiuis. De suaui autem nunc dissetamus. Ijs autem in hac disputatione, cuiusque rei definitionibus contenti esse debemus, quae neque exquisitae sint, neque obscurae. Positum sit igitur a nobis, uoluptatem esse, motionem quandam animi, & subitam, quaeque sensu percipi possit, in statu naturae conuenienti constitutionem. Molestiam autem contra. Quod si voluptas tale quiddam est, constat illud quoque, suaue esse id quod talis affectionis efficiens est: quod autem aut eam destruit, aut etiam contrariam constitutionem efficit, molestum. Necesse igitur est, plaerunque suaue esse, ad id quod naturae consentaneum est tendere: maximeque cum quae ex natura fiunt, statum illum naturae conuenientem recuperarint. Iucunda sunt ea quoque, quibus assueuimus. nam, & tanquam naturale est id cui assuefacti sumus: & naturae simile quiddam est consuetudo. Etenim saepe, & semper, inter se vicina sunt. natura autem eius est quod semper: consuetudo eius quod saepe. Et quod violentum

tum non est. vis enim naturae aduersatur: & necessitati adiuncta est molestia: recteque dictum est,

Nam quicquid facere est cuique necesse, graue est.

Necesse est etiam omnẽ diligentiam, & omne studium, ac contentionem animi molestam esse. Necessaria enim, & violenta haec sunt, nisi in consuetudinem perducta sint. tunc autem consuetudo voluptatem efficit. Quae autem illis contraria sunt, suauia. Quocirca & remissiones animi, & laborum uacationes, & negligentia, & ludi, & cessationes, & somnus in rebus suauibus sunt. Vacant enim omnia haec necessitate. Et quicquid cupimus, suaue est. nam, & cupiditas est iucundi appetitio. Cupiditatum autem aliae rationis expertes sunt, aliae cum ratione coniunctae. Rationis expertes voco, quaẽ non ex opinione nascuntur. Tales autem sunt, quae naturales vocãtur: vt quae corporis sunt: qualis est sitis, & fames, & cuiuslibet alimenti generis cupiditas: eaeque omnes quae versantur in ijs quae gustando percipimus, & in rebus venereis, omninoque in ijs quae tangi queunt, & in odoratu, auditu, aspectu. Cum ratione autem, quae eorum sunt, quae homines ex aliqua persuasione concupiscunt. Multa enim, & spectare, & possidere cupiunt, quòd aliquid de eis audierunt, ac sibi persuaserunt. Quando autem voluptate affici in eo positum est, vt motus ali-

quis ſentiatur, phantaſia autem imbecillus quidam ſenſus eſt, & phantaſia quaedam comitatur eum qui recordatur, aut ſperat, eius quod recordatur, aut ſperat: hoc poſito, conſtat, eos qui recordantur ſperant ve, voluptate quadam affici; quodãmodo enim ea ſentiunt. Itaque neceſſe eſt omnia ſuauia eo delectare, quod aut praeſentia ſentiantur, aut haereant in memoria, cum iam praeterierint, aut ſpe praecipiantur futura. Sentiunt enim homines praeſentia; praeterita meminerunt, ſperant autem futura. Iucunda autem ſunt recordatu, non ea tantum, quae cum praeſentia eſſent ſuauia erant, ſed & quaedam non ſuauia, ſi quid ex eis poſtea pulchri, ac boni conſecutum ſit. Vnde & illud dictum eſt.

Dulcis malorum eſt memoria, vbi illa effugeris.

Et illud:

Poſt mala namque viro quaedam eſt meminiſſe voluptas,
Quae paſſus, quanto extuderit quàm multa labore.

Eius autem rei cauſa eſt: quia ſuaue eſt, malo carere. Quae autem in ſpe ſunt, ita demum oblectant, ſi cum praeſentia erunt, magnam voluptatem, aut magnas vtilitates, aut ob omni moleſtia ſeiunctas allatura videantur. Omnino autem quorũ praeſentia, eorum & ſpes, & memoria plaerunque iucũda eſt. Ex quo fit, vt & iraſci ſuaue ſit: quomodo & Homerus de ira cecinit.

Cui

Cui liquidi mellis dulcedine cesserit humor.

Nemo enim irascitur ei, à quo nulla ratione putat euenire posse, vt poenas exigat. Ijs quoque, quibus se potentia, atque opibus multo esse inferiores vident, aut non irascuntur, aut minus. Et plaerisque cupiditatibus voluptas quaedam comitari solet. Aut enim memoria repetentes, quomodo potiti sint, aut se potituros sperantes, voluptate quadam perfunduntur. Vt qui febricitant, ac siti torquentur, gaudent tum recordantes quomodo biberint, tum sperantes fore vt bibant. sic amantes cum perpetuo aut loquuntur, aut scribunt, aut versus faciunt de amoribus suis, voluptatem ex eo sentiunt. In his enim omnibus recordatione fit, vt id quod amant, sibi etiam sentire videantur. Immo vero in omnibus principium illud amoris est: cum alicuius non praesentia tantum, sed absentis quoque memoria oblectantur. Itaque cũ etiam absentia anguntur, plane amant. Luctibus quoque, & lamentationibus adiuncta est naturalis quaedam voluptas. Nam cum molestum sit non esse amplius eum, qui lugetur: iucundum est eius recordari, eumque quodammodo intueri, & quae faceret, & qualis esset. vnde & illud dictum est.

Sic ait: & cunctis lugendi incussit amorem.

Dulce etiam est vlcisci se. Nam quod non consequi molestum est, id consequi dulce est. Qui autem irascuntur, si doloris sui poenas repetere non

non possint, incredibiliter cruciantur animo: gaudet autem spe vltionis. Iucundum est & vincere, non ijs modo qui victoriae cupidi sunt, sed omnibus. Nam qui vincit, hoc ipso sibi superior videtur: quod quidem omnes cupiunt, aut remissius aut vehementius. Quando autem vincere iucundum est: necesse est, suaues etiam esse lusus in quibus decertatur, in quibus tibia canendo, disputando vè contenditur. frequens enim in eis victoria est. & ludos talorum, & pilae, & aleae, ac tesserarum. Idemque dicendum est de ludis paulo seuerioribus. Nam eorum quidam adhibita consuetudine iucundi fiunt, quidam statim iucundi sunt. Vt venatio omnisque ars captandi feras. Vbi enim certamen est, ibi, & victoria. Vnde, & causarum iudicialium, & contentiosarum disputationum iucunda tractatio est ijs, qui assueuerunt, quique in eis valent. Honos quoque & bona existimatio e numero sunt rerũ suauissimarum. talem enim se quisque putat, qualem haberi uidet: & magni pretij esse: eo magis si id dicunt ij, quos ipse vere sentire arbitratur. Tales autem sunt vicini magis, quàm qui procul habitant: & qui vna versantur: & noti, & ciues magis, quã externi: & qui sunt, quàm qui futuri sunt: & prudentes, quàm imprudentes: & multi, quàm pauci. Ab eis enim verisimilius est vera dici. Quos autem quis valde contemnit, vt puerulos, ac bestias, quo in honore, qua ue existimatione apud eos sit, non laborat:

ipsius

ipsius quidem existimationis gratia: sed, si forte, ob aliud quippiam. Est & amicus in rebus iucundis. Nam & amare dulce est: nemo enim vinum amat, quin vino gaudeat: & amari. In eã enim opinionem adducitur qui se amari videt, vt bonum se putet: quod omnes qui eius rei sensum aliquem habent, concupiscunt. Amari autem est, ipsum propter se carum haberi. Iucundum est, & admirationi esse: quoniam id quoque ipsum honori est. Sed & adulatione permulceri iucundum est, & adulator ipse iucundus. Speciem enim praebet admiratoris, & amici. Et eadem crebro facere dulce est. cui enim assueuimus, id suaue esse dicebamus. Et alia ex alijs mutare dulce. Mutando enim ad statum naturae conuenientem perducimur: perpetuaq. eodem in statu permansio superat habitum naturae consentaneum. Vnde dictum est illud,

Rerum omnium iucunda commutatio est.

Propterea enim, & homines, & res ipsae iucundae interuallo temporis fiunt. mutatio enim illa quaedam est ex praesenti: simulque quod interiecto tempore fit, id raritas ipsa commendat. Et discere iucundum est: & admirari plaerunque. Nam in admiratione inest quaedam discendi cupiditas. Itaque quod admirabile est, commouet etiam cupiditatem sui: discendo autem constituitur animus in statu naturae consentaneo. Et beneficium tribuere, & accipere, iucundum est. nam qui beneficium accipiunt, conse-

quuntur id quod volunt: qui autem tribuunt, oſtendũt ſe habere,& ſuperiores eſſe: quae vtraque homines appetunt. Ac quoniam iucundum eſt bene alijs facere, fit vt iucundum quoque ſit, alios corrigere:& inchoata perficere. Itemque cum ſuaue ſit diſcere,& admirari: neceſſe eſt, vt & iucunda ſint ea, quibus imitatio aliqua continetur. qualia ſunt pictorum, & ſtatuariorum, & poetarum opera: & quicquid denique bene, ac ſcienter imitatum eſt: etiam ſi res ipſa, quae imitando efficta eſt, iucunda non ſit. Non enim eo gaudet: ſed quia ratiocinando colligit, hoc illud eſſe: ex quo euenit, vt aliquid diſcat. Et ancipites varijque caſus, & ſeruari ex periculis quae propemodum oppreſſerint: omnia enim haec admirationem habent. Quando autem quod naturae conuenit: ſuaue eſt: & quae eiuſdem generis ſunt, & inter ſe ſimilia, plaerunque iucunda ſunt: vt homo homini, equus equo, iuuenis iuueni. Vnde ducta ſunt & prouerbia: Aequalis aequalem delectat: &, Vt ſemper ſimilem: &

Leo leonem nouit, & lupus lupum.

Et, gracculus gracculo: & quaecunque alia eiuſmodi ſunt. Quoniam autem quicquid ſimile, & eiuſdem generis eſt, idem iucundum eſt: & ita quiſque maxime affectus eſt ad ſemetipſum: neceſſe eſt omnes aut magis, aut minus ſui amantes eſſe. omnia enim haec maxime inſunt cuique erga ſemetipſum. Et quando omnes ſui

aman-

amantes sunt: necesse est, sua cuique iucunda esse: vt opera, vt orationes. Quocirca & adulatorum amantes plaerunque sunt, & eorum à quibus amātur: & honoris, & liberorum. sui enim cuiusque liberi, ipsius opera sunt. Et inchoata perficere suaue est. ipsorum enim iam opus fit, à quibus perficitur. Et quoniam imperare suauissimum est, sapientem etiam uideri suaue est. Sapere enim quiddam est aptum ad imperandum. Est autem sapientia, multorum, & admirabilium sciētia. Praeterea quia plaerique omnes honoris studio tenentur, necesse est, vt & alios reprehendere iucundum sit. Itemque in quo quis excellit, in eo tempus ponere. quemadmodum & Euripides ait.

Namq; vrget illud quisque, & in illo temporis
Ponit diurni maximam partem libens,
In quo ipsemet se vincit, ac praestat sibi.

Similiter autem, cum lusus iucundus sit, omnisque animi remissio, & risus: necessario fit, vt ridicula omnia iucunda sint; & homines, & facta. Disputatum autem est separatim de ridiculis in libris de poetica. Haec igitur de suauibus dicta sint: ex quibus & molesta, quae eis aduersantur, facile intelligūtur. Atque haec sunt, quibus adducti homines iniuriam faciūt. Quomodo autem affecti & quos praecipue petant, nunc explicemus. Adducuntur igitur ad faciendam iniuriam, cum putant rem & effici, & à se effici posse: siue sperant fore, vt cum fece-

rint, lateant: siue ut, re detecta, impune abeant: siue vt poena minor sit lucro, quod vel ipsi consecuturi sunt, vel ij quos amant. Quaenam igitur fieri posse videantur, quae minus: in sequentibus explicabitur. Haec enim communia sunt omnium rhetorices partium. Sperant autem posse se poenam, cum quid iniuste fecerint, effugere ij maxime, qui dicendo valent, qui in rebus agendis versati sunt, multaq. eiusmodi certamina obierunt. Tum qui amicis abundant, quique opibus. Et maxime quidem, si ea quae diximus habeant ipsi: sin minus, si tales amicos habeant, aut ministros, aut participes sceleris. His enim omnibus fit, vt & facere possint, & latere, & poenam effugere. Et si amici sint, vel ijs ipsis, quos iniuria afficere meditantur, vel iudicibus. Nam amici & minus sibi cauent ab iniuria, &, ea accepta, transigũt potius, quàm vt eam iudicio persequantur. Iudices autem gratificantur ijs quibus amici sunt, eosque vel omnino absoluunt, vel certe leuem eis poenam imponunt. Ad latendum autem apti sunt primum ij, quorum ipsa condicio crimini aduersari videtur. vt si qui infirmo corpore est, accusetur, quòd alium verberarit, aut pauper, & deformis adulterij postuletur. Ea quoque facile suscipiuntur, quae valde in aperto sunt, & ante oculos posita: nemo enim ea sollicite custodit: propterea quòd neminem prorsus putant ita audacem fore. Et quae tanta, ac talia sunt, vt ea nemo adhuc

aggressus

aggressus sit: ab eis enim sibi cauet nemo. omnes siquidem, vt à morbis, sic ab iniurijs vsitatis cauent sibi: quo autem morbo nemo adhuc laborauit, ab eo sibi cauendum nemo putat. Et quibus nemo inimicus est, & quibus multi. nam illi quidem sperant fore vt lateant: quoniã sibi ab eis nemo cauet: hi autem, & latent, quia neque videntur facile quenquam aggressuri fuisse: cum sibi ab eis omnes cauerent: & paratam habent excusationem, nunquam se id aggredi ausutos fuisse. Et quibus facile est occultare quod surripuerunt, aut mutata forma, aut loco, aut id facile vendere. Et qui, etiam si non latuerint, possunt à se periculum iudicij depellere, aut in longum tempus differre, aut iudices corrumpere. Et qui, si multati sint, possunt multae solutionem repellere, aut in longum differre: aut propter paupertatem nihil habent quod amittant. Et quibus lucra quidem aperta, & manifesta sunt, aut magna, aut in propinquo: multae autem aut paruae, aut obscurae, aut quae in longum diem differantur. Et id, quo perfecto, nulla poena par emolumẽto est. quale quiddam habere tyrannis videtur. Et quibus iniuste facta, quaestui, poenae antẽ probro tantum sunt. Cõtraque quibus iniuste facta laudis etiam aliquid afferunt: vt si eadem opera quis patri, matri ve factas iniurias vlciscatur: quod Zenoni contigit: poenae autem aut pecunia, aut exilio, aut aliqua eiusmodi re luuntur. Vtrique enim, & vtro-

que modo affecti facile ad inferendam iniuriam adducuntur: nisi quod non ijdem, sed qui moribus sunt inter se contrarijs. Et qui saepe aut latuerunt, aut poenas non dederunt. Et qui saepe frustra tentarunt aliquid efficere. Sunt enim, vt in rebus bellicis, sic in his quidam eo ingenio, vt denuo pugnent. Et quibus voluptas lucrum ve praesens proponitur, quod autem dolorem inurit, aut dãno est, aut in diem. tales enim sunt incontinentes. Incontinentia autem in ijs omnibus rebus est, quae appetuntnr. Et quibus contra, in praesentia quidem excipiendum est aliquid molesti, quodve detrimento sit: sed voluptas, aut vtilitas postea cõsecutura, ac diuturnior futura est. continentes enim, & prudentiores talia persequuntur. Et quae videri possunt fortuito fecisse, aut necessitate, aut natura, aut consuetudine: & omnino per errorem, non iniuriae faciẽdae animo. Et qui ex bono & aequo secum actũ iri sperãt. Et qui rei alicuius indigẽtes sunt. Indigent autem duobus modis: aut necessarijs, vt pauperes: aut superuacaneis, vt opulenti. Et qui aut invalde bona existimatione sunt, aut magna infamia laborant: illi quidem, quòd nemo facile crediturus sit, eos tale quid fecisse: hi vero, tanquam nihilo maiore infamia futuri. Ita igitur affecti homines aggrediuntur iniuriam facere. hos autem praecipue petunt, quos dicemus, & ijs in rebus de quibus dicemus. Eos qui habent ea, quorum ipsi indigent vel ad necessitatem,

tem, vel ad abundantiam ſuperuacaneam, vel ad voluptatem fruendam. Et eos qui procul abſunt, & eos qui in proximo ſunt: nam his quidem cito aliquid eripere, illi vero non cito ſe vlciſci queunt. Exemplo ſunt ij, qui Carthaginienſes depraedantur. Et eos qui ſibi non cauent, neque diligentes ſunt in ſe, ac rebus ſuis tuendis. hos enim latere facile eſt. Et remiſſos ac negligentes. Solliciti enim hominis eſt iniurias ſuas perſequi. Et verecundos. neque enim facile adducuntur, vt de lucro contendant. Et eos qui à multis iniurias acceperunt, neque tamen eas perſecuti ſunt: tanquam qui ſint, vt in prouerbio eſt, Myſorum praeda. Et quos nunquam, & quos ſaepe laeſerunt. vtrique enim negligentes ſunt in cauendo: cum illi nunquam ab eis laeſi ſint: hi autem non iam amplius ſe laeſum iri putent. Et qui accuſati alias ſunt, aut accuſari facile poſſunt. hi enim neque iudicio experiri volunt, cum iudices metuant: neque eis fidem facere poſſunt. quo ex genere ſunt, qui inuiſi ſunt, & ij quibus inuidetur. Et eos aduerſus quos praetendere aliquid poſſunt, vt quod aut maiores eorum, aut ipſi, aut eorum amici, aut laeſerint, aut laedere voluerint vel ipſos, vel maiores, vel eos quorum ipſi curam habent, atque id eſt, quod prouerbio dicetur.

Colore tantum malitia aliquo indiget.

Et amicos, & inimicos. nam illos quidem facile

est, hos vero suaue. Et eos qui amicis carent. Et Et eos qui neque in dicendo, neque in rebus agẽdis valent. Aut enim ne aggrediuntur quidem iniuriam suam persequi, aut transigunt, ac decidunt, aut nihil efficiunt. Et eos quibus operae non est tempus conterere expectantes dum aut iudicetur, aut multa soluatur: cuius generis sunt hospites, & qui uictum sibi industria sua comparant. Tales enim, & paruo absoluuntur, & facile sedantur, ac conquiescunt. Et eos qui multas iniurias fecerunt: aut tales, quales ipsi nunc accipiunt. Prope enim est, vt ne iniuria quidem esse uideatur, cum quis in eo genere iniuriam accepit, in quo esse ipse iniurius in alios solebat. Dico autem: vt si quis hominem in alios petulantem, ac contumeliosum verberet. Et eos qui mali quippiam ipsis aut fecerũt, aut facere uoluerunt, aut uolunt, aut inibi est, vt faciant. Id enim, & dulce est, & pulchrũ: & prope est, vt ne iniuria quidẽ sit. Et eos quibus laedendis gratum facient aut amicis, aut ijs quos admirantur, aut iis quos amant, aut dominis, aut omnino ijs ad quorum voluntatem vitam ipsi suam dirigunt. Et eos a quibus sperant se aliquid aequi boni consecuturos. Et eos, de quibus iam conquesti sunt, quibusque amicitiam renuntiarunt. Nam & talia prope accedere videntur ad id quod iniuria uacat. Qualia sunt quae Callippus faciebat aduersus Dionem. Et eos, quibus alii eandem iniuriam impositurí

ſunt, niſi ipſi occuparint: tanquam ne vllam quidem amplius deliberationem res capiat. Quemadmodum Aeneſidemus dicitur ad Gelonem, qui ciues ſuos in ſeruitutem redegerat, cottabia miſiſſe, vt qui, quod ipſe facturus erat occupaſſet. Et eos, quos ubi iniuria affecerint, multa poſtea iuſte facere poterunt, tanquam facile medicaturi. Vt Iaſon Theſſalus aiebat, quaedam iniuſte facienda eſſe, vt poſtea multa iuſte facere poſſis. Eas autem iniurias facile faciũt, quas multi facere ſoliti ſunt. ſperant enim ſe veniam conſecuturos. Et ea ſubripiunt, quae facile eſt occultare. qualia ſunt quae vel cito cõſumuntur, vt eſculẽta: vel facile mutari poſſunt aut figura, aut colore, aut temperatura: vel quae multifariam abſcondere facile eſt. Talia autem ſunt quae facile poſſunt, & portari, & paruis in locis abſcondi: & à quibus nullo modo diſcrepantia multa, planeque ſimilia prius habebat is qui iniuriam fecit. Et quaecunque proferre ij, quibus facta iniuria eſt, pudore prohibentur: vt ſi illuſum ſit pudicitiae uxorum, aut ipſorum, aut liberorum. Et quae qui perſequatur, videatur lites ſequi. Talia autem ſunt parua, & ea quibus venia tribui ſolet. Quomodo igitur affecti iniurias faciant, & quales, & qualibus, & quam ob cauſam, haec fere ſunt. Nunc omnia iniuriarum, & omnia iuſte factorum genera diſtinctius explicemus, hinc ducto principio. Iuſta igitur & iniuſta dupliciter diſtinguuntur, tũ

quod

quod à duabus legibus manāt, tum ratione eorum ad quos referuntur. legem autem dico aliā propriam, aliam communem: propriam quidem eam, quam sibi quisque populus statuit, eamque aut non scriptam, aut scripto comprehensam: communem autem eam, quae naturalis est. Est enim iustum quoddam natura: & iniustum: de quo homines, quasi diuino quodam instinctu vaticinantur, etiam si nulla de eo inter illos cōmunicatio, aut pactio intercesserit. Quale & Antigone apud Sophoclem dicere videtur, iustum esse affirmans, sepelire Polynicen, quamuis uetitum sit, quòd id natura sit iustum.

Neque enim hodie ius hoc receptū est, aut heri:
Aeternitate fixum ab omni sed viget.
Neque origo quae sit eius, vlli cognitum est.

Et vt Empedocles dicit de non interficiendis animalibus. Id enim non aliis quidem iustum est, aliis non iustum.

Sed sese in populos spatia alta per aetheris oēs
Porrigit, effuso splendet qua lumine caelum.

Et vt Alcidamas in Messeniaco dicit. Eorum quoque ratione ad quos pertinet, in duo genera distinguitur. Nam tum quae facienda sunt, tum quae non sunt, aut ad totam communitatem, aut ad unum aliquem ex communitate referuntur. Vnde & iuste, & iniuste facere duobus modis aliquis potest. aut enim ad unum aliquem certum, ac definitum pertinet, quod factum est aut in commune. Nam qui adulterium facit,

aut verberat, vnum aliquem laedit: at qui militiam detrectat, ipsum commune. Cum igitur omnia iniuriarum genera distincta sint, aliaeq; ad ipsum commune, aliae ad aliũ alios ve pertineant. si prius repetierimus, quid sit iniuriam accipere, cetera persequamur. Iniuriam igitur accipit, cui quid fit iniuste à sponte facientibus. Supra enim definitum est, eum demum iniuriã facere, qui sponte agit. Quoniam autem necesse est, eum, qui iniuriam accepit, laedi, & inuitum laedi: laesionũ quidem genera ex ijs quae supra diximus perspicua sunt. Bona enim & mala per se antea distinximus. Sponte etiam fieri docuimus ea, quae & scientes faciunt, & non coacti. Itaque necesse est omnes accusationes aut ad commune aut ad priuatum referri, & de eo esse quod quis commisit, aut nesciens, & inuitus, aut sponte & sciens: idque aut consulto aut aliqua animi permotione. Se de ira quidem dicetur, vbi de animi perturbationibus agemus: qualia autem, & quomodo affecti consulto faciant, in superioribus dictum est. Quoniam autem saepe, cum se id quod obijcitur, fecisse fateantur, ipsam criminis inscriptionẽ non agnoscunt: aut negant factum suum tale esse, vt ea inscriptione notandum sit: exempli causa, cepisse quidem se, sed furatos non esse: & priores uerberasse, neque tamen contumeliam fecisse: & commiscuisse quidem corpus, sed adulterium non fecisse: aut furatos esse, sed non fecisse sacrilegium

crilegium: neque enim quidquam abstulisse, quod Deo sacrum esset: aut coluisse quidẽ, sed non agrum publicum: aut collocutos quidem cum hostibus, sed non prodidisse: propterea haec quoq. accurate prouidenda, ac distinguenda sunt: quid sit furtum, quid contumelia, quid adulterium: vt siue probare velimus esse, siue non esse, possimus, quid in quaque re iuris sit patefacere. Sunt autem haec omnia in eo posita, vt id quo de agitur, iniustum esse, & improbum, an non iniustum esse doceamus. Improbitas enim & ipsum iniuste facere ex consilio pẽdet. Eius autem generis nomina, vt contumelia, vt furtum, etiam consilium adsignificant. Non enim siquis uerberauit, ideo statim contumeliam fecit: sed si certo consilio, vt ignominia afficiendi eum quem uerberauit, aut vt ipse ex eo uoluptatẽ perciperet. Neque quisquis clam quid sustulit, omnino furatus est: sed ita demum, si animo nocendi ei cuius res est, eamque auertendi. Vt autem in his, sic & in alijs se res habet. Quando autem iustorum, & iniustorum duo genera esse dicebamus: vnum eorum quae scripta sunt, alterum eorum, quae non scripta: de ijs quidem, de quibus leges loquuntur, dictum est: eorum autem quae scripta non sunt, bipertita etiam diuisio est. Nam alia quidem sunt, quae cum eximia quadam, aut uirtute, aut improbitate coniuncta sunt: quibus laudes, honores, dona, aut contra, dedecus atque infamia

propo-

proposita est. Vt gratiam habere benemerito, aut ei uicissim benefacere: & promptum esse ad opem ferendam amicis: & quaecunque alia eius generis sunt. Alia vero sunt, quasi supplementum quoddam legis scriptae. Iustum enim videtur etiam id, quod aequum bonum est, & aequum bonum est ius quoddam scripta lege praetermissum. Euenit autem hoc, partim inuitis eis qui leges scribunt, partim etiam sponte ipsorum. Inuitis quidem, cum quid eorum intelligentiam effugit: spōte autem, cum quid certo definire non possunt: immo vero uniuerse quidem loqui necesse est: res autem non ita se habet: sed plaerunque. Et quaecunque definire facile non est, propter infinitatem: vt quanto & quali ferro quis alium vulnerarit. aetas enim defecerit, si quis ea enumerando persequi velit. si res igitur indefinita sit, & de ea tamē ferenda lex sit, legem vniuerse loqui necesse est. Itaque etiam si annulum quispiam habens, manus alicui intulerit, aut percusserit, lege quidem scripta tenetur, & iniuste facit: re vera autem, iniuste non facit: atque id aequum bonū est. Quod si aequum bonum est, quod diximus, facile intelligitur, quaenam aequa & bona sint: quae minus: quique aequitatis amantes homines sint. nam & quibus oportet veniam tribuere aequum est, & non parem poenam statuere ijs quae per errorem, & iis quae per iniuriam admissa sunt: neque erratis, infortuniis. Sunt autem

tem infortunia quidem, quae praeter rationẽ, & sinę malitia: errata autem, quae, non illa quidem praeter rationem, sed tamen sine malitia: at iniuriae, quae neque praeter rationem, & cũ malitia coniuncta sunt: nam quae cupiditate fiunt, eadem ab improbitate proficiscuntur. Aequum est etiam iis quae humana imbecillitas fert, ignoscere. Neque legem, sed legislatorem ipsum intueri. Neque verba legis, sed sententiam eius qui legem tulit. Neque quid factũ sit, sed quo animo, ac consilio factum. Neque partem sed totum. Neque qualis sit nunc is qui insimulatur; sed qualis aut semper aut plerũque fuerit. Et magis in memoria habere quid boni acceperis, quàm quid mali. Et beneficiorum quae accepit, potius, quàm eorum quae contulit. Et aequo animo acceptam iniuriam ferre. Et malle verbis, quàm factis, rem decerni. Et malle ad arbitrum ire, quàm ad iudicem. Arbiter enim aequitatem intuetur: at iudex legem. & eius rei causa repertus est arbiter, vt aequitas valeat. De aequis igitur, & bonis ita disputatũ sit. Maiores autem iniuriae sunt, quae a maiore iniustitia manant. Quo fit, vt etiam quae minimae videntur, interdum sint maximae. Quemadmodum Melanopum accusabat Callistratus, quod eos qui templum faciẽdum redemerant, in singula capita sesquiobolo fraudasset. At iustitiae contraria ratio est. Causa autem est: quoniam ui ac potestate superant. Qui enim sesqui

obolos

obolos furatus eſt, nullo fraudis genere abſtenturus videtur. Interdum igitur maius diiudicatur hoc modo, interdum ex damni dati magnitudine. Et cui par poena reperiri non poteſt: ſed quaecunque ſtatuatur, minor eſt. Et cui remedium nullum adhiberi poteſt. Odioſum enim eſt, quicquid immedicabile eſt. Et pro quo poenas exigere is, qui iniuria laeſus eſt, non poteſt. immedicabile enim eſt. Omnis enim vltio ac coercitio medicina quaedam eſt. Et ſi is qui iniuriam accepit, ipſe graue de ſe ſuppliciũ ſumpſit. Multo enim maiore poena dignus eſt qui fecit. Vt Sophocles Euctemonis cauſam agens, qui ſe ob illatam ſibi cõtumeliam ingulauerat, negauit ſe minoris litem aeſtimaturum, quàm quanti eam is qui iniuriam acceperat ipſe ſibi aeſtimaſſet. Et quod quis ſolus, aut primus, aut non multorum exemplo admiſit. Magnum eſt etiam eadem in re ſaepe peccare. Et ſi propter quempiam quaeſita, & excogitata ſint ea quae ad prohibendum, & ad multandum valent. Vt Argis poenam in eum ſtatuunt, qui cauſam legi ferendae dedit. Et propter quem aedificatus eſt carcer. Et iniuria, quo ferina quaeque magis eſt, eo maior: & quo quaeque magis conſulto, ac cogitato facta eſt. Et quod qui audiunt, cohorreſcunt potius, quàm miſereantur. Et oratoria quidem talia ſunt: quod quis vno facto multa iura violauerit, ac migrauerit: vt iuſiurandum, dexteras, fidem datam,

connubij

connubij iura. Videtur enim quasi cumulus quidam iniuriarum. Et si quis eo ipso in loco iniuste fecerit, vbi qui id faciunt, poenis affici solent. quod faciunt falsi testes. Vbi enim non iniuste fecerit, qui ne in iudicio quidem id facere veretur? Et quae maximum pudorem incutiunt. Et si quis eum laesit, à quo beneficium acceperat. Multis enim modis iniustus est: cum ei & damnum dat, & beneficium non reddit. Et si aduersus iura non scripta. melioris enim viri est, iustum esse citra vllam necessitatem. At scripta iura necessitatem imponunt, non scripta nullam. Alio autem modo, qui aduersus scripta. nam qui neque terrore legum, neque propositis poenis ab iniuria absterretur, multo iniustior fuerit, vbi nulla poena proposita est. De maiore igitur, & de minore iniuria diximus. Nunc de ijs faciẽdae fidei rationibus quae artis expertes vocantur, sequitur, vt breuiter disseramus. Sunt enim iudiciorũ propriae. Sunt autem numero quinque: Leges, testes, pacta cõuenta, quaestiones, iusiurandum. Primum igitur dicamus de legibus, quomdo tractãdae sint, siue hortetur quis, siue auocet: siue accuset, siue defendat. Constat enim si lex scripta causae nostrae aduersetur, vtendum esse communi lege, & ijs quae aequitati consentanea sunt, vt iustioribus. Et hoc esse optimo animo iudicare, non id quod scriptum est, praefracte sequi. Tum aequitatem quidem semper manere. neque vnquam mutari.

mutari:neque communem illam legem. At leges ſcriptas ſaepe mutari. Vnde dictum eſt in Antigone Sophoclis. Ita enim ſe illa defendit, quòd fecerit quidem aduerſus legem Creontis: ſed non aduerſus legem non ſcriptam.

Neque enim hodie ius hoc receptũ eſt, aut heri.

Et

Migrare ego has mortalis vllius metu
Nunquam forem auſa.

Et ius verum quiddam eſſe atque utile, non autem quod videtur. Itaque ne legem quidem ſcriptam. non enim facit id, quod opus ac munus eſt legis. Et iudicem eſſe quaſi ſpectatorem quẽdam ac probatorem nummorum, vt ius aeroſũ diſcernat à uero. Et melioris viri eſſe, leges nõ ſcriptas ſequi, atque eas conſtanter obſeruare quàm ſcriptas. Illud quoque videndum eſt: num lex alicui legi probatae, aut etiã ipſa ſibi aduerſetur. Exempli cauſa. Lex eſt quae pacta conuẽta rata eſſe iubeat: at alia lex vetat, ne aduerſus legem pacta vlla fiant. Et num ambigua ſit: vt torquere eam liceat: ac tunc vtram in partem deflexa, iuſtior ac cauſae noſtrae vtilior videbitur, ita ea uti. Et ſi res quidem, propter quas lex lata eſt, non amplius maneant, lex tamen ipſa maneat: hoc planum facere, & aduerſus illam hac ratione pugnare conabimur. Quod ſi lex ſcripta pro nobis faciat, tunc dicemus, quod iurant iudices, ſe optimo animo iudicaturos, non eo receptum eſſe, ut aduerſus legem iudicare liceat:

ſed, ne periurio obligentur, ſi forte legem non intellexerint. Et neminem perſequi id quod ſim pliciter bonum eſt, ſed id quod ſibi. Et nihil intereſſe, non condantur leges, an non obſeruentur. Et ne in alijs quidem artibus expedire, velle aduerſus earum praecepta ingenioſum uideri. Non enim tam nocere errorem medici, quàm ſi quis ſe aſſuefaciat ad non parẽdum ei, cuius eſt imperare. Et hoc eſſe quod dicitur, velle eſſe ſapientiorẽ legibus: quod ijs legibus prohibetur: quae in maxima commendatione ſunt. Ac de legibus quidẽ ita diſputatum ſit. Ad teſtes autem quod attinet, teſtes duorum generum ſunt: alij antiqui, alij recentes: & horum alij, qui in periculum ueniunt, alij, qui extra periculum ſunt. Antiquos voco poetas, alioſque illuſtres viros, quorum iudicia nota, & teſtata ſunt. vt Atheniẽſes in controuerſia de Salamine Homerum teſtem adhibuerunt. Et Tenedij nuper Periandrũ Corinthium aduerſus Sigeenſes. Et Cleophon aduerſus Critiam vſus eſt elegiacis uerſibus Solonis: cum diceret domum ipſius iampridẽ turpibus delicijs deditam fuiſſe. neque enim, ni ita eſſet, dicturum fuiſſe Solonem.

Dic flauo Critiae, patris vt praecepta ſequatur.

De praeteritis igitur eiuſmodi teſtes ſunt. de futuris autem, & oraculorum interpretes: ut Themiſtocles, quod Deus, vt ſe ligneis moenibus tuerentur, moneret, hoc eum dicere, nauali eſſe proelio dimicandũ: & prouerbia, quaeque vul-

gò iactata sunt, testimonia sūt. Vt si quis auctor sit, ne amicitiam constituamus cum sene, ei pro testimonio erit prouerbium:

Ne seni faxis benigne.

Et vt filios occidat, qui patres occidit.

Desipit occiso natos qui patre relinquit.

Recentes autem qui & illustres sunt, & aliqua de re iudicarunt. Nam vtilia sunt eorum iudicia ijs qui ijsdem de rebus controuersantur. Vt Eubulus in iudicijs vsus est aduersus Charetem eo, quod dixerat Plato in Archibium: increbruisse in ciuitate, vt multi improbos se esse fateantur. Et qui si mentiri videantur, in partem periculi veniunt. Tales igitur talibus tantum de rebus testes sunt: fuit, aut non fuit: est aut non est: quale autem quidque sit: vt iustum, an iniustum: vtile, an inutile, testes idonei non sunt. At testibus ab aetate nostra remotis, etiam his in rebus maxima habetur fides. Corrūpi enim non possunt. Rationes autem de testibus in vtramque partem hae sunt. Testes quidem non habenti, ex argumentis iudicandum esse: atque id esse quod dicitur, optimo animo iudicare. Neque fieri posse, vt argumenta, pecunia proposita adducantur ad iudices fallendos. Neque vnquam argumenta conuinci, quòd falsum pro testimonio dixerint. Habenti autem aduersus eum qui illis destitutus est, dicendum est, argumenta iudiciorum metu nō teneri. Et nihil opus futurum testibus, si argumentis cuiusque rei veritas co-

gnosci posset. Testimonia autẽ alia quidem sũt de ipso, alia de aduersario: & alia quidẽ de re, alia vero de moribus. Ex quo constat, nunquam defutura esse vtilia testimonia. Si enim de re non suppetent, quibus aut confirmetur id quod à nobis dicitur, aut quod ab aduersario, refellatur: at de moribus vel nostris in bonam partẽ, vel aduersariorum in contrariam, non deerunt. Cetera vero de teste aut amico, aut inimico, aut inter vtrunque interiecto: aut bonae existimationis, aut de quo mala opinio sit, aut media: & quaecunque eiusmodi discrimina sunt, ijsdem ex locis duci queunt, ex quibus ducuntur etiam enthymemata. Ad pacta conuenta autem quod attinet, eatenus in eis tractandis munus oratoris versatur, vt ea vel exaggeret, vel deprimat, aut fidem eis conciliet, aut detrahat: hoc est, si causam quidem suam adiuuent, vt eis fidem cõciliet, eaque rata esse debere confirmet, sin pro aduersario faciant, contra. Ad fidem igitur eis vel conciliandam, vel detrahendam: eadem plane ratio est, quae in testibus. quales enim fuerint, qui tabulis subscripserint, qui ve eas adseruarint, tales & tabulae ipsae habebuntur. Ac si quidem uterque fateatur pactum initum esse: si quidem à nobis faciat, amplificanda erit uis illius. Nam pactum lex quaedam priuata est, & de certo negotio. Et pacta quidem non ita demum rata sunt, si cum lege consentiant: at leges pactis robur, ac firmitatem tribuunt. Omninoque

ninoque lex ipsa pactio, ac conuentio quaedam est: ita ut quicunque fidem fallit, pactionesque subuertit, is leges ipsas tollere videatur. Praeterea plaeraque inter homines negotia pactis continentur: ut si quis ea irrita faciat, is eadem opera mutuum inter homines cōmercium tollat. Sed & cetera quae huc conueniunt, in aperto sunt, nulloque negotio uideri queunt. sin causae nostrae aduersentur, & aduersarios subleuent: primum quidem quaecunque aduersus legem, quae causam nostram laederet, dici possunt, eadem huc quoque conueniunt. Absurdum enim est, cum legibus, si recte positae non sint, sed aberrauerint, qui eas tulerunt, standum non putemus, si pactis necessario standum arbitremur. Dicemus etiam iudicem iuris quasi dispensatorem esse: vt eum, quid iustius sit, non quid pactis comprehensum, spectare oporteat. Et ius quidem peruerti non posse, neque fraude, neque per vim: natura enim valere: at pacta interdum iniri, & deceptis hominibus, & coactis. Praeterea considerandum, num cōuentio repugnet alicui legi aut scriptae, aut communi, & iis quae iusta, quaeque honesta sunt. Itemque num aliis conuentionibus, seu posterioribus, seu prioribus. Aut enim posteriores ratae sunt, priores autem irritae: aut priores iustae, posterioribus autem admista fraus est: vtro modo nobis expediet. Videnda quoque est utilitas: sic ubi forte ipsis iudicibus talium pactionum obseruatio no-

citura sit. Et quaecũque alia eiusmodi sunt: nam ea quoque facile uideri queunt. Quaestiones autem testimonia quaedam sunt. Idcirco autem eis tribuitur fides: quod necessitas quaedam adiuncta est. Non est igitur difficile, quae circa eas dici possint, videre: quibus aut confirmentur, si pro nobis faciant: vt quod solae ex omni testimoniorũ genere uerae sint: aut si aduersus nos, & aduersarium subleuent, dissoluat quis eas, & eneruet, disputans aduersus totum illarum genus. Nam ij quibus adhibẽtur tormenta, nihilo minus falsa dicunt, quàm vera: interdum obdurantes ne vera dicant, interdum facile mentientes vt cruciatu citius liberentur. Habẽda autem in promptu exempla sunt nota iudicibus, quibus ita usuuenisse doceamus. Iurisiurandi autẽ quadripertita tractatio est. Aut enim illud defert, aut accipit, aut neutrum, aut alterum quidem facit, alterum detrectat: id est, aut defert, sed non accipit: aut accipit, sed non refert. Ac praeter haec omnia alia etiam ratio est, cum iuratum est aut ab hoc, aut ab illo. Qui igitur non defert, dicet se id non facere, quoniam homines facile peierant. Et quod aduersarius quidem, si iurauerit, liberabitur onere soluendi: at si non iurauerit, sperat ipse fore, vt iudices eum damnent. Et malle se eius rei periculum facere in iudicibus; illis enim se fidere, aduersario non fidere. Qui accipere non vult, turpe sibi videri dicet, pro pecunia iurare, Et se, si improbus esset,

facile

facile iuraturum fuisse. praestat enim ut aliquid lucri facias, improbum esse, quàm gratis. at se, si iurauerit, habiturum pecuniam, non habiturũ, si non iurauerit. Atque ita iurisiurandi detrectatio à bonitate quadam proficisci videbitur, non à peierandi metu. Et Xenophanis dictum huc accommodari potest: non esse aequam prouocationem diuini numinis contemptori aduersus pium, ac religiosum. tantundem enim esse, ac si robustus infirmum prouocet, ut aut uerberet ipse, aut uapulet. Qui iusiurandum accipiet, dicet se sibi fidem habere, aduersario non habere. Et inuerso Xenophanis dicto ita vtetur, aequum esse si qui Deum negligit, iusiurandum deferat, is autem qui Deum metuit, iuret. Neque ferẽdum visum iri, si qua de re iuratos alios iudicare vult: de ea iurare ipsemet nolit, At qui defert, dicet pium esse totam rem Deis permittere. Et aduersario nihil opus esse aliis iudicibus: se enim illi iudicandi potestatem facere. Absurdum autem esse, qua de re ipse iurare nolit, si de ea iurare alios postulet. Quando autem, quomodo singula seorsim tractanda sint constat, illud quoque constat, quomodo debeant copulata tractari. Vt si quis accipere quidẽ vult, sed deferre non vult: aut contra deferre quidem, sed nõ accipere: aut si vtrumlibet facere paratus est, aut si neutrum. Nam vt res ipsas, sic quae in quaque dicenda erunt, ex iis quae iam diximus, copulari necesse est. Quod si iuratum sit, & iusiurandum ei

ipsi qui iurauit aduersetur, negabit, periurium esse, eo non stare. Nam & qui iniuste facit, sponte facit: & qui peierat, iniuste facit: at quae per vim, aut per errorē fiunt, ab inuitis fiunt. Recurrendum igitur eo est, ut peierare, nō in ore, sed in mente positum esse dicamus. At si iurauerit aduersarius, dicemus, omnia peruertere eum, qui eo quod ipse iurauit, stare nolit. Nam ob eam causam etiam iis legibus vtimur, in quas iurauimus. Et, A vobis, quidem, iudices, postulamus, vt ea quae iurastis, obseruetis: nos autem iis quae iurauimus, stare nolemus? Et quicquid aliud amplificando dici potest. Ac de probationibus quidem artis expertibus haec dicta sint.

ARISTOTELIS RHETORICORVM LIBER SECVNDVS.

M. ANTONIO MVRETO Interprete.

VNDE igitur ducẽda sint ea, quibus utamur in suadendo, ac dissuadendo, vituperando, ac laudando, accusando, ac defendẽdo: tum quae opiniones ac propositiones vtiles sint ad faciendam in his rebus fidem, diximus. Fere enim de ijs, & ex ijs ducuntur enthymemata proprie in vnoquoque genere orationum. Quando autem rhetorica ad existimationem audientium dirigitur: nam & qui deliberant, iudicant, & qui iudicia exercent: necessario videndum est oratori, non tantum vt oratio ipsa apta sit ad demõstrandũ, & ad faciẽdam fidem: sed & vt ipse cuiusdam modi videatur: & eum cuius existimatio est, certo quodam modo afficiat. Multum enim interest ad fidem, maxime quidem in deliberationibus, deinde autem etiam in iudicijs, cuiusmodi videatur

is qui dicit, & quomodo eum erga se affectum esse ij qui audiunt arbitrentur: tum praeterea quomodo ipsi quoque affecti sint. Horum autẽ in deliberationibus quidem vtilius est, eum, qui sententiam dicit, talem videri: in iudiciis autem auditorem hoc aut illo modo affectũ esse. Neque enim eadem videntur ijs qui amant, & ijs qui oderunt, neque iratis, & ijs qui sedato ac composito animo sunt: sed aut omnino alia, aut certe non aeque magna. Nam qui amat eũ de quo iudicat, is facile culpam ipsius aut nullam esse, aut exiguam putat: in eo autem qui odit, contra euenit. Et cupienti quidem, atque ad bene sperandum propenso, si suaue sit quod futurum proponitur: & fore, & bonum fore videtur: ei autem qui & cupiditate vacuus est, & aegre ad sperandum adducitur, contra. Tres igitur causae sunt, cur qui dicunt digni videantur quibus habeatur fides: nam, praeter argumenta, tot sunt ea propter quae credimus. Sunt autẽ haec prudentia, virtus, & beniuolentia. Nam propter haec omnia, aut propter eorũ aliquod, in dicendo, aut in dando consilio mentiuntur. Aut enim per imprudentiam non recte opinantur: aut, cum recte opinentur, per improbitatem non dicunt ea quae videntur: aut prudentes quidem & boni viri sunt, sed non beneuolẽtes. Quo fit, vt, cum, quid sit factu optimum, norint, nõ tamen id suadeant: neque alia praeterea eius rei causa reperiri potest. Necesse igitur

tur est, eum in quo haec omnia inesse videantur, fide dignum ab auditoribus existimari. Ac prudentiae quidem & probitatis opinio quibus rebus conciliari queat, ex iis quae de virtutibus antea disputata sunt, petendũ est. Nam quibus rationibus efficimus, vt aliustalis habeatur, iisdem consequi poterimus, vt ipsi quoque tales esse videamur. De beneuolentia autem, & amicitia, in ea, in quam nunc ingredimur, motuũ animi explicatione dicetur. Motus autem animi, quibus immutati homines aliter, atque aliter iudicant, sunt ij, quibus consequens est molestia, & uoluptas. Vt ira, misericordia, metus: quaeq. alia huiusmodi sunt, eisue aduersantur. Horum autem vniuscuiusque tractatio tripertita esse debet: vt, exempli causa, cum de ira disseritur, quomodo affecti homines propensi ad iram sint, & quibus, quasque ob causas irasci soleant, explicetur. Nam si horum unum, aut alterum, non autem omnia, teneamus, non poterimus arbitratu nostro iram in audiẽtium animis gignere. Eademque est ratio ceterorum. Vt igitur in superioribus propositiones quasdã communes descripsimus, ita in his quoque faciamus, deque eis eadem ratione, & via disseramus. Sit igitur ira, appetitio cum aegritudine coniuncta, ulciscendi, opinione quidem nostra, eius, qui aut nos ipsos, aut nostrorum aliquem, cum id eum facere non conueniret, neglexisse videatur, Quod si haec irae vis atque

natura est, necesse est eum qui irascitur, certo, ac definito alicui irasci, verbi causa, Cleoni, nō autem vniuerse homini: idque, quòd is aut sibi, aut suorum alicui quippiam fecerit, facturus ve fuerit. Et omni irae comitari voluptaté quandam, eam videlicet, quae capitur ex spe futurae vltionis. Suaue enim est cuique, consecuturum se putare quae appetit. Nemo autem appetit ea, qnae nullo modo posse fieri putat. At qui irascitur, appetit. Quocirca praeclare de ira dictū est,

quae melle liquenti
Suauior, humano succensa in pectore gliscit.

Consequitur enim voluptas quaedam, tum ob eam quam diximus causam: tum quod qui irati sunt, toti iam nunc in vlciscendo, mente & cogitatione versantur. Itaque species ea, quae tunc obuersatur animo, talem quandam voluptatem efficit, qualis est ea quae capitur in somnijs. Quando igitur negligere est, ita de re aliqua opinari, vt ea nihili facienda videatur: (siquidē & mala & bona, & quae ad ea pertinent, digna st udio ducimus: quae autem aut plane nullum, a ut perexiguum momētum habent, ea nihili facienda arbitramur) tria sunt neglectus genera: c ontemptio, incommodatio, & contumelia. Nam & qui contemnit, negligit: quae enim nihili facienda ducunt, ea contemnunt: & quae nihili sunt, negligunt. Et qui incommodant, negligere videntur. Est enim incommodatio, studiū impediendi ea quae alius vult, non vt is, qui ita

alium

alium impedit, fructum vllum ex eo percipiat: sed tantum, vt ne ille alter id quod vult consequatur. Quando igitur nullum in eo commodum suum sequitur, illum alterum negligit. Certe enim neque eum sibi nocere posse putat, metueret enim, non negligeret: neque quidquã adferre. quod quidem alicuius momenti sit: daret enim operam, vt ei amicus esset. Is quoque qui contumeliam facit, negligit. Est enim contumelia, ea facere, aut dicere, quae cum alterius ignominia coniuncta sint: non vt is qui facit, commodum ullum ex eo consequatur, neque quod ei quidquã factũ sit, cur id facere debeat: sed vt libidini suae obsequatur. Qui enim referunt, non contumeliam faciunt, sed vlciscuntur. Causa autem voluptatis, quam nonnulli facienda contumelia capiunt, ea est, quòd quibus male faciunt, eis se ita demum superiores putant. Quare & iuuenes, & diuites contumeliosi sunt: ita enim dum faciunt, sibi superiores uidentur. Contumeliae autem proprium est, detrahere alteri dignitatem: id autẽ qui facit, negligit. quod enim nihili est, id nullo in pretio est, neque vt bonum, neque vt malum. Vnde iratus Achilles ita loquitur.

Omni me Atrides plane spoliauit bonore.
Nã mihi praecipuũ dederãt quod mun⁹ Achiui
Praereptũ, suaq. adductum in tentoria seruat.
Et
Nullius vt pretij, atque incerta sede vagantem.

Vt

Vt qui propterea irascatur. Conuenire autẽ putant, se magni fieri ab inferioribus genere, potentia, virtute: omninoque qua quisque in re multo alium superat. Vt pecunia pauperem diues, dicendi facultate eloquens indisertum: qui imperat, eum qui imperio subest: qui se dignũ qui imperet putat, eum qui dignus est cui imperetur. Vnde illud,

Regum magna ira potentum est.

Et,

Conceptam tamen iram alta sub mente recõdit.

Stomachantur enim propter eum, quem supra ceteros obtinent, dignitatis gradum. Itemq. ijs à quibus bene sibi fieri putant oportere. Sũt autem ij quibus quisque bene fecit, aut facit: aut suorũ aliquis, aut causa sua, aut vult, aut voluit. Iam igitur constat & quomodo affecti ipsi irascantur, & quibus, & quas ob res. Nam ipsi quidem, cum aegro animo sunt. Appetit enim aliquid is cui aegre est. Siue igitur quis ei directo aduersetur, vt si sitienti obstet ne bibat, seu non plane directo, peraeque tamen idem facere videtur. Et siue contra tendat quis, siue etiam nõ adiuuet, seu qua alia in re molestus sit ita affecto, ijs omnibus, is qui ita affectus est, irascitur. Quare & qui egrotant, & quos paupertas vrget, & qui amant, & qui sitiunt, omninoq. qui quid cupiunt, neque id consequi possunt, iracundi sunt, & facile incitantur, praesertim aduersus illos qui praesentem ipsorum statum negligunt

Quo pacto homines affecti irascantur, quibus et quas ob causas.

Vt

Vt aegrotus quidem aduersus eos qui se negligunt in ijs quae ad morbum pertinent: qui paupertate premitur, in ijs quae ad paupertatem: qui bellum gerit, in ijs quae ad bellum: qui amat, in ijs quae ad amorem: itidemque in ceteris. Prout enim quisque affecto, ac perturbato animo est, ita in eo quasi via strata ac munita est ad iram ex hac, aut ex illa re concipiendam. Praeterea vero, si contra expectabat fore. Maiorem enim molestiam inurit, quod valde praeter opinionem accidit: vt & magis delectat, si quod volumus, eueniat. Ex ijs igitur perspicuum est, quae horae, tempora, affectiones, aetates facile ad irā incitari queant: & quando, & vbi. Constat etiam, quo magis in eis sunt, eo incitari facilius. Ergo ipsi quidem ita affecti facile ad iram impelluntur. Irascuntur autem ijs qui ident, qui ludibrio habent, qui dictis aculeatis mordent, ac configunt. contumelia enim afficiunt. & ijs qui talia damna inferunt, vt in eis insit ludibrij, ac contumeliae significatio. Necesse autem est talia esse, quaecumque neque vlciscendi causa fiunt, neque vtilitatis quidquam adferunt facientibus. iam enim per contumeliam fieri videntur. Et maledicentibus ac contēnentibus ijs in rebus, in quibus ipsi maximum studium ponunt. vt qui honorem captant e studio philosophiae, si quis eos in philosophia non magni pretij esse dicat: aut de forma eorum detrahat, qui se formosos videri student

Quibus homines irascantur.

dent: eodemque modo in ceteris. Multo autem magis irascuntur, si suspicentur, ea, quibus ornati videri volunt, sibi non inesse, aut omnino, aut nō valde, aut etiam se tales nō videri. Quod si se egregie instructos putent iis bonis, in quibus punguntur, quid in se dicatur, non laborāt. Et amicis magis, quàm non amicis. putant enim couenientius esse, bene sibi ab ijs fieri, quàm ab eis qui amici non sunt. Et ijs qui ipsis honorem habere, eosque curare consueuerant, si id facere desierint, nam & ab ijs se contemni putant. alioqui enim idem facturos quod prius. Et ijs qui non vicissim benefaciunt, neque parem gratiam referunt. Et ijs qui cōtrarijs rebus student, si inferiores sint. contemnere enim hi omnes videntur. atque hi quidem qui contraria studia sequuntur, videntur eos quibus aduersantur pro inferioribus habere: illi autem qui gratiam non referunt, ita se gerere, quasi ab inferibus acceperint. Maior etiam ira cōmouetur, cum qui contemnunt alios, ipsi nullo loco, ac numero sunt. Positum est enim iram excitari, cum quis ab ijs contemnitur, à quibus non cōuenit. conuenit autem inferioribus, non contēnere. Et amicis irascuntur, tum si vllam benedicendi, aut benefaciendi occasionem praetermittant, tum multo magis, si contraria faciant: siue etiam amicorum indigentiam non animaduertant, vt Antiphontis Plexippus Meleagro. Signum enim neglectus est, nō animaduertere.

nam

nam quae curamus, ea nos non latent. Et ijs qui infortunijs ipsorum laetantur: omninoque ijs quos in aduersis rebus suis tranquillo esse animo vident. Alterum enim inimici signum est, alterum eius qui paruifaciat. Et ijs qui non curant, sint ne molesti futuri. Vnde & ijs, qui mala nuntiant, irascuntur. Et ijs qui aut audierunt de ipsis, aut in eis viderunt quae turpia sunt. Similes enim sunt aut contemnentibus, aut inimicis. Amicorum est enim vna condolescere. Omnes autem, cum mala sua spectant, dolent. Sunt autem quinque potissimum hominum genera, apud quos, si parui fiant, irascuntur. Apud eos quibuscum de honore contendunt: apud eos quos admirantur: apud eos quos volũt habere admiratores: sui apud eos quos verẽtur: & apud eos qui ipsos verentur. Apud hos omnes si se paruifieri videant, magis irascuntur. Et ijs qui quantopere aliquem despiciant, significant in ijs quibus ipse sine turpitudine non opitulari non potest. cuiusmodi sunt parentes, liberi, vxores, ij qui imperio subsunt. Et ijs qui gratiam non reddunt. Nam hoc quoque despiciẽtiae genus est ab officio alienum. Et qui quid serio agunt, irascuntur ijs, qui secum super ea re dissimulantes, qualique iocantes loquuntur. Est enim talis dissimulatio quiddam contemptui affine. Et ijs qui propensi sunt ad benefaciẽdum alijs, nisi ipsis quoque benefaciant. Nam & hoc contemptus significationem habet, quod aliis omnibus

nibus tribuas, id vni alicui non tribuere. Sed & obliuio iram efficit, vt nominum. & ſi res parua eſt. Videtur enim & obliuio neglectum indicare. Nam ex incuria naſcitur obliuio. incuria autem neglectus quidam eſt. Quibus igitur iraſcantur, & quomodo affecti, eademque opera quas ob cauſas, explicatum eſt. Conſtat autem oratori vidēdum eſſe cum iram concitare vult, vt auditores diccendo ita afficiat, quomodo qui affecti ſunt, facile iraſcuntur: & in aduerſarijs oſtendat eſſe ea propter quae iraſcuntur, & tales eſſe, qualibus iraſcuntur. Quando autem ira incitari, & deliniri aduerſantur, itemque ira lenitati: intelligendum eſt etiam, quomodo affecti, lenes ſint, & erga quos, & quibus rebus leniā tur. Sit igitur delinitio, ſedatio, & reſtinctio irae. Si ergo iraſcitur quiſq. eis a quibus negligitur: negligit autē nemo, niſi id ſponte faciat: cōſtat, qui aut tale nihil fecerint, aut inuiti fecerint, aut de quibus ita opinemur, eis nos mites, ac lenes fore. Itēque ijs, qui facere volebant cōtra quàm fecerunt. Et ijs qui ipſi in ſe tales ſunt. nemo enim ſe ipſum negligere videtur. Et ijs qui fatentur, quoſque paenitet. Quaſi enim hoc ipſum poenae loco ſit, quod dolent ſe ita feciſſe, ſedatur, ac conquieſcit ira. Atque id notare poſſumus, cum a ſeruis poenas exigimus. Eis enim qui negant, & aduerſus nos cauſam ſuam defendere conantur, ſaeuiores: at eis qui ſe merito vapulare fatentur, placabiliores ſumus. Cauſa autem

autem haec eſt, quod aperta negare, impudẽtia eſt: impudentia autem eſt quidam neglectus: itaque quos valde contemnimus, apud eos non verecundamur. Et ijs qui ſe nobis abijciunt, neque verbis aduerſantur. uidentur enim fateri ſe inferiores eſſe. Qui autem inferior eſt, metuit. Et nemo quem metuit, deſpicatur. Conquieſcere autẽ iram aduerſus eos qui ſe abiiciunt, etiã canes oſtendunt, qui proſtratos non mordent. Et ijs qui ſerio nobiſcum agunt, cum ipſi ſerio agimus. Qui enim ita facit, haudquaquam videtur contemnere nos, ſed cura, ac ſtudio dignos putare. Et ijs qui nobis aliquando maioribus in rebus gratificati ſunt, Et ijs qui preces adhibẽt, ac deprecantur. humiliores enim ſunt. Et ijs qui cõtumelioſi non ſunt, neque ludibrio habere ſolent, aut parui facere: ſiue in nullum omnino hominum genus tales ſint, ſiue non in bonos viros, ſiue non in eos qui tales ſunt, quales ipſi ſumus. Omninoque ad leniendũ valent, quaecunq. aduerſantur iis, quibus ira excitatur. Et iis quos metuimus, quoſq. reueremur, quandiu ita affecti ſumus, non iraſcimur. Metuere enim aliquem, & eidem iraſci eodem tempore nemo poteſt. Et iis qui quid per iram fecerunt, aut non iraſcimur, aut minus iraſcimur. Non enim videntur per contemptum feciſſe: eum enim cui iraſcitur, nemo plane contemnit. contemptus enim ſine aegritudine animi eſt. at irae ſemper aegritudo comitatur. Et iis qui nos ve-

rentur. Qui autem contra affecti sunt atque ii qui irascuntur, eos ad lenitatem propensos esse constat: Vt in ludo, ac ioco, in risu, in festo die, in prospero successu, & re bene gesta, vt fame sitique depulsa: omninoque cum omni molestia vacui sunt; aut etiam in uoluptate constituti, ea modo quae insolentes, ac cōtumeliosos non efficiat. Et in bona spe. Et interiecto tempore, neq. recentes ab ira. Tēpore enim ira sedatur. Sed & is facilius sedatur, qui iā ab alio poenas exegit. Quocirca recte Philocrates, cū ei populus iratus esset, quaereretq. ex eo quidam, cur causam suā non diceret, Nondū, inquit, tempus est. Quando igitur? cum alium, inquit, eodem crimine falso accusatū videro. Mitescunt enim cum iram in alium effuderunt. Vt in Ergophilo cōtigit, nam cum ei infensiores essent, quàm Callistheni: liberarunt eum tamen, quia pridie Callisthenem capite damnauerant. Et ubi quis alium conuicit, facilius ei placatur. Placamur etiam, cū is cui irascebamur, in maius aliquod malum incidit, quàm nos ipsi ei adferre voluissemus. quasi enim nobis poenas dedisse videtur. Sed & qui se aliquid iniuste fecisse putant, cur quod ipsis factum est, merito factum sit, facile acquiescunt. Neque enim excitatur ira aduersus id quod iure factum est: non enim amplius putant se iniuria laesos: iram autem hinc commoueri dicebamus. Quare ii a quibus poenas exigere uolumus, prius oratione castigandi

sunt.

sunt. Siquidem & serui cum ita castigantur, minus iniquo animo ferunt. Facile etiam desistimus ab vlciscendi studio, cũ putamus eos quos vltum imus, sensuros non esse, sibi a nobis eum dolorem inuri, & cur inuratur. Ira enim singulos petit, & singula nota esse vult. vt & ex eius definitione constat. Quare praeclare poeta.

Dicito. me Troiae euersor caecauit Vlixes.

Vt qui sibi eum vltus non videretur, nisi sciret ille, & a quo, & quam ob causam, ita male acceptus esset. Itaque neque alijs, quicumque non sentiunt, irascuntur, neque amplius mortuis. vt qui & passi iam sint id quod ultimum pati poterant, & sensuri non sint: quod, qui irati sunt, concupiscunt. Recte igitur poeta de Hectore, cum Achillem ab ira reuocare vellet, eo iam mortuo.

Nunc etenim in terram sensu furit ille carentẽ.

Constat igitur, lenire, ac mitigare volẽtibus, ex ijs locis sumenda ea, quibus eos quidem quos placare volunt, tales efficiant: eos autem quibus illi irascuntur, ostendant, aut metuẽdos esse, aut verendos, aut aliis in rebus gratificatos, aut inuitos fecisse, aut iis quae fecerunt, supra modum dolere. Nunc quos ament, quosque oderint, & quas ob causas, dicamus. ac principio quid sit amicitia, quidque amare, definiamus. Sit igitur amare, velle alicui ea quae bona arbitrare: idque eius causa, non tua, ad eaque pro viribus ei procuranda, ac conficienda propensum esse, Ami-

cus autem est qui amat, & contra amatur. Putant autem se amicos esse, qui se ita inter se affectos putant. His autem positis, necesse est, amicum esse, eum qui vna gaudet bonis, doletque aduersis alterius, nullam aliam ob causam, nisi propter illum. Omnes enim gaudent, cum ea eueniunt, quae volunt, dolentque cum cõtraria: vt molestiae ac voluptates signa sint voluntatis. Et quibus iam eadem bona sunt, & eadem mala. Et qui iisdem amici sunt, iisdemque inimici. eos enim necesse est idem uelle. Itaque cum alij velit ea, quae ille quoque alter vult: videtur ei, cum quo ita voluntate consentit, amicus esse. Amant etiam eos, qui aut ipsis, aut ijs quos ipsi caros habent, beneficia tribuerunt aut magna, aut prompto atque alacri animo, aut certis quibusdam temporibus, idque ipsorum causa. Et quos existimant velle benefacere. Et amicorum amicos, eosque qui amant, quos ipsi amant. Et qui amantur ab ijs quos ipsi amant. Et qui ijsdem inimici sunt eosdemque oderunt, & quos oderunt ij, quos ipsi oderunt. Ijs enim omnibus eadem videtur bona quae ipsis: vnde fit vt ea velint, quae ipsis bona sunt, quod amici esse, diximus. Eos quoque amant, qui aut propensi sunt ad alios pecunia adiuãdos, aut ad eorum salutẽ defendendam. Quo fit, vt liberales, & fortes viri in honore sint. Et iustos. tales autem putant eos, qui ex alijs sibi victum non parant, cuiusmodi sunt, quibus opera vita est, & ex his ij praecipu

pue qui agros colunt, maximeque qui ſuos. Et temperantes: quia ſe iniurijs abſtinent. Eademque de cauſa eos qui multis ſe negotiis non implicant. Amamus etiam eos quibus amici fieri volumus, ſi ipſi quoque idem velle videantur. Huiuſmodi autẽ ſunt, tum qui virtute praeſtãt, tum ii qui bona exiſtimatione ſunt, aut apud omnes, aut apud optimos, aut apud eos quos ipſi, quiue ipſos admirantur. Praeterea illos quorum conuictus, ac conſuetudo ſuauis eſt. Tales autẽ ſunt, qui faciles ſunt, neque ad aliena peccata redarguenda propenſi, neque concertationum auidi, neque contentioſi. Omnes enim qui tales ſunt, pugnaces ſunt, & qui pugnant, videntur velle contraria. Et ii in quibus ineſt dexteritas quaedam & ad iocandum in alios, & ad excipienda aliorum ioca. vtrique enim idem petere videntur cum eo quicum verſantur: cum & in ſe dicta aequo animo ferre poſſint, & ipſi vrbane in alios dicant. Amant etiam eos qui laudant bona quae in ipſis inſunt: & ex ijs ea maxime, quae ipſi, ne in ſe non inſint, verentur. Et mundos tum facie, tum veſtitu, tũ omnibus vitae partibus. Et qui exprobrare non ſolent neque aliena peccata, neque beneficia ſua. vtrique enim redarguunt. Et eos qui facile obliuiſcuntur acceptas iniurias, neque in animo conſeruant ac continent, ſi quas cauſas habent de alijs conquerendi, ſed placabiles ſunt. quales enim eos in alios eſſe exiſtimant, tales in

se quoque fore arbitrantur. Eos quoque amamus, qui maledici non sunt: quique non norunt, neque aliorum mala, neque nostra, sed bona tantum. id enim faciunt uiri boni. Et eos qui non aduersantur iratis, neque studiose ac serio aliquid agentibus: tales enim pugnaces sunt. Amamus etiam studiosos nostri; vt eos qui nos admirantur, bonosque ac cultu, & studio dignos esse censent, quique gaudent nostra consuetudine: praecipueque si ob ea magni fiamus, in quibus volumus ipsi aut admirationi esse, aut egregij, aut iucundi ac suaues uideri. Amat etiam quisque similes sui, & iisdem studiis deditos: nisi eorum alter alteri obstet: & nisi sibi ex eodem studio uictum quaerant: tunc enim euenit illud, Figulus figulo. Et eos, qui eadem concupiscunt, quae modo talia sint, vt ea simul consequi queant: alioquin enim idem hic quoque euenit. Amant etiam eos, erga quos ita affecti sunt, vt ne verecundentur apud eos, ob eas res quae opinione tantum turpes habentur: cum tamen eos non contemnant: & quos verentur conscios habere eorum quae vere, ac re ipsa turpia sunt. Et apud quos in pretio esse, aut à quibus beati haberi, non tamen sibi ab eis inuideri volunt, aut eos amant, aut eis amici esse volunt. Et quos libenter ad consequenda bona adiuuerint, nisi maiora sibi ex eo mala euentura sint. Et iis, qui & absentes & praesentes aeque amant. Vnde fit, vt qui tales sunt etiam erga mortuos, ab omni-

bus

bus amentur. Omninoque eos amant, qui vehementer sunt amici amicis: neque eos deserunt: nam ex omnibus bonis maxime amantur boni amici. Et eos qui apud se nihil fingunt. tales autem sunt, qui etiam vitia sua detegunt. Diximus enim eorum quae opinione tantum turpia habentur, apud amicos nō pudere. Quod si quem pudet, non amat; quem non pudet, amanti similis est. Et qui metuendi nō sunt: quibusq. confidimus. Nemo enim quem metuit, diligit. Partes autem amicitiae sunt, sodalitas, necessitudo, cognatio: & quaecunque talia sunt. Efficientia autem amicitiae sunt, beneficiū, & si quis quid fecerit nō rogatus, et si, cū fecisset, aliis nō praedicauerit, nā ita demū uidetur fecisse eius caussa cui tribuit: nō autē propter aliud. De inimicitiis autē & odio, constat ex contrariis quaerenda esse argumenta. Efficientia autem inimicitiarum sunt, ira, incommodatio, criminatio. Atque ira quidem existit ex iis quae ad nos pertinent: at inimicitiae ex iis etiam quae ad nos non pertinent. Odimus enim, quem talem esse opinamur. Et ira semper est in singulos, vt in Calliam, aut Socratem: at odium etiam in totum aliquod hominum genus. nemo enim est qui furem, qui sycophantam non oderit. Et ira quidem tempore sanari potest: odium non potest. Et illa quidem molestiam inferre studet: hoc vero malum dare potius. Nam iratus quidem sentire vult eum, quē vlciscitur: eius autem qui odit, nihil refert.

Molesti

Molesta autem omnia sentiuntur: at e malis quae maxima sunt, minime sentiuntur, vt iniustitia, imprudentia. nullam enim molestiam vitij praesentia inurit. Et alterum cum aegritudine coniunctum est, alterum ea vacat. aegre enim est ei, qui irascitur: at ei qui odit, non item. Et illum quidem, si multa mala eueniant ei cui iratus est, misericordia ceperit: hunc vero flectere nihil potest. Nam ille quidem eum cui irascitur, uicissim moleste aliquid perferre vult: at ille eum quem odit, prorsus extingui. Constat igitur, ex iis sumi posse ea quibus tum eos qui inimici amiciue sunt, tales esse doceamus, tum eos qui non sunt, in eam opinionem adducamus, tum dissoluamus ea, quibus nitentur ij, qui horum vtrumlibet dicent: tum si, ira ne an odio factum sit aliquid, ambigatur, vtram in partem maluerimus, audientium animos impellamus.

Quae autem, & quos, & quomodo affecti metuant, hac ratione intelligetur. Sit igitur metus molestia aut perturbatio quaedam ex obiecta specie imminentis mali, in quo insit vis aut interimendi, aut molestiae inferendae. Non enim omnia mala metuit quis: vt ne iniustus, neue tardo ingenio fiat. Sed quaecunque aut magnas molestias adferre, aut etiam interimere possunt. atque ea ipsa ita demum, si non longe distent, sed propinqua sint, ita ut immineant. Homines enim ea quae longe absunt non timent. sciunt enim omnes sibi esse moriendum. Sed quia id

prope esse non putant, non laborant. Quòd si haec metus natura est, necesse est terribilia esse, quaecunque videntur magnam vim habere interimendi, aut ita nocendi, vt magna aliqua molestia consequatur. Quocirca talium & signa ipsa terribilia sunt. Prope enim adesse videtur, quod terribile est. Nã & hoc ipsum periculum est, rei terribilis appropinquatio. Talia autem sunt inimicitiae, & ira potẽtium. Constat enim eos & uelle, & posse: ita ut inibi iam sit, vt faciãt. Et iniustitia viribus praedita. Nam iniustus, eo ipso iniustus est, quod velit. Et uirtus cõtumelia affecta, uires habens. Cõstat enim eam semper quidem cupere vlcisci se, nunc autem etiam posse. Terribile est etiam metui ab iis qui nocere possunt. paratos enim esse eos necesse est. Quando autem plaerique hominum improbi sunt, & uinci se à lucro sinunt, & in periculis timidi sunt: plaerunque terribile est ex aliena potestate pendere. Itaque qui facinoris alicuius alij conscij sunt, metuendi sunt, ne aut prodant, aut deferant. Et qui possunt iniuriam facere, terribiles iis qui possunt iniuria affici. Magnam enim partem homines iniuriam, cum possunt, faciunt. Et qui aut iniuriam acceperunt, aut accepisse se putant. semper enim captant occasionem. Et qui iniuriam fecerunt, si vires habeant, metuendi sunt. metuunt enim ne quod fecerunt sibi referatur. positum autem est hoc terribile esse. Et competitores earum rerum,

rum, quas utrique simul consequi non queunt: semper enim aduersus tales quasi bellum quoddam gerunt. Et qui terribiles sunt potentioribus, etiam ipsis terribiles sunt. Nam si potentioribus nocere possunt, multo magis ipsis. Eandemque ob causam ij quos timent qui potentiores sunt. Et qui maioribus viribus praeditos sustulerunt. Et qui non dubitant in potentiores impetum facere. aut enim iam metuendi sunt, aut certe cum uiribus aucti erunt. Ex iis autem qui iniuria affecti sunt, & ex inimicis, aut competitoribus, non ij qui ira maxime efferuescũt, & libere loquuntur, sed sedati, & dissimulatores, & callidi. Incertum enim est, an prope sint. ita ut nunquam constet, eos longe abesse. Omnia autem terribilia, terribiliora sunt, cũ, si quid in eis peccatum sit, corrigi non potest: sed aut omnino talia sunt, ut corrigi non queant, aut eorum correctio in aduersariorum potestate sita est. Et aduersus quae auxilium nullum est, aut non facile. Atque ut uniuerse dicam, terribilia sunt quaecunque cum alijs eueniunt, aut imminent, misericordiam commouent. Terribilia igitur, & quae metuunt homines, haec fere praecipua sunt. Quemadmodum autem affecti ipsi metuant, nũc explicemus. Si ergo metus est cum quadam expectatione excipiendi, ac perpetiendi aliquid, quod interitum adferre possit: constat eos non metuere, qui sibi nihil tale euenire posse arbitrantur. Neque ea metuunt, quae si-

bi putant euenire non posse: neque eos, à quibus non putant, neque tunc cum euentura ea non putant. Necessario igitur ij demum timēt, qui & sibi euenire posse mali aliquid, & ab iis, & haec mala, & tunc euenire posse arbitrantur. Non putant autem sibi tale quidquam accidere posse, neque ii qui in magnis prosperitatibus aut sunt aut videntur, vnde & contumeliosi sūt, & contemptores, & audaces: tales autem efficit diuitiarum affluentia, robur, amicorum copia, potentia: neque ii qui omnia sibi atrocia euenisse iam putant, ita ut obriguerint ad futurum: ut ij qui iam ad supplicium ducuntur: sed oportēt spem aliquam subesse, seruari se posse ab eo quod illos anxios, & sollicitos habet. Cui rei hoc argumento est: quòd metus ad consultandum homines excitat. de rebus autem desperatis nemo consultat. Itaque si quando causae nostrae expediet, vt auditores metuant, tunc ita eos dicendo afficere conabimur, vt putent talia sibi accidere posse: quod & maioribus ac poten tioribus acciderint. Ostendemus etiam eiusdem ordinis aliquos, qui perpetiantur, perpessiue sint, à quibus non putassent, & quae non putassent, & tum cum minime putassent. Quando igitur constat, quid sit metus, & quae terribilia, & quomodo affecti singuli metuant: constat etiam quid sit confidere, & quibus in rebus, & quomodo affecti homines facile confidant. Nā, & fiducia metui aduersatur, & id quod fiduciā

gignit,

gignit, ei quod terret. Itaque spes est, cum opinione, ea quae salutem adferre possint, praesto esse: ea vero quae terrendi vim habeant, aut nulla esse, aut longe abesse. Fiduciae autem efficientia sunt haec: si quae terrere possunt, procul absint: quae saluti esse, praesto sint. & cum, si quid euenerit, non desunt facultates corrigendi, ac resarciendi: & auxilia aut multa, aut magna, aut vtraque. Et si iniuriam neque acceperint, neque intulerint: & si competitores aut omnino non sint, aut uires non habeant, aut, si habeant, amici sint. Et si beneficia aut tribuerint, aut acceperint. Aut si plures sint, quibus eadem utilia sint, aut potentiores, aut utrumque. Ipsi autem ita affecti facile confidunt: si multa ad eum quem volebāt exitum perduxisse se, neque quidquam sibi incommode euenisse opinantur. Aut saepe in periculum adducti, incolumes euaserint. Duobus enim modis terroris expertes homines fiūt: aut quod experti non sint, aut quod auxilia parata habeant Vt in periculis quibus conflictantur in mari, firmo animo sunt tum qui rudes sunt tempestatum, tum qui usu & experientia multas expediendae salutis suae rationes tenēt. Confidunt etiam, cum uident sui similes non terreri, neque inferiores, & eos quibus ipsi se potentiores putant. Eos autem tales esse ducunt, quos uicerunt aut ipsos, aut alios potentiores, aut similes. Et si putent adesse sibi plura, & maiora eorum, quibus qui praestant, terribiles sūt.

Cuius-

Cuiusmodi sunt pecuniae magnitudo, robur corporum, amicorum, regionis, apparatuum belli aut omnium, aut maximorum. Et si aut neminem iniuria affecerint, aut non multos, aut non tales, ut ab eis sibi timere debeant. Omninoque si, quae ad Deos pertinent, prospera ipsis ac secunda sint, tum alia, tum signa atque oracula. Nam & ira fiduciam efficit, & iram opinio illa, cum quis non se iniuriam facere, sed sibi iniuriam fieri putat: & diuinum numen existimatur iis quibus iniuria fit opitulari. Et cum, si priores impetum fecerint, nihil se incommodi accipere posse, aut accepturos esse, aut rem tamen bene gesturos arbitrantur. Ac de iis quidem quae metum aut fiduciam afferunt, dictum est. Quarum autem rerum homines pudeat, quarum non pudeat, & apud quos, & quomodo affecti ipsi pudore afficiantur, aut minus, ex his intelligetur. Sic igitur pudor molestia quaedã, & perturbatio animi orta ex iis malis quae ignominiam inurere uidentur aut praesentibus, aut praeteritis, aut futuris. Impudentia autem contemptio quaedam, & firmitas animi aduersus ea ipsa. Quod si haec pudoris natura est, necesse est ea mala cuique pudorem incutere, quae turpia videntur esse ipsi, aut iis quos curae habet. Talia autem sunt quaecunque à vitio proficiscuntur, vt abiicere clypeum, aut fugere: timiditatis enim est: & fraudare alium deposito: iniustitiae enim est: & commiscere corpus cum

quibus

quibus non oportet, aut quo loco, aut quo tempore non oportet: est enim intemperantiae: & lucrum facere ex rebus pusillis, aut turpibus, aut ex iis quae fieri non posse videatur, ut a pauperibus, aut à mortuis. Vnde & prouerbium est, etiam à mortuo aliquid abradere. Hoc enim a turpis lucri cupiditate, & ab illiberalitate nascitur. Et non subuenire pecunia, cum possis, aut restrictius subuenire. & tale auxilium petere ab iis qui minus habent: & mutuam pecuniam capere, cum quis à te petiturus videtur: & petere, cum aliquem repetiturum, aut repetere, cum eum à te petiturum putas. Et laudare, vt petere videaris: & cum repulsus sis, nihilominus petere. Omnia enim haec signa sunt illiberalitatis: praesentem autem laudare, adulationis. Et bona quae in eo insint supra modum laudare, mala vero inducere, ac quasi oblinere. Et immodice dolere alieno dolore. Et quaecunque alia eius generis sunt. adulationis enim signa sunt. Et imparem esse iis laboribus, quos ferant grandiores natu, aut delicati, aut in maiore dignitatis gradu collocati, omninoque ij qui minus videntur posse. omnia enim haec mollitiam arguunt. Et ab alio beneficium accipere, & saepe. Et quae benigne in alium feceris exprobrare. Haec enim omnia pusilli, & humilis animi signa sunt. Et de se dicere ac praedicare. Et aliena sibi vindicare. arrogantiae enim est. Itidemque in omnibus vitiis: nam & facta, & signa,

gna,& talia turpia & pudenda sunt. Et praeterea quorum bonorum omnes participes sint, aut omnes similes, aut plaerique, eorum expertem esse. similes autem uoco, qui eiusdē gentis sunt, ciuitatis, aetatis, familiae, vno verbo, pares. Iam enim turpe est, eorum participem non esse: vt eruditionis, vsque ad aliquem modum, itidemque aliorum. Atque haec omnia eo turpiora, si in ipso culpa haereat. Tunc enim magis intelligitur haec a vitio esse, cum quis sibi causa est, vt ea in se aut extiterint, aut sint, aut futura sint. Verecundantur autē cum sibi aut eueniunt, aut euenerūt aut euētura sunt, quaecūq. ignominiā ac dedecus conciliant. Vt cum quis aut corpore, aut foedis factis alicui inseruit, ac morigeratur. cuius generis est, flagitiosam alicuius libidinem explere. Ac quae quidem ad intemperantiam pertinent, turpia sunt, siue sponte. siue inuitus ea quis perferat: quae autem ad uim, ita demū si inuitus. Talis enim perpessio ab ignauia est, & timiditate. Et ea à se nō depellere, neque vlcisci. Quae igitur pudorē incutiunt, haec & talia sunt. Quoniam autem pudor est species quaedam quae obuersatur animo, amissae, amittendae ue existimationis, idque ipsius existimationis causa, non eorum quae inde proueniūt: & nemo de existimatione laborat, nisi propter ipsos qui de se existimāt: necesse est, eorū quemq. pudere, quorū rationem sibi habendam putat. Rationem autem quisq. habet eorum à quibus

colitur, & eorum quos colit ipſe, & eorum à quibus ſe coli vult: & eorum quibuſcum de honore concertat, & quorum opinionem non cōtemnit. Coli igitur ac ſuſpici ſe ab ijs volunt, eoſque ſuſpiciunt ipſi, qui bono aliquo praediti ſunt, eorum quae honore digna cenſentur. Aut à quibus vehementer cupiunt impetrare aliquid, quod in ipſorum poteſtate eſt, vt amantes. De honore autem concertant cum paribus. Laborant autem de opinione prudentium, vt qui uere opinentur. Tales autem ſunt ſenes, & eruditi. Et pudorē mouent quae in oculis ſunt, & in propatulo. Vnde & prouerbio dicitur, pudorem in oculis habitare. Quare eorum magis nos pudet, qui ſemper vna futuri ſunt, & qui attente obſeruant quid à nobis agatur. Vtrumque enim eſt in oculis. Et eorum qui ijſdem culpis obnoxij non ſunt. conſtat enim contra ipſis videri. Et eorū qui quos peccare putant, faciles ad tribuendam eis veniam nō ſunt. Aiunt enim quae quiſque facit, ea facientibus alijs eum non indignari: ex quo perſpicuum eſt, indignari, cū ea faciunt, quae ipſe nō facit. Et qui quae ſciūt, libenter in vulgus enunciant. Nihil enim intereſt non videri peccaſſe, & peccatum non efferri foras. Libenter autem talia diſſeminant, tū qui iniuriam acceperunt: obſeruant enim quid fiat ab ijs a quibus laeſi ſunt: tum maledici. nam ſi eos qui nulla in rèpeccant, traducunt tamē, multo magis eos qui peccant. Et ij qui aliena peccata

cata inquirere sibi studio habent, vt derisores, & comoediarum scriptores: nam hi quoque maledici sunt, & ad aliena peccata diuulganda propensi. Eos quoque verentur, a quibus nihil vnquam frustra petierunt: videntur enim eis admirationi esse. Quo fit vt etiam eos vereantur, qui tunc primum a se aliquid petunt, vt apud quos integra adhuc sit existimatio sua. Tales autem sunt, & qui recens amici nobis esse cupiunt: viderunt enim quae in nobis sunt optima: vnde bene respondit Euripides Syracusanis: & ex vetustis familiaribus, ij qui nullius turpitudinis conscij sunt. Pudoré autem commouent non ea modo ipsa quae diximus pudenda esse, sed & eorum signa. Exempli causa, non tantum rebus venereis operam dantes verecundantur: sed & eius rei signa pudorem incutiunt. neque tantum facientes ea quae turpia sunt, sed & dicentes. Eodemq. modo nō tantum eorum nos pudet, quos diximus, sed & eorum qui ipsis indicaturi sint. Itaq. seruos quoque, & amicos eorum veremur. Omnino autem neque eos veremur, quorum opinionem valde contemnimus: vt nemo veretur puerulos: aut bestias: neque earundem rerum pudet apud familiares & apud ignotos: sed apud familiares quidem, eorum quae ad veritatem, apud externos autem, eorum quae ad opinionem. Ipsi autem ita affecti, facile verecundantur: primum quidem si qui sint ita er-

ga eos affecti, vt eos esse diximus, quos verentur. Erãt autem ij aut qui admirationi sunt, aut qui admirantur, aut quibus admirationi esse studẽt, aut a quibus egent re aliqua, quam, si existimationem amiserint, non consequentur. Hique, si aut videãt: vt Cydias in oratione de diuidendo agro Samio dixit: petijt enim ab Atheniẽsibus, vt existimarent se cinctos esse corona Graecorum omnium, qui non tantum audituri essent, sed viderent ea quae illi suffragiis suis sciscerẽt: aut prope sint, sensuriue sint. Quo fit vt qui in malis sunt, se tunc ab eis conspici nolint, qui eos aliquando beatos esse ducebant. Quẽ enim quis beatum esse iudicat, eundem admiratur. Et si habeant ea quae pudorem incutiunt, siue res, siue actiones vel suas, vel maiorum, vel aliorum quibus cum aliqua eis intercedit necessitudo: omninoq. eorũ pro quibus ipsi verecundantur. Tales autẽ sunt tũ ij quos diximus, tũ ii qui aut magistris nobis aut consiliariis usi sunt. Et si qui sint eiusdẽ ordinis, cũ quibus de honore contendant. Multa enim & faciũt homines, & non faciunt, talium pudore commoti. Magis etiam eos pudet, qui sciunt se visum iri a conscijs cõtractae illius maculae, & in illorum oculis fore. Vnde & Antipho poeta, cum Dionysij iussu ad supplicium duceretur, videretq. eos quibus secum vna moriendum erat, cum e portis exirent, caput sibi obuoluentes, Quid, inquit caput obnubitis? an ne quis vos horum

eras videat? Haec igitur de verecũdia dicta sint. De inuerecundia autem, constat, e contrarijs magnam nobis enthymematum copiam fore. Quibus autem gratiam habeant,& quas ob res, aut quomodo ipsi affecti, perspicuum erit, si prius,quid gratia sit,definierimus.sit igitur gratia, qua is qui quid habet, dicitur gratificari indigenti:non vt aliquid referat:neque vt ad eum qui gratificatur aliquid propterea perueniat: sed eius tantum causa, cui gratificatur. Magna autem,si aut valde egentibus, aut si magna tribuantur,aut difficilia, aut in eiusmodi temporibus,aut si solus,aut primus,aut maxime. Egere autem dicuntur homines ijs quae appetunt, maximeq. si eis carere sine dolore nõ possunt. Tales autem sunt cupiditates: vt amor. Et qui male affecto sunt corpore, & qui in periculis versantur.Nam & qui periclitatur, & cui aegre est,concupiscit. Quocirca & qui in paupertate, fugaue subueniunt, etiam si parua quaedam ac minuta suppeditauerint, propter magnitudinẽ indigentiae,& propter tempus ipsum,magnam gratiam ineunt. Vt is qui in Lyceo storiã dedit. Necesse igitur est ad talia subuenire ijs, quos deuincire volumus: sin id non liceat, ad aequalia, aut maiora. Itaque cum constet & quando, & quibus in rebus, & quomodo affectis hominibus tribuendo beneficio concilietur gratia: perspicuũ est,ex ijs sumenda esse,quibus ostendamus, hos quidẽ aut esse aut fuisse in tali mo-

lestia, & indigentia: illos autem in tali necessitate suppeditasse tale aliquid. Constat etiam, unde sumenda sint, quibus remoueri possit gratia, & effici, vt nulla gratia deberi uideatur. Aut enim suum commodum illos in tribuendo sequi, secutos ve esse: id autem beneficium non est: aut casu fecisse, aut coactos: aut reddidisse non dedisse. seu scientes, seu nescientes. Vtroq. enim modo aliquid pro aliquo redditur: vt ne sic quidem gratia vlla debeatur. Ac perlustrandae sunt animo omnes categoriae. Spectatur enim beneficium re ipsa, magnitudine, qualitate, tempore, loco. Signum autem, si minus aliquid nobis tribuere noluerunt. Et si inimicis suis aut eadem, aut paria, aut maiora tribuerũt. Constat enim ne illa quidem tribuisse quod nobis bene cuperent. Aut si quis ea quae tribuit vilia esse norit. Nemo enim vilibus egere se cõfitetur. Quibus igitur rationibus gratia aut cõciliari aut detrahi possit; expositum est. Nunc autem dicamus; quae miserabilia sint, & quorũ misericordia commoueri, & quomodo ipsi affecti, homines soleant. Sit igitur misericordia aegritudo quaedam exorta ex eo quod malum esse videatur, aut interitus, aut molestiae adferẽdae vim habens, ei qui tali sorte indignus sit: quodquẽ tale est, vt id nobis quoque, aut alicui nostrorum euenire posse arbitremur: idque si eiusmodi malum propinquũ esse videatur. Cõstat enim necessario requiri, vt is, qui alium miseraturus

ſeraturus eſt,talis ſit,vt putet aut ſibi,aut ſuorũ alicui euenire poſſe aliquid mali,idq. tale, quale in definitione dictum eſt,aut ſimile, aut propinquum, Quare neque ij qui funditus perijſſe ſe putant, miſerantur: nihil enim amplius ſibi putant diri euenire poſſe, vt quibus omnia iam euenenrit: neque qui ſibi ſupra modum beati videntur: immo vero contumelioſi ſunt. Nam ſi bona omnia ſibi adeſſe putant: illud quoque neceſſe eſt ſibi adeſſe exiſtiment, vt ne in vllum malum incidere poſſint: eſt enim hoc quoque in bonis. Contra vero tales ſunt, vt poſſe ſibi euenire aliquid putent, tum ij,qui iam in malũ aliquod inciderunt, ex eoque euaſerunt: tum ſenes & propter prudentiam,& propter experientiam. Et imbecilli, & timidiores magis. Et eruditi. bene enim ſecum rationẽ reputant. Et quibus ſunt parentes,aut liberi,aut vxores. Nam & eos in ſuis quiſque ducit: & obnoxij ſunt eiuſmodi caſibus. Non autem ij qui ſunt in motu animi ad adiuuandam fortitudinem apto, vt in ira,& confidantia. Haec enim, quid futurum ſit non cogitant. Neque ij quos contumelioſos ſecundae res fecere: nam nec hi quidem putant ſibi quidquam accidere poſſe. ſed qui inter hos interiecti ſunt. Neque rurſus qui ualde metuũt: neque enim qui perterrefactus eſt, miſeratur alios, ſed ipſe de ſe cogitat. Et ſi viros bonos eſſe aliquos putent. nam qui de nemine bene ſentit, omnes malo dignos eſſe arbitrabitur. Omnino

autem cum ita affectus aliquis est, vt aut sibi aut suis talia uel iam euenisse meminerit, vel ne eueniant timet. Quemadmodum igitur affecti misereantur, dictum est. Quae autem res misericordiam concitent, ex definitione perspicuum est. quaecumque enim molestiam ac dolorem inurunt, omnia miserabilia sunt. Et quaecumque interimendi vim habent. Et quorum malorum causa fortuna est, quae quidem alicuius põderis sint. Dolorem autem adferunt, & interimendi vim habent mortes, uerbera, corporum uexationes, senectus, morbi, cibi penuria. Mala autem quae a fortuna inuehuntur, ut solitudo ab amicis, ut paucitas amicorum. Itaque etiam diuelli ab amicis, & familiaribus, miserabile est. Et deformitas, imbecillitas, debilitatio. Et si unde boni quid expectari par erat, inde malũ aliquod proueniat. Et si saepe tale aliquid contingat. Et si boni quid tum demum euenit, cum is, cui euenit, perpessus est quicquid perpeti poterat. Vt Diopithi regia munera iã mortuo missa sunt. Et si boni aut nihil euenerit, aut tum demũ euenerit, cum fructus iam nullus ex eo percipi potest. Haec igitur, & talia sunt, quae misericordiam commouent. Miserantur autem & familiares: nisi si qui eis arcto admodum necessitudinis uinculo coniuncti sint. nam in hos ita affecti sunt, ut in se ipsos. Quocirca & Amasis filium quidem ad supplicium duci uidens, non illacrimauit: sed cum amicum mendicantem uideret.

deret. Nam hoc quidem miserabile erat: illud autẽ atrox. Differt enim atrox a miserabili: immo uerò atrocitas misericordiam exturbat: saepeque in contrarium vtiliter adhibetur. Miserãtur praeterea, cum id quod graue ac molestum est, appropinquat. Et quisque similes sui, aut aetate, aut moribus, aut habitibus, aut dignitate aut genere. Nam haec omnia efficiunt, vt magis putet quisque sibi idem euenire posse. Omnino hic quoque intelligendum est, quaecumq; homines in semetipsis metuunt, ea cum alijs eueniunt, misericordiam commouere. Quoniã autem quae perpessu acerba sunt: ita demũ miserationem commouent, si prope esse uideãtur: quae autem decem ab hinc millibus annorum fuerunt, futuraue sunt, neque expectantes, neq. memoria repetentes miserantur, aut omnino, aut non adaequae: necesse est, eos, qui ad misericordiam commouendam conformati sunt, & gestu corporis, & uoce, & ueste, & omnino actione miserabiliores esse. Haec enim qui adhibent efficiunt vt res propinqua esse uideatur, constituentes malum ante oculos, aut ut futurum, aut ut praeteritum. & quae nuper fuere, aut breui futura sunt, propter eam ipsam causam miserabiliora sunt. Et indicia, & actiones: ut uestes eorum qui graue aliquid pertulerunt, & quaecunque eius generis sunt: & sermones ab ijs habiti in ipsa calamitate, ut iam morientium: praecipueque si in eiusmodi temporibus bonos uiros

se

ſe eſſe oſtenderint. Omnia enim haec, quia uicina uidentur, efficaciora ſunt ad miſericordiam commouendam: tum quod is cui talia obtigere, tali ſorte indignus ſit: tum quod ante oculos res ipſa ſtatuatur. Miſericordiae autem maxime quidem aduerſatur ea quae indignatio dicitur. Pugnant enim haec quodammodo, cum tamen ab iiſdem moribus proficiſcantur, dolere aduerſis rebus alicuius, quod eis indignus ſit: & proſperis, quod eis itē indignus ſit. Vterque autem horum animi motuum hominis eſt bonis moribus praediti. Nam & quibus res immerentibus male ſuccedunt, cum eis vna dolere, eosque miſerari: & quibus bene, praeter ipſorum dignitatem, eis indignari oportet. Iniuſtum enim eſt, quicquid eſt praeter dignitatem. Quocirca Diis quoque ipſis tribuimus indignationem. Videri autem poteſt, & inuidentia miſerationi eodem modo opponi, tamquam uicina, & eadem cum indignatione: ſed tamen alia eſt. Nam & inuidentia aegritudo quaedam eſt, quae animum pertubat ob res alterius ſecundas. Non tamen eius qui eis indignus ſit: ſed qui aequalis ac ſimilis. Hoc autem & in eis qui indignantur, & in eis qui inuident peraeque ineſſe oportet, vt ne doleant cauſa ſua, neque quòd ſibi aliquid aliud euenturum putent: ſed eius tantum ipſius cauſa, qui proſpera fortu na vtitur. Iam enim haec uon inuideutia, neque indignatio fuerit, ſed metus, ſi eo angatur quis

ac

ac perturbetur animo, quod ex aliena prosperitate mali sibi aliquid euenturum sit. Constat autem fore, vt ex his affectibus alii etiam affectus inter se contrarij consequantur. Nam qui ex bonorum virorum calamitatibus dolorem capit, idem si malis male esse viderit, aut gaudebit, aut certe nullam ex ea re molestiam sentiet. Nemo enim vir bonus parricidae aut sicarij supplicio misericordia commouetur. Gaudendum enim potius est, cum tale aliquid euenit: vt & cum prospera fortuna vtuntur, qui ea digni sunt. Vtraque enim iusta sunt, & viro bono gaudium adferunt. Necessario enim quae videt euenire sui simili, ea sperat etiã eueutura sibi. Eorumdẽque morum haec omnia sunt: vt contraria contrariorum. Nam qui alienis malis laetatur, idẽ est etiam inuidus. Nam quae cuique res cum fit, cumque est, molestiam adfert: idem eius rei abscessu atque interitu gaudeat, necesse est. Quare sunt haec quidem omnia apta ad impediendam misericordiam: differunt autem inter se ob eas quas diximus causas. Itaque sunt omnia eodem modo vtilia ad efficiẽdum ne res miserabiles esse videãtur. Primũ igitur de indignatione dicamus, tum quibus indignentur, tum quas ob res, tum quomodo ipsi affecti: deinde cetera persequemur. Hoc autẽ ex iis quae iã diximus, planum est. Si enim indignari est, aegre ferre, quòd alicui res prospere succedant praeter ipsius dignitatem: primum quidem constat, non

omni

omnia cuiusque generis bona indignationem concitare. Nō enim si quis iustus aut fortis euadat, aut uirtutem denique aliquam cōsequatur, propterea ei quisquam indignabitur. Neque enim contrariis rebus misericordia commouetur. Sed si opes, si potentiam, & talia, quibus, vt vniuerse loquar, digni sunt viri boni: & ii qui habent ea quae natura bona sunt, vt nobilitatē, dignitatem formae, & quae sunt huius generis. Quoniam autem quod antiquum est, prope naturale videtur esse: necesse est si plures idem bonum habeant, maiorem in eos indignationem concitari, qui id nuper consecuti sint, atque ob id bene, ac feliciter uiuant. Maiorem enim dolorem inurunt ii, qui nuper ad diuitias peruenerunt, quàm ij, quibus illae veteres sunt, & hereditariae. Eodemque modo qui ad imperia, ad potentiam, ad copiam amicorum, liberorum, & quaecunque alia sunt eiusdem generis. Itidemq. si horum ope aliquid aliud boni nanciscantur. Nam & hic maiorem molestiam afferunt, qui repente diuites facti sunt, si propter opes magistratum aliquem ceperint, quàm ii, quibus vetustae sunt diuitiae. Eademque in ceteris ratio. Causa autem est: quoniam hi quidem videntur sua & propria habere: illi autem non sua. Quod enim semper uidetur ita se habere, uerum uidetur. Quo fit, vt alij videantur habere non sua. Ac quoniam non cuilibet bonum quodlibet conuenit: sed est quaedam analogia, & aliud

alij

alij conuenit: vt pulchra arma non iusto conueniunt, sed forti: & matrimonia praestantia non iis qui nuper diuites esse coeperunt, sed nobilibus: euenit vt interdum etsi vir bonus consequatur aliquid boni, quia tamen id bonum ipsi nō conuenit, commoueatur indignatio. Sed & si inferior cum superiore contendat: maxime quidem, si ea ipsa in re in qua inferior est. Vnde & illud dictum est.

Aiacis autem declinabat pugnā Telamoniadae,
Iuppiter enim ei indignabatur, si quando fortiori viro contenderet.

Sin minus, etiam quacunque in re inferior cum superiore contendat. Vt si musicus cum viro iusto. praestat enim iustitia musicae. Quibus igitur & propter quae indignentur, ex his perspicuum est. sunt enim haec & talia. Propensi autem sunt ad indignationem qui & maximis bonis digni sunt, & ea consecuti. Neque enim iustum est, similem esse eorum qui similes non sunt, dignitatem. Secundo autem loco, qui cum boni, grauesque viri sint, ea non consequuntur: nam & recte iudicant, & oderunt ea quae iniusta sunt. Et si honoris cupidi, ac talium actionum appetentes: praecipue si iis in rebus gloriae cupidi sint, quas alij, cum indigni sint, consequuntur. Omninoque qui dignos esse se existimant iis quibus indignos alios esse ducunt, eis, & ob illa, facile indignantur. Quo fit, vt homines seruili ingenio praediti, & non magni pretij,

tij, qui nullo studio honoris tenentur, non ſint propenſi ad indignationem. Nihil enim tale eſt, quo ſe ipſi dignos exiſtiment. Conſtat autem ex iis, cuiuſmodi ſint homines, quibus aduerſa fortuna vtentibus, aut male rem gerētibus, aut ab eo quod cupiunt excidentibus, gaudere, aut certe nullam ex eo moleſtiam capere oportet. Ex iis enim quae diximus etiam contraria intelliguntur. Itaque ſi dicentis oratio iudices quidem tales effecerit, eos autem qui miſericordiā ſui commouere conantur, iis ipſis in rebus de quibus agitur, oſtendat eſſe indignos qui conſequantur quod uolunt, dignos autem qui non conſequantur, fieri non poteſt, ut miſeratio excitetur. Conſtat autem & quas ob res inuideant, & quibus & quomodo ipſi affecti. Si quidem inuidia eſt, moleſtia quaedam ex eo, quod in eo de quo diximus bonorum genere, alij ſimiles bene ac feliciter rem gerere videantur: idque nō vt ne quid eueniat ei qui inuidet, ſed eorum ipſorum cauſa quibus inuidetur. Ergo inuidebunt ij, quorum aliqui ſimiles aut ſunt aut videntur. Similes autem dico, genere, cognatione, aetate, habitu, gloria, facultatibus. Et quibus parum abeſt, quin eadem omnia inſint. Quocirca qui magnas res gerunt, fortunaque proſpera vtuntur, inuidi ſunt. quicquid enim ad alios peruenit, id ſibi eripi arbitrantur. Et qui praeter ceteros in re aliqua magni fiunt: maximeque ſi ob ſapientiam, aut felicitatem. Et honoris cupidi

magis inuidi, quàm qui honoris ſtudio uacant. Et qui opinionem ſapientiae aucupantur. Coli enim ob ſapientiam uolunt. Et omnino qui ex quaque re gloriam captant, vbi de ea re agitur, facile aliis inuident. Et qui anguſti, ac puſilli ſunt animi. omnia enim eis videntur magna. Quae autem bona ſint, ob quae inuidetur, iam dictum eſt. nam ex quibuſcunque rebus gloriam, & honorem ambiunt, hominumque opinionem aucupantur, & quaecunque in proſperitate fortunae poſita ſunt, iis fere omnibus inuidia concitatur. Maximeque ob ea quae ipſi appetunt, aut putant habere ſe oportere: aut quorum poſſeſſione ipſi uel paullo ſuperiores ſunt, uel paullo inferiores. Perſpicuum etiam eſt, quibus inuideant. nam eadem opera id quoque explicatum eſt. Proximis enim & tempore, & loco, & aetate, & gloria inuident. Vnde dictum eſt,

Namque inuidere nouit & cognatio.

Et iis, quibuſcum de honore contendunt. Si quidem & cum iis contendunt, quos diximus: neque inuidet quiſquam iis qui ab hinc decem millibus annorum aut fuerunt, aut erunt, aut mortuis. neque iis qui habitant ad columnas Herculis. neque ijs à quibus ſe longo interuallo, aut ſuo aut aliorum iudicio relinqui putant. neque iis, quibus ſe multo ſuperiores eſſe arbitrantur. talibus, & ob talia non inuident. Quoniam autem cum eorundem ſtudiorum

rum aemulis, & cum riualibus, omninoque cum iis qui eadem quae ipsi, concupiscunt, de honore concertant, eis maxime inuideant, necesse est. Vnde dictum est. & figulus figulo. Et iis qui cito aliquid consecuti sunt, ab iis qui uix, aut ne uix quidem idem consequi potuerunt, inuidetur. Et iis quibus id quod volunt consecutis, ac bene rem gerentibus aliquod nobis ex eo dedecus conflari uidetur. Tales autem sunt, qui propinqui, similesque sunt. Constat enim, quòd nõ idem bonum consequamur, culpa id nostra euenire; quare ea molestia animum vellicans inuidiam efficit. Et iis à quibus quae sibi cõueniunt, quaeue ipsi olim obtinuerunt, haberi, atque obtineri uident. Quae causa est cur seniores iunioribus inuideant. Inuident etiam qui magnos sumptus ad aliquid obtinendum fecerunt, iis qui paruo sumptu idem sunt consecuti. Constat etiam, quas ob res, & quibus in personis, & quomodo affecti ii qui tales sunt gaudeant. Nam quomodo affecti dolent alienis bonis, eodem modo affecti gaudebunt contrarijs. Itaque si iudices quidem ita oratione conformati fuerint: ij autem qui misericordiam sui excitare, aut boni quid consequi uolunt, tales sint, quales paullo ante diximus, constat eos ab iis quorum in manu, & arbitrio res est, misericordiam non consecuturos. Quomodo autem affecti, & qualia, & in quibus aemulentur, ex iis, quae statim dicturi sumus intelligetur.

tur: Nam si aemulatio dolor quidam est, cum iis qui nobis natura similes sunt, bona quaedam honorifica suppetant, quorum ipsi quoque capaces sumus, non quod ea in illis insint, sed quod nobis quoque non insint: (vnde & aemulatio bonum quiddam est, & bonis viris conueniens: at inuidere, improbum, & hominum improborum: nam qui aemulatur, talem efficere se studet, vt ipse quoque boni aliquid nanciscatur: at qui inuidet, id studet efficere, vt ne alter boni quid habeat) necesse est, propensos esse eos ad aemulandum, qui dignos esse se putant bonis quibusdam quibus carent: cum tamen eorum capaces sint. Neque enim quisquam ea postulat, quae capere se non posse intelligit. Quare tales sunt adolescentes, & magnanimi: & quibus talia bona suppetunt, quae honoratis uiris digna sunt. vt opes, amicitiae, magistratus, & eiusdē generis alia. Bonos enim uiros esse se, par esse arbitrantur, quia tales esse par est eos, qui talibus bonis affluunt. Et quos ceteri tales putant. Et quorum maiores, aut cognati, aut propinqui, aut gens, aut ciuitas honorata est, faciles sunt iisdem in rebus ad aemulandum. Propria enim sibi esse haec, seque eis dignos esse arbitrantur. Quod si ea bona quae honorem pariunt, aemulanda sunt, necesse est, & virtutes eiusmodi esse: & quaecūque aliis fructuosa, ac benefica sunt. honos enim tribuitur beneficis, ac probis viris. Et bona quorum fru-

ctus ad propinquos pertinet? vt opes, ac pulchritudo magis quam bona valetúdo. Cõstat & qui ad aemulandũm expositi sint: haec enim & talia qui habent, facile aemulos inueniunt. Sunt autem haec quae diximus: vt fortitudo, sapientia, imperium. Qui enim imperant, multis benefacere possunt: exercituum ductores, oratores, omnes denique, quibus talis aliqua potentia est. Et ij quorum similes multi, aut familiares, aut amicos esse se student. Et quos multi mirantur, aut ij quos ipsi mirantur. Et quorum laudes, & encomia celebrantur vel a poetis, vel ab orationum scriptoribus. Contemnũt autem homines ijs quos diximus contrarios. aduersantur enim haec inter se, aemulatio, & contemptus: aemulari, & contemnere. Necesse est autem eos qui tales sunt, vt aut ipsi alios, aut ipsos alij aemulentur, contemptores esse eorum in quibus insunt mala ijs bonis quae aemulationẽ commouent contraria, idque ob ea ipsa mala. Quo fit vt saepe contemnant homines fortunatos, si quando eis toto illo genere bonorum quod honore dignum est carentibus, fortuna tantum adsit. Quaenam igitur ea sint, quibus animorum motus aut excitari aut sedari queãt, qui etiam fidem cõciliant, explicatum est. Nũc autem qui mores, aut animorum motus, aut habitus vnamquamque aetatem, ac fortunam cõsequi solent, explicemus. Dico autem animorũ motus, iram, cupiditatem, & talia, de quibus ante

te dictum est; habitus autem virtutes, & vitia. dictum est autem de ijs quoque in superioribus: quae consilia capere, & cuiusmodi res gerere soleant, qui eis praediti sunt. Aetates autem sunt, iuuētus, aetas virilis, & senectus. Fortunas autem voco, nobilitatem, opes, potētiam, quaeque ijs aduersantur, omninoq; prosperam, aduersamque fortunam. Iuuenes igitur ijs moribus sunt, vt facile concupiscant, & quae concupiuerunt exequantur: & ex cupiditatibus corporis, maxime propensi in Venerem, eiusque impotentes. Facile autē mutantur, & fastidiunt ea quae cōcupiuerunt. Et valde quidem cupiūt, sed cito desinunt. Acriter enim uolunt quod volunt, sed non diu volunt. Quales esse fames ac sitis aegrotantium solet. Et iracundi, & in ira celeres, talésque, vt animi impetum sequantur: & imperat eis ira. Nam prae honoris studio non patiuntur se contēni, sed excandescunt si qua se iniuria affici putent. Et honoris cupidi sunt, aut potius victoriae. Praestare enim alijs cupit iuuentus. Victoria autem, exuperantia quaedam est. Atque vtriusque harum rerum studiosiores sunt quàm pecuniae: pecuniae autem minime omnium: propterea quia nondum experti sunt egestatem: quale est illud Pittaci dictum de Amphiarao. Neque malitiosi sunt, sed boni ac simplices: quia nondum multa improbe facta cognorunt. Et creduli, quia non saepe delusi sunt. Et faciles ad sperandum. Vt enim

ebrij, sic & iuuenes calidi sunt natura. simulque quia nondum eos sua spes saepe frustrata est. Et magnam partem spe viuunt. Nam spes quidem futuri est, memoria autem praeteriti. Iuuenibus autem quod futurum est, multum est: quod praeterijt, breue primis enim temporibus aetatis, nihil se meminisse, omnia sperare arbitrantur. Et tales vt nihil negotij sit eos fallere: facile enim sperant. Et fortiores. iracundi enim sunt, & spei pleni. Quorum illo quidem fit, vt ne timeant: hoc autem, vt confidant. Nam neque quisquam dum irascitur, timet, & concepta animo boni spes, confidentes facit. Et verecundi. Nondum enim percipiunt quae pulchra sunt, expetenda esse: sed a lege tantum instituti sunt. Et magnanimi. nondum enim domiti ac compressi sunt a vita; immo rudes sunt rerum necessariarum. Et magnitudo animi est, dignũ se magnis rebus existimare: id autem bene sperantis est. Et in agendis ijs quae dignitatem habent potius versari volunt, quàm in ijs quae vtilitatem adferunt. Mores enim magis, quàm ratiocinationem in viuendo sequuntur. Est autem ratiocinatio quidem eius quod vtile est: virtus autem honesti. Et amicorum ac sodalium amantes magis quàm ceterae aetates: tum quia gaudent conuictu: tum quia nondum quidquam vtilitate metiuntur: quare ne amicos quidem. Et quicquid peccant, in eo peccant, quòd modum transeunt, suntque iusto vehementiores:

aduersus

aduersus dictum Chilonis. nimis enim faciunt omnia. nam & nimis amant, & nimis oderunt, & adaeque cetera omnia. quin & scire se cuncta putant, & adseuerant. nam & haec causa est, cur omnibus in rebus modum transeant. Et eas iniurias faciunt quae cum contumelia coniunctae sunt, non quae a nocendi studio proficiscũtur. Et propensi sunt ad misericordiam. omnes enim bonos, & meliores quàm sint, arbitrãtur. sua enim innocentiá alios metiuntur: ita vt eos indigna pati putent. Et amantes risus. quare etiã vrbani. Vrbanitas enim, erudita contumelia est. Mores igitur adolescentum quidem huiusmodi sunt. seniores autem, & ij, qui iam defloruerunt, fere contrarijs sunt moribus. Nam quia diu uixerunt, pluribusq. in rebus decepti sunt, atque aberrarunt, quodque rerum humanarũ magna pars fluxa est, neque quidquam pro certo confirmant, & sunt in omnibus rebus remissiores. Et putant: sciunt autem nihil. Et dubitantes, semper addunt ad ea quae dicunt, fortasse, &, facile: & omnia ita dicunt, asseueranter autem nihil. Et malitiosi sunt. malitia enim est, de omnibus in deteriorem partem suspicari. Ac praeterea suspiciosi, propter incredulitatem: increduli autem propter experientiam. Ac neque valde amant, neque valde oderunt, ob eas causas. Sed ex Biantis praecepto, & amant vt osuri, & oderunt vt amaturi. Et parui animi: quia domuit, ac compressit eos vita. nullam

ebrij, sic & iuuenes calidi sunt natura. simulque quia nondum eos sua spes saepe frustrata est. Et magnam partem spe viuunt. Nam spes quidem futuri est, memoria autem praeteriti. Iuuenibus autem quod futurum est, multum est: quod praeterijt, breue primis enim temporibus aetatis, nihil se meminisse, omnia sperare arbitrantur. Et tales vt nihil negotij sit eos fallere: facile enim sperant. Et fortiores. iracundi enim sunt, & spei pleni. Quorum illo quidem fit, vt ne timeant: hoc autem, vt confidant. Nam neque quisquam dum irascitur, timet, & concepta animo boni spes, confidentes facit. Et verecundi. Nondum enim percipiunt quae pulchra sunt, expetenda esse: sed a lege tantum instituti sunt. Et magnanimi. nondum enim domiti ac compressi sunt a vita; immo rudes sunt rerum necessariarum. Et magnitudo animi est, dignũ se magnis rebus existimare: id autem bene sperantis est. Et in agendis ijs quae dignitatem habent potius versari volunt, quàm in ijs quae vtilitatem adferunt. Mores enim magis, quàm ratiocinationem in viuendo sequuntur. Est autem ratiocinatio quidem eius quod vtile est: virtus autem honesti. Et amicorum ac sodalium amantes magis quàm ceterae aetates: tum quia gaudent conuictu: tum quia nondum quidquam vtilitate metiuntur: quare ne amicos quidem. Et quicquid peccant, in eo peccant, quòd modum transeunt, suntque iusto vehementiores

aduersus

aduersus dictum Chilonis.nimis enim faciunt omnia.nam & nimis amant, & nimis oderunt, & adaeque cetera omnia. quin & scire se cuncta putant,& adseuerant. nam & haec causa est, cur omnibus in rebus modum transeant. Et eas iniurias faciunt quae cum contumelia coniunctae sunt,non quae a nocendi studio proficiscũtur. Et propensi sunt ad misericordiam. omnes enim bonos,& meliores quàm sint, arbitrãtur. sua enim innocentia alios metiuntur: ita vt eos indigna pati putent.Et amantes risus.quare etiã vrbani.Vrbanitas enim,erudita contumelia est. Mores igitur adolescentum quidem huiusmodi sunt.seniores autem, & ij, qui iam defloruerunt, fere contrarijs sunt moribus. Nam quia diu uixerunt, pluribusq.in rebus decepti sunt, atque aberrarunt, quodque rerum humanarũ magna pars fluxa est, neque quidquam pro certo confirmant,& sunt in omnibus rebus remissiores. Et putant: sciunt autem nihil. Et dubitantes, semper addunt ad ea quae dicunt, fortasse,&, facile:& omnia ita dicunt,asseueranter autem nihil.Et malitiosi sunt.malitia enim est, de omnibus in deteriorem partem suspicari. Ac praeterea suspiciosi, propter incredulitatem: increduli autem propter experientiam. Ac neque valde amant, neque valde oderunt, ob eas causas. Sed ex Biantis praecepto, & amant vt osuri, & oderunt vt amaturi. Et parui animi: quia domuit, ac compressit eos vita. nullam

enim rem magnam, neque eximiam, ſed ea quae ad uitam neceſſaria ſunt, concupiſcunt. Et illiberales. nam vna quaedam rerum neceſſariarũ eſt, pecunia. ac ſimul vſu edocti ſciunt, quàm difficile ſit adquirere, & quàm facile amittere. Et timidi, ac cuncta praemetuentes: vt qui contra ndfecti ſint, quàm iuuenes: nam hi refrigerati ſunt, illi calidi. Itaque ſenectus viã munijt ad timiditatẽ. nam & metus refrigeratio quaedam eſt. Et vitae amantes, praeſertim extremo vitae tẽpore. eſt enim cupiditas eius quod abeſt. & qua quiſque re eget, eam maxime concupiſcit. Et plus ſatis queruli. nam & haec paruitas quaedam animi eſt. Et ad vtilitatem omnia plus quàm par eſt, in uiuendo dirigunt, non ad dignitatem. amant enim ſemetipſos. & quod vtile eſt, id cuiq; bonum eſt: quod autem pulchrũ, ſimpliciter. Et inuerecundi potiùs quàm verecundi. quia enim non aeque curant id quod pulchrũ eſt, & id quod vtile, de opinione aliorum non laborant. Et non facile adducuntur ad ſperandum, propter experientiam. plaeraeq. enim res hominum fluxae ſunt. & plaerunque in deteriorem partem cadunt. ac praeterea propter timiditatem. Et memoria viuunt potius quàm ſpe. vitae enim quod ipſis ſupereſt, parum eſt: quod praeteriit, multum. eſt autem ſpes quidẽ futuri: memoria autem praeteritorum. Quae etiam eis cauſa eſt loquacitatis. perpetuo enim narrant ea, quae temporibus ſuis facta ſunt: vt

qui

qui ex eorum recordatione voluptatem capiãt. Irae autem eorum acres sunt, sed imbecillae. Et cupiditates aliae quidem deseruerunt eos, aliae autem oblanguere. Itaque neque cupiditatibus agitantur, neque eas in agendo sequuntur sed lucrum. quare qui ea aetate sunt, temperantes videntur. nam & remiserunt ipsae cupiditates: & seruiunt lucro. Et magis vitam dirigunt ad ratiocinationem quàm ad mores. nam ratiocinatio id quod vtile est spectat, mores virtutẽ. Et iniurias faciunt non cum contumelia, sed cũ studio nocendi coniunctas. Misericoedes autẽ sunt etiam senes, sed non eadem de causa qua iuuenes. Illi enim propter beneuolentiam erga homines: hi propter imbecillitatẽ. Omnia enim mala putant sibi imminere. Hoc autem dicebamus esse misericordis. Vnde & queruli sunt, ac non vrbani: neque iocorum amantes. Querulũ enim esse, & iocorum amantem, aduersantur. Iuuenum igitur, & senum mores hi sunt, Itaque quando homines libenter accipiunt eas orationes quae moribus suis congruunt, ac similes: non est obscurum, quo modo ita vti oratione possimus, vt & ipsa oratio, & nos ipsi tales esse videamur. Qni autem corroborata, ac confirmata aetate sunt, constat eos, quod ad mores attinet, inter illos de quibus diximus, medios fore: detracto eo quod in vtrisque nimium est. Ergo neque valde confidentes erunt, id enim audaciae est: neque valde meticulosi. Sed recte ad

vtrumque affecti. Neque omnibus credentes, neque omnibus diffidentes: sed omnia magis ex veritate pendentes. Neque tantum dignitate, neque tantum vtilitate, sed vtraque uitam dirigentes: Neque ad parsimoniam, neque ad effusionem propensi, sed ad id quod conuenit. Itidemque neque ad iram, neque ad cupiditatem: sed & temperantes cum fortitudine, & fortes cum temperantia. nam in iuuenibus, & in senibus diuisa sunt haec. Siquidem iuuenes quidem fortes, & intemperantes sunt: senes autem temperantes, & timidi. Atque vt uniuerse loquar, quaecumque vtilia seorsum habent iuuentus & senectus, ea utraque habent. quibus autem in rebus illae modum aut transeunt, aut non attingunt, in eis a confirmata aetate moderatio, aequabilitasque retinetur. Viget autem corpus quidem a trigesimo aetatis anno usque ad trigesimum quintum. animus autem circa vndequinquagesimum. De iuuentute igitur, & senectute, & confirmata aetate, quibus vnaquaeque moribus sit, haec dicta sint. De bonis autem quae a fortuna eueniunt, qui quae eorum mores comitari soleant, deinceps explicemus. Ergo nobilitatis quidem mores hi sunt, vt eum in quo est efficiat honoris studiosiorem. Solent enim quibuscumque bonum aliquod abest, illud augere, quasique cumulare. Est autem nobilitas, dignitas maiorum. Et contemptorem

etiam

etiam eorum, qui similes sunt ipsorum maioribus. Propterea quod haec procul magis, quàm in propinquo posita, honorificentiora, & gloriosiora habentur. Nobilitas autem in familiae virtute consistit: at generosus dicitur, qui a natura non degenerat. Quod plaerumque non contingit nobilibus: immo multi eorum sunt haud magni pretij. Nam vt in agris, ijsque quae e terra gignuntur: ita in familijs prouentus quidam est: & interdum si bona familia fuerit, nascuntur in ea ad aliquod tempus viri eximij: ac deinde rursus ex interuallo alios emittit. Degenerant autem illae quidem familiae quae ingenio excellunt, in mores insaniores: vt qui ab Alcibiade, & a Dionysio superiore orti sunt. Quae autem stabili, & firmo ingenio praeditae sunt, in ignauiam, & stoliditatem: vt qui à Cimone, & Pericle, & Socrate. Qui autem mores diuitias consequantur, facile est videre. Contumeliosi enim sunt diuites, & superbi: quam quasi labem contrahunt a possessione diuitiarum. ita enim affecti sunt, quasi alia omnia bona possideāt. Diuitijs enim, quanti sint alia omnia, aestimari quodammodo videtur. quare videntur omnia diuitijs esse venalia. Et delicati, & Salacones: Delicati quidem ob mollitiam, & felicitatis ostentationē. Salacones autem & inepti, quoniam omnes solent tempus consumere ijs in rebus quarum amore capti sunt, quasque mirantur. & quia

putant,

putant, quae a se, eadem a ceteris magni fieri. neque prorsus abs re ita affecti sunt. multi enim sunt, qui indigent iis qui rem habent. Vnde & illud dictum est à Simonide, de sapientibus & opulentis: cum eum Hieronis vxor interrogasset, vtrum esse praestaret, sapientem an diuitem: Diuitem, inquit, videre enim se sapientes ad fores opulentorum praestolari. Et quia se dignos putant qui imperent. habere enim ea quae homines faciunt imperio dignos. Et ut summatim dicam, diuitiae mores efficiunt insipientis fortunati. Longe autem alij sunt mores eorum qui nuper partas diuitias possident, & eorum qui à maioribus traditas. quòd qui nuper diuites facti sunt, magis laborant iis omnibus vitiis, iisque deterioribus. Nam nuper ad diuitias peruenisse, est quasi nescire diuitem esse. Imponunt autem iniurias non à nocendi studio, sed à contumelia, & ab intemperantia profectas: quales sunt verbera, & adulterium. Mores quoque potentium fere maxima ex parte noti, apertique sunt. alia enim habent potentes eadem quae diuites, alia meliora. sunt enim potentes studiosiores honoris, & erectiore animo quam diuites. Eiusmodi enim res appetunt, quarum administrandarum sibi facultas est propter potētiam. Et studiosiores sunt: propter diligētiam quam adhibere perpetuo coguntur, in iis quae ad conseruandam potentiam pertinent. Et σεμνότε-

ροι potius quàm βαρύτεροι. ideſt, ita ſine arrogantia graues, ut aliis propterea graues, odioſique non ſint. Dignitas enim eos magis conſpicuos facit. quare modice ſe gerunt. σεμνότης autem eſt placida quaedam, & decora grauitas. Quod ſi quando iniuriam faciant, non paruas ſed plane magnas iniurias faciunt. Proſperitas autem fortunae eos mores per partes adfert, quos diximus. nam quae maximae proſperitates habentur, ad illa referuntur, & praeterea ad bonorum liberorum copiam, & ad corporis bona. Superbiores igitur, & minus conſideratos fortunae proſperitas facit. Vnum, quod ad mores attinet, optimum adfert: efficit enim homines diuini numinis amantes,& certo quodam modo ad cultum diuinum adfectos: cum credant, propter ea bona quae ſibi à fortuna proueniunt. Dictum eſt igitur de moribus per aetatum, ac fortunarum diſcrimina. nam quae iis de quibus dictum eſt contraria ſunt, e contrariis intelligi poſſunt. Vt qui ſint mores pauperis, infortunati, impotentis. Quoniam autem orationis ad perſuadendum comparatae vſus ad iudicium refertur: nam quae ſcimus, & de quibus iam iudicauimus,in eis nihil amplius opus eſt oratione: iudicium autem eſt, etiam ſi quis apud vnum oratione vtens hortetur, aut dehortetur: quemadmodum faciunt qui vnum aliquem verbis caſtigant, quiue ei aliquid ſuadent: nihilo enim minus ille vnus iudex eſt: ſi

quidem iudex, vt summatim dicam, is est cui persuadendum aliquid est: nec refert, vtrũ aduersus quẽpiam qui cõtrariam sententiã defendat, dicẽdum sit, an aduersus aliquã propositã sentẽtiam: necesse est enim hic quoque oratione vti, & quae aduersus nos faciunt, tollere, in quae tanquam in aduersarium quempiam, instituitur oratio: eodemque modo in ostentatiuis: nam in iis ad spectatorem tanquam ad iudicem habetur oratio: quanquam omnino is demum proprie iudex est qui in ciuilibus concertationibus iudicat id quod quaeritur: si quidem & in iis de quibus in foro lis est, & in iis de quibus deliberatur, quomodo se res habeat, quaeritur: de uariis autem pro rerum publicarum uarietate moribus dictum est prius, cum de genere deliberatiuo ageremus: ita vt definitum iam sit, quomodo, & quibus viis moratas orationes efficere possimus: cumque vnicuique generi suus finis diuersus à ceteris propositus sit: de omnibus autem illis collectae à nobis sint opiniones & propositiones, ex quibus argumenta ducunt, & qui consilium dant, & qui facultatis in dicendo suae specimen exhibent: & qui causas agunt: ac praeterea explicatum sit de iis, quibus moratae orationes fieri possunt: reliquum est, vt de communibus disseramus. Omnibus enim necesse est, in orationibus, praeter ea quae cuiusque generis propria sunt, uti iis, quibus fieri posse, aut non posse

ſe aliquid oſtenditur: & alios quidem eniti ut doceant aliquid fore, alios autem ut aliquid fuiſſe. Communia ſunt etiam omnium orationum, ea quae de magnitudine traduntur. Vtuntur enim omnes extenuatione, & amplificatione, & ſuadentes, aut diſſuadentes, & laudantes, aut uituperantes, & accuſantes, aut defendentes. His autem explicatis, conemur aliquid communiter de enthymematis dicere, ſi quid habeamus: & de exemplis: ut iis quae reliqua ſunt additis, perficiamus id quod ab initio propoſuimus. Eſt autem ex communibus amplificatio quidem ad genus oſtentatiuum accommodatiſſima, vt dictum eſt. quod autem factũ eſt, ad iudiciale. Poſſibile autẽ, & id quod futurum eſt, ad deliberatiuum. Primum igitur dicamus de poſſibilibus, & impoſſibilibus. Si ergo contrarium poſſibile ſit aut eſſe, aut fieri: etiam contrarium videri poterit poſſibile. Vt ſi poſſibile eſt hominem bene valere, poſſibile eſt & aegrotare. Eadem enim poteſtas eſt contrariorum, contraria. Et ſi ſimile poſſibile eſt, alterum quoque ſimile. Et ſi quod difficilius eſt poſſibile eſt, & quod facilius. Et ſi bonum ac pulchrum fieri poſſibile eſt, & omnino fieri poſſibile. Difficilius enim eſt pulchram domum eſſe, quam domum. Et cuius principium poteſt eſſe, poteſt etiam finis. Nihil enim eorum quae impoſſibilia ſunt, aut fit, aut fieri incipit. Exempli cauſa, vt diametros communem

aliquam

aliquam menſuram habeat: neque enim aut incipiet unquam fieri, aut fiet. Et cuius finis, etiam principium. Omnia enim ex principio fiunt. Et ſi quod poſterius eſt aut eſſentia aut ortu, poſſibile eſt fieri, etiam id quod prius. Vt ſi uirum fieri poſſibile eſt, & puerum. prius enim fit illud. Et ſi puerum, virum quoque. illud enim principium eſt. Et quorum amor aut cupiditas ineſt à natura. Nemo enim fere impoſſibilium amore capitur, eaue concupiſcit. Et quorũ ſcientiae ſunt atque artes, ea quoq. poſſibile eſt & eſſe & fieri. Et quorum ortus principium in eis eſt quae nos aut cogere aut in ſententiam noſtram adducere poſſumus. Sunt autem haec, quibus potentiores ſumus, quorumue aut domini aut amici. Et quorum partes poſſibiles ſunt, etiam totum. Et ſi totum poſſibile eſt, etiam partes. Nam ſi proſchiſma, & cephalis, quae calceamenti partes ſunt, fieri poſſunt, calcei quoque fieri poſſunt. Et ſi calcei poſſunt, illa quoq. poſſunt. Et ſi genus eſt eorũ quae fieri poſſunt: etiã ſpecies, & ſi ſpecies etiã genus. Vt ſi nauigium fieri poſſibile eſt, etiam triremem: et ſi triremem, etiam nauigium. Et ſi alterum eorum quae eam naturam habent, ut inter ſe conferantur, poſſibile eſt, alterum quoque. Vt ſi duplum, etiam dimidium: & ſi dimidiũ, etiam duplũ. Et ſi ſine arte, aut apparatu poteſt aliquid fieri, magis etiã poterit arte, & diligentia adhibita. Vnde & ab Agathone dictum eſt.

Neceſſe

Neceſſe eſt alia quidem à fortuna fieri,
Alia autem à nobis, ad quae ars adhiberi ſolet.

Et ſi deterioribus aut inferioribus, aut imprudentioribus poſſibile eſt, magis erit iis, qui contrario modo affecti ſunt. Vt & Iſocrates aiebat, ferendum non eſſe, ſi Euthymus quidem didiciſſet, ipſe autem reperire non poſſet. De impoſſibilibus autem, conſtat, ex iis quae contraria ſunt eis quae modo diximus, argumenta ſumenda eſſe. Factum autem ſit, an non ſit, ex his conſiderandum eſt. Nam primum quidem ſi factum eſt id quod per naturam minus fieri poterat, factum fuerit & id quod magis. Et ſi factum eſt id quod poſtea fieri ſolet, factum eſt & id quod prius. Vt, ſi oblitus eſt, aliquando etiam didicit. Et ſi potuit ac voluit, fecit. omnes enim qui & poſſunt, & uolunt, agunt. nihil enim obſtat. Et ſi & voluit, & nulla res externa prohibebat. Et ſi potuit, & iratus erat. Et ſi potuit, & cupiebat. Plaerunque enim quae cupiunt homines, ea ſi poſſint, agunt. Improbi quidem per impotentiam: boni autem, quia quae bona ſunt cupiunt. Et ſi inibi erat, ut faceret. verisimile eſt enim, qui iam in eo erat, etiam feciſſe. Et ſi facta ſunt quaecunque naturaliter fieri ſolent ante illud, aut propter illud. Vt, ſi fulſit, & tonuit. Et ſi tentauit, etiam fecit. Et ſi quae antea fieri ſolent. aut eius rei cauſa fieri ſolent, facta ſunt, ut ſi fulſit, tonuit etiam: & ſi tentauit

tauit, fecit etiam. Et si quae postea fieri solent, aut id cuius causa cetera fiunt, factum est: etiam quod prius est, & quod eius causa fieri solet, factum est. Vt si tonuit, etiam fulsit. *Et si fecit*, tentauit etiam. Horum autem omnium alia quidem necessario, alia autem plaerunque ita se habent. Vnde autem doceamus aliquid factum non esse, constat. nempe ex iis quae contraria sunt iis quae modo diximus. Constat etiam quomodo disputandum sit, aliquid futurum esse. Nam & quod in potestate ac uoluntate positum est, erit. Et quod cupiditas, quod ira, quod ratio suadet, si adsit potestas. Propterea etiam si quis iam iamque facere, aut facturus esse aliquid videatur, fore illud dicamus licet. Plaerunque enim fiunt potiùs futura, quam non futura. Et si antegressa sunt, quaecunque natura prius fieri solent: vt si coactae sunt nubes, verisimile est fore ut pluat. Et si quod huius causa fit, factum est: ipsum quoque uerisimile est factum iri. Vt si fundamentum, domus quoque. De magnitudine autem & paruitate rerum: & de maiori ac minori, omninoque de magnis, & paruis, ex iis quae iam diximus constat. Dictum est enim in praeceptis deliberatiui generis, & de magnitudine bonorum, & simpliciter de maiore, & minore. Itaque quando vnicuique orationum generi finis propositus est bonum quoddam, & utile, & pulchrum, & iustum, constat in quo-

cumque

cumque genere dicentibus, amplificandi rationes ex iis esse sumendas. Praeter haec autem quaerere aliquid simpliciter, & uniuerse de magnitudine, & exuperantia, nugari est. Singularia enim potiora sunt ad usum iis quae uniuerse disputantur. Ergo de possibili quidem, & impossibili: & factum sit aliquid nec ne sit: & futurum sit, an non sit: itemque de magnitudine, & paruitate rerum haec à nobis disputata sint. Sequitur ut dicamus de communibus omnium rationibus faciendae fidei: quando de propriis dictum est. Sunt autem communia faciendae fidei instrumenta genere duo: exemplum & enthymema. sententia enim pars est enthymematis. Quare primum quidem de exemplo dicamus. simile enim est exemplum inductioni. Inductio autem, principium. Exemplorum autem genera duo sunt. vnum, cum ea, quae prius fuere, narrantur: alterum quae, qui dicit, ipse confingit. Huius autem posterioris vnum quidem genus est parabola: alterum autem fabulae, vt Aesopeae, aut Libycae. Est autem exemplum tale quiddam: Vt si quis dicat, comparandas esse aduersus regé copias. neque ferendum, Aegyptum ab eo in potestatem suam redigi. Nam & prius Dareus non ante traiecit, quàm cepisset Aegyptum, ea autem capta traiecit: Et rursus. Xerxes non prius in nos quidquam molitus est, quam Aegypto capta. Ea autem capta traiecit. Itaque & hic, si ceperit,

traiiciet. Quare ferendum non est. Parabola autem, qualia erant Socratica. Vt si quis dicat, magistratus sorte creandos non esse. Consimile enim est, ac si quis athletas sorte ducat, non qui pugnare ualeant, sed quorum sors exierit: aut si sortiantur inter se nauigantes, quis nauem gubernare debeat. quasi oporteat eam ab illo cui sors obtigerit gubernari, nō ab eo qui sciat. Fabulae autem, qualis est Stesichori aduersus Phalarin, & Aesopi pro oratore populari. Nam Stesichorus quidem, cum Imerenses ducem copiarum suarum cum summa potestate fecissent Phalarin, vellentque ei custodes corporis dare, allatis in eandem sententiam alijs, hanc fabulam eis narrauit. Equus pratum solus obtinebat: cum autem uenisset ceruus, pabulumque corrumperet: volens equus ceruum ulcisci, ex homine quaesiit, posset ne ipso adiutore coercere ceruum. At ille, etiam, inquit, si fraenum sumpseris, & ego te conscendero, iacula manu gestans. Cui rei cum equus adsensus esset, eumque homo conscendisset, pro vltione quam de ceruo sperabat, ipse iam homini seruiit. Sic & vos, inquit, videte, ne, dum hostes vlcisci vultis, idem vobis, quod ceruo eueniat. Nam fraenum quidem iam habetis, electo copiarum duce cum summa potestate. quod si dederitis custodiam, & eum conscendere patiamini, Phalaridi iam seruietis. Aesopus autem in Samo cū causam tueretur popularis cuiusdam oratoris,

ris, qui capitis postulabatur: narrauit vulpem in fluminis cuiusdam traiectu eiectam esse in quandam uoraginem: ex qua cum exire non posset, diu ibi misere uixisse, ita ut multi ricini corpori ipsius haererent. Erinaceum uero illac uagantem, ea uisa, misertum esse, ac quaesiisse, uellet ne ricinos illos e corpore suo auelli: at eam noluisse. cum autem ille causam eius rei quaereret: quoniam, inquit uulpes, hi pleni iam sunt mei, & parum sanguinis ducunt. quod si hos auulseris, uenient alij famelici, qui quantum mihi sanguinis reliquum est, exsugent. Eodem modo & vos, inquit, uiri Samij, hic quidem nihil amplius laedit: diues enim est: quod si eum interficiatis: uenient alij pauperes, qui pecunias publicas depeculantes dissipabunt. Sunt autem fabulae aptae ad concionem: & hoc boni habent, quod res quidem gestas similes inuenire, difficile est, fabulas autem, facilius. fingere enim oportet, ut & parabolas: si quis modo possit, quid in rebus simile sit, uidere: quod facilius redditur tractatione philosophiae. Faciliores igitur inuentu sunt fabulae. sed utiliores ad deliberandum res gestae. similia enim plaerunque sunt futura praeteritis. Vbi autem enthymematum copia non est, utendum est exemplis vt demonstrationibus. per haec enim fit fides. At cum enthymemata non desunt, utendum exemplis ut epilogis post enthymemata. Nam cum priore

 loco

loco ponuntur, similia sunt inductioni: inductio autem oratoribus accommodata non est, nisi paucis in locis. cum autem posteriore, similia sunt testimoniis: testis autem quocúmque loco valet ad faciendam fidem. Quare & cum priore loco ponuntur, multa ponere necesse est: cum autem subiiciuntur, etiã unum satis est. Vtilis est enim testis fide dignus, etiam si unus sit. Quot igitur sint exemplorum genera, & quomodo ac quando eis uti oporteat, dictum est. Quod autem attinet ad sententias orationi intexendas, si prius dixerimus quid sit sententia, ita maxime perspicuum erit, quibus de rebus, & quando, & cui generi hominum conueniat in orationibus sententiose loqui. *Est* autem sententia, enuntiatio, non tamen de rebus singulis: vt, qui uir sit Iphicrates: sed vniuerse prolata: neque quibuslibet de rebus uniuerse: vt, rectum curuo esse contrarium: sed de rebus agendis: deque iis quae in agendo aut persequenda, aut fugienda sunt. Itaque cum enthymemata sint syllogismi de illo rerum genere, fere & conclusiones, & principia enthymematum, sententiae sunt, detracto syllogismo. Qnale illud est.

Quisquis sapit, gnatos ita instituat suos,
Sapientiores vulgo haberi ne velit.

Haec igitur sententia est: addita autem causa cur ita sit, totum illud est enthymema. vt

Nam praeter eam, quam contrahunt ignauiam:

Inuidiam,

Inuidiam, & odium a ciuibus ferunt suis.
Et illud,
Nullus beatus vndique est mortalium.
Et,
Nemo omnium est, quem liberũ merito voces.
Sententia est, addito antem eo quod sequitur, enthymema.
Fortunae enim aut est seruus, aut pecuniae.
Si igitur sententia est id quod diximus, necesse est, quattuor esse genera sententiarum. aut enim cum epilogo erit, aut sine epilogo. Demonstratione igitur egent, quaecunque admirabile aliquid dicunt, aut controuersum. Quae autem nihil admirabile, sine epilogo. Earum autem necesse est, alias quidem, quòd praecognitae sint, nihil epilogo indigere. Vt, uiro autem bene valere optimum est, vt nobis quidem uidetur. Nam eadẽ est multorum opinio. Alias autem, propterea quod simul atque proferũtur, perspicuae sunt intuentibus. vt,
Non est amator, quisquis semper non amat.
Earum autem quae cum epilogo proferuntur, aliae quidẽ sunt partes enthymematis, vt, Quisquis sapit: aliae autem enthymematicae quidẽ, sed non partes enthymematis: quae etiam omnium probatissimae sunt. eae autem sunt in quibus elucet causa eius quod dicitur. vt in hoc:
Ne serua immortalem iram, qui mortalis es.
Nam dicere, seruandam non esse iram, sententia est: at quod additum est, qui mortalis es: etiã

cur id fieri non debeat, dicit. Simile est hoc quoque.

Mortalem mortalia oportet sapere, haud immortalia.

Constat igitur ex iis quae diximus, & quot sententiarum genera sint, & quas ad res vnumquodque conueniat. nam de controuersis quidem aut admirabilibus, non sine epilogo: sed aut proposito epilogo, vti oportet ipsa sententia tanquam conclusione: ut si quis dicat, Ego igitur, quod ad me quidem attinet, quando neque inuidiam sibi colligere oportet, neque ignauum esse, aio, abstinendum esse á studiis sapientiae: aut cum hoc quod posteriore loco positum est, prius dixeris, illud alterum addere. iis autem quae sunt de rebus non illis quidem admirabilibus, sed tamen obscuris, apte & concinne addenda est causa cur ita sit. Conueniunt autem hic quoq. apophthegmata Laconica: & ea quae aenigmatum speciem habent, ut quod Stesichorus in Locrenses dixit: Non oportet cōtumeliosos esse: ut ne cicadae humi canant. Conuenit autem sententiose loqui, aetate quidem, iis qui seniores sunt: iis autem de rebus, quarum quisque peritus est. Nam qui ad eam aetatem non peruenerit, eum sententias fundere, indecorum est: vt & fabulas narrare: iis autem de rebus quarum peritus non sit, stulti est, & ineruditi. Cui rei satis argumento est, quod rustici maxime omnium sententias

cudunt,

cudunt, & facile pronuntiant. Vniuerſe autem dicere, quod tamen uniuerſe uerum non ſit, maxime conuenit in conqueſtione, & in exaggeratione: atque in his aut principio, aut poſt rem demonſtratam. Vtendum autẽ etiam peruulgatis, communibusque ſententiis, ſi utiles ſint. Nam quia communes ſunt, rectae etiam ac uerae uidentur, vt conſenſu omnium comprobatae. Vt exhortanti ad ſubeundum proelij periculum eos qui litare non potuerint.

Pro patria pugnare, ea demum auis optima ſola eſt.

Et hortanti eos qui inferiores ſunt: Communis Mauors. Et ad interficiendos inimicorum liberos, etiam ſi nullam iniuriam faciant.

Stultus qui natos occiſo patre relinquit.

Sunt & prouerbia quaedam, ſententiae. Vt illud, Atticus vicinus. Proferendae ſunt etiam ſententiae, aduerſus ea quae publice probata ſunt: dico autem publice probata, ut Noſce te ipſum: &, Ne quid nimis: ſi quid contra dici poſſit, quo aut mores meliores indicentur, aut quod aptum ſit ad aliquem animi motum exprimendum. Exprimitur autem motus animi, vt ſi quis iratus dicat, falſum eſſe, debere vnumquemque ſe noſſe. Certe enim hic ſi ſe ipſe nouiſſet, nunquam ſe dignum eſſe duxiſſet, qui ductaret exercitum. Mores autem me-

liores indicantur, vt hoc modo. Non oportet, vt vulgo dicitur, amare tanquam osurus sis: sed potius odisse, tanquam amaturus sis. Oportet autem ipso dicendi genere animi sui propensionem declarare: sin minus, causam subiungere: aut ita dicentem, Oportet amare, non, vt vulgo dicunt, sed vt si semper amaturus sis. alterum enim insidiatoris est. aut hoc modo: Non placet mihi quod vulgo dicitur: Veri enim amici est, ita amare, vt semper amaturum. ac ne illud quidem, Ne quid nimis. improbos enim immodice odisse oportet. Multum autem adiumenti adferunt in dicendo: primum quidem propter stultam quandam vanitatem audientium: gaudent enim, si quis vniuerse loquens incurrat in eas opiniones, quas ipsi in parte habent. Quod autem dico: ita magis intelligetur: simulque quomodo sententias venari oporteat. Sententia enim, vt dictum est, enuntiatio quaedam est de toto genere. gaudent autem, cum uniuerse dici vident id, quod ipsi iam in parte aliqua prius animo conceperant. Vt si cui mali vicini, aut mali liberi obtigerint, facile adsentietur dicenti: Nihil est odiosius vicinia: aut, Nihil stultius est, quàm liberos procreare. Itaque danda opera est, vt coniectura quodammodo consequamur, quas quaque de re anticipatas opiniones habeant: tum deinde de illis vniuerse pronuntiare. Hunc igitur vnum vsum habet senten-

sententiosum dicendi genus, & alium praeterea potiorem. moratas enim orationes facit. Mores autem habet oratio, quae declarat, quid cui anteponat, quidque expetat is qui dicit, in ratione viuendi. omnes autem sententiae id praestant. nam qui sententiam profert, is vniuerse pronunciat aliquid de rebus in vita eligendis. Itaque si bonae fuerint sententiae, probitatis opinionem conciliabunt etiam ei qui dicit. Ergo de sententia quidem, & quid sit, & quot genera, & quomodo eis vtendum, & quem fructum adferant, haec a nobis dicta sint. De enthymematis autem dicamus aliquid vniuerse, quomodo ea quaerere oporteat: ac deinde tradamus locos. alia enim horum vtriusque ratio est. Enthymema igitur syllogismum quendam esse, prius diximus: & quomodo sit syllogismus: & quomodo differat a dialecticis. neque enim longe repetentem, neq. omnia sumentem cōcludere oportet. Illud enim obscurū est propter longitudinē: hoc autē, inanis quaedam loquacitas, quia perspicua & aperta dicuntur. Nā & haec causa est, cur apud imperitam multitudinem aptiores sint ad persuadendum inerudititi quam eruditi. quemadmodum aiunt poetae, indoctos in vulgus magis ad dicendum musicos esse. Etenim illi quidem communia quaedam, & vniuersa dicunt: hi vero, ex ijs quae sciunt auditores, quaeque rei propinqua sunt. Itaque non ex omnibus quae videntur, sed e

definitis quibusdam dicendum est: vt aut ijs, qui iudicant, aut ijs quorum ipsi iudicio acquiescunt. Atque hoc ipsum, ita eis videri, constare oportet aut ipsis omnibus, aut plurimis. Neque tantum ex necessarijs argumentandum: sed etiam ex ijs quae plaerunq; fiunt. Primum igitur intelligendum est, quicunque de re aliqua dicturus vel disputaturus est, siue syllogismo politico, siue quolibet alio, ei necessario, quae in ea re insunt, aut omnia, aut plaeraque nota esse oportere. Si enim nihil habeas nihil erit vnde possis argumenta ducere. Quod autem dico, huiusmodi est. Quomodo fieri potest vt consilium demus Atheniensibus, bellare an non debeant, nescientes, quibus illi copijs instructi sint, naualibus, an terrestribus, an vtrisque: & eae ipsae quantae sint: & quae vectigalia, qui amici, aut inimici: ac praeterea, quae bella gesserint, & quomodo, & eiusdem generis alia? aut quomodo eos laudare, nisi teneamus naualem pugnam in Salamine, aut proelium Marathonium, aut quae pro Herculis stirpe gesserunt, aut aliquid eiusmodi? omnes enim qui laudant, ex ijs quae in quoque pulchra aut insunt, aut inesse videntur, laudandi argumenta ducunt: eodemque modo vituperat ex contrarijs, intuentes quid in eis tale aut insit, aut inesse videatur. Vt quod Graecos in seruitutem redegerunt, quodque eos etiam a quibus adiuti erant in bello aduersus

barbaros,

barbaros, quique se in eo bello strenue, fortiterque gesserant, in captiuitatem abduxerunt: Aeginetas, & Potideatas: eiusdemque generis alia. Et si quid aliud ab eis tale peccatum est. Eodemque modo qui accusant, quique defendunt: in ea quae insunt intuentes accusant, atque defendunt. Nihil autem interest, de Atheniensibus, an de Lacedaemonijs, de homine, an de deo dicendum sit. Nam & si Achilli consilium dare velimus, & si eum laudare aut vituperare, & si accusare aut defendere: sumenda sunt quae in eo aut insunt, aut videntur: vt ex eis dicendi materiam petamus: laudantes quidem aut vituperantes, si quid pulchrum inest aut turpe: accusantes autem, aut defendentes, si quid iustum aut iniustum: consilium autem dantes, si quid vtile aut noxium. Eademq. ratio est, si quis de re qualibet orationem instituat. Vt, de iustitia, bonum ne sit an minus: ex ijs quae iustitiae aut bono. Itaque, quando omnes hanc argumentandi viam sequi videntur, siue id accuratius, siue molliori, vt dicitur, brachio faciant: neque enim vndecumque argumenta ducunt, sed ex iis quae in quaque re insunt: nam & ratio ipsa peruincit, fieri non posse vt quisquam aliter id quod vult probet: constat, necesse esse, vt in topicis, habere selectas propositiones de rebus quae usuvenire possunt, maximeque opportunae sunt: de iis autem quae repente eueniunt, eodem modo quaerere,

rere, intuentem non in incerta, & indefinita, ſed in ea quae inſunt in eis rebus, de quibus dicendum eſt: & circumſcribentem quamplurima, & cum eo quod agitur maxime cohaerentia. Quanto enim plura eorum quae inſunt, tenebuntur a dicente: tanto erit facilius argumentari: quanto autem propinquiora, tanto magis própria erunt, minuſque communia. Voco autem communia quidem, vt laudare Achillem, quod homo fuerit, & quod vnus e ſemideis, & quod ad Troiā ordines duxerit. haec enim & aliis multis inſunt. quare hic nihilo magis Achillem laudat, quàm Diomedem. Propria autem, quae nulli alij, quàm Achilli, contigere. Vt quod fortiſſimum Troianorum Hectorem interfecerit: quodque Cygnum qui omnes e nauibus exire prohibebat, cum vulnerari nequiret: quodque omnium natu minimus, neque iureiurando adſtrictus, in eam expeditionem profectus ſit: & quaecunque alia eiuſmodi ſunt. Vnus igitur & primus hic ſeligendi modus eſt. Nunc elementa enthymematum explicemus. Elementum autem, & locum enthymematis idem voco. Primum ergo dicamus, ea quae neceſſario in primis dicenda ſunt. Sunt enim enthymematum genera duo: quòd alia quidem eo adhibentur, vt rem aut eſſe aut non eſſe demonſtrent, alia autem ad redarguēdum. Et differunt, vt in dialecticis elēchus & ſyllogiſmus. Eſt autem demonſtratiuum enthymema,

colligere

colligere ac concludere aliquid ex ijs quibus aduersarius ipse adsentitur. Redarguit autem illud, quo concluditur aliquid eorum quae aduersarius negat. Species igitur vtiles & necessariae fere a nobis expositae iam sunt. Selegimus enim propositiones ex quibus ducenda sunt enthymemata de bono & malo: de honesto, & turpi: de iusto, & iniusto. De motibus etiam animi, & de habitibus qui in singulis hominum generibus reperiri solent, itidem loci sunt a nobis in superioribus traditi. Nunc autem alio modo vniuerse eos omnes complectamur, deque eis dicamus, ita vt quasi aliqua nota apposita, indicemus qui ad demonstrandum valeant, qui ad redarguendum: atque eos quoque vnde ducuntur ea quae videntur enthymemata, sed non sunt, quando ne syllogismi quidem sunt. Quibus explicatis, quomodo argumenta aut dissoluendo, aut obijciendo debilitari queant enucleabimus. Est autem locus quidem vnus aptus ad demonstrandum, ex contrarijs. Inspiciendum enim est ei quidem qui negat, num contrarium in contrario non insit: ei autem qui confirmat, num contrarium in contrario insit. Exempli causa, temperate viuere bonum est: intemperanter enim viuere, noxium est. aut vt in Messeniaca. Si enim bellum causa est praesentium malorum: pace nimirum corrigentur.

Quando etenim si quis fecit inuitus male,

Iniustum

Iniustum fuerit illi idcirco irascier:
Neque si coactus quisquam alij faxit bene,
Putandum est illi vllam deberi gratiam,

Et illud,

At si inter homines falsa reperiunt fidem:
Putandum est etiam contra, multa obtingere,
Quae, vera cum sint, non tamen accipiant fidē.

Alius e similibus casibus. similiter enim oportet inesse, aut non inesse. Vt si quis probare instituat, non omne iustum bonum esse: nam & quicquid iuste euenit, bonum esset. nunc autem expetendum non est, iuste mori. Alius ex ijs quae inter se conferũtur. Si enim alteri inest, vt honeste aut iuste fecerit: alter quoque honeste ac iuste perpessus esse dicetur: & si honeste fecit, qui mandauit, honeste etiam qui exsecutus est. Vt Diomedon publicanus de vectigalibus: si enim vobis turpe non est ne nobis quidem redimere. Et si quid in quempiam iuste atque honeste factum est: iuste etiam fecit, qui fecit: & contra. Fallit tamen interdum haec concludendi ratio. Si enim quis iuste mortuus est, iuste etiam passus est. at fortassis a te interfici non debuit. Quare seorsum haec considerare oportet: num qui quid pertulit, dignus fuerit, qui perferret: & num is qui fecit, dignus qui faceret: deinde vtrum a nobis facit, eo vti. Interdum enim nihil vetat quin haec dissideāt: vt in Alcmaeone Theodectis.

Matrem tuam nemo oderat mortalium?

Re-

Respondens autem ait, haec seorsum spectanda esse. Cumque quaesijsset Alphesiboea, quomodo: excipiens ille, ita ait:

Mori quidem illam debuisse statuerunt:
Sed non manibus illi necem adferri meis.

Et vt iudicium de Demosthene deque ijs qui interfecerant Nicanorem. quia enim iudicati sunt eum iuste occidisse, iuste etiam mortuus visus est. Et de eo qui Thebis occisus fuerat. de quo dati sunt iudices, num dignus fuisset qui interficeretur. tamquam iniustum non sit eum occidere, qui iuste interfici possit. Alius ex eo quod magis, & eo quod minus. Vt, si ne dij quidem norũt omnia, multo minus homines. Hoc enim est, Si cui magis inesse videtur, non inest, ne illi quidem, cui minus. Illud autem, Qui patrem verberat, multo magis propinquos verberarit: ex eo pendet: si quod minus inesse videtur, inest, & quod magis. Licet igitur vtro opus est, id confirmare: siue inesse, siue non inesse. Praeterea: si neque magis neque minus. Vnde dictum est.

Ergo tuus quidem miserandus est pater,
Amissis gnatis: Oeneus autem non erit,
Orbatus tali tamque illustri filio?

Et quod si Theseus iniuste non fecit, ne Alexander quidem. Et si non Tyndaridae, neque Alexander. Et si Patroclum Hector, & Achillem Alexander. Et, si ne alij quidem artifices parui pretij sunt, neque philosophi. Et si ne impera-

tores

tores quidem eo mali sunt, quia saepe vincuntur: neque sophistae. Et, si priuatum hominē existimationis vestrae rationē habere oportet; vos quoque existimationis Graecorum rationem habere debetis. Alius locus est, inspicere nū ex ipso tempore aliquid erui possit. Vt Iphicrates in oratione aduersus Harmodium. Si antequam haec gererem statuam mihi postulassem, si ea gessissem: certe decreuissetis: nunc, confectis rebus, eam denegabitis? Nolite igitur committere, vt quod facile polliciti essetis, cum a me beneficium expectabatis, id nunc beneficio affecti denegetis. Et rursus, si quis suadeat Thebanis, vt Philippo per fines suos iter in Atticam concedant. Nam si hoc petijsset, prius quam eis aduersus Phocenses auxilium ferret, certe promisissent. Absurdum igitur est, quia prior eos beneficio prouocauit, fidemque eorum secutus est, si nunc iter ei denegabunt. Alius, ex eis quae in nos dicta sunt, aduersus eum ipsum qui dixit, argumentari. Excellit autem hic locus. Vt in Teucro. Et id quo vsus est Iphicrates aduersus Aristophontem: cum interrogasset eum, nunquid ipse naues accepta pecunia proditurus esset: isq. id negasset: Quod igitur, inquit, tu, qui Aristophon es, non fecisses, ego, qui sum Iphicrates, feci? Oportet autem adesse hoc, vt ille alter facilius adduci posse videatur ad flagitium: alioqui enim ridiculum videbitur, vt si aduersus Aristidem accusantem

cusantem ita quispiam loquatur. Hoc igitur redarguere oportet. Vniuerse autem hic locus est: cum quis obijcit alijs ea quae ipsemet facit aut faceret: aut exhortatur eos ad ea facienda, quae ipse neque facit neque faceret. Alius, ex definitione. Vt, Daemonium nihil aliud est, quam aut deus, aut dei opus. Et vero qui dei opus esse aliquod putat, eum necesse est putare etiam deos esse. Et vt Iphicrates generosissimum esse qui optimus sit. Nam & Harmodio, & Aristogitoni nihil prius generosum inerat, quam generosum aliquid perpretrassent. Et se illis coniunctiorem esse. Coniunctiores certe sunt res a me gestae rebus Harmodij, & Aristogitonis, quàm tuae. Et vt in Alexandro. Omnium sententia, homines intemperantes vnius corporis fructu non esse contentos. Et causa quam adferebat Socrates, cur ad Archelaum ire nollet. Contumeliam enim esse dicebat, vt in iniurijs, ita in beneficijs acceptis, si quis ea compensare non posset. Nam hi omnes definientes, & sumentes quid quaeque res sit, concludunt id quod agitur. Alius, ex varia, & multiplici vocis alicuius significatione, vt in topicis. Alius, ex partitione. Vt, si omnes ad iniuste faciendum aliquo horum trium impelluntur: vel ob hoc, vel propter hoc alterum, vel propter illud: & horum duo sunt, propter quae fecisse non potest: ob tertium autem, ne ipsi quidem accu-

 satores

ſatores dicunt. Alius, ex inductione, vt ex Peparethia. Quod de filijs mulieres omnibus in locis definiunt, quid verum ſit. Nam & de hoc Athenis Mantiae oratori aduerſus filium contendenti mater pronuntiauit. & Thebis cum Iſmenias & Stilbo inter ſe contenderent, Dodonis mater filium eſſe Iſmeniae, declarauit: & ex eo habitus eſt Theſſaliſcus Iſmeniae filius. Et rurſus ex lege Theodectis. Si ijs qui male alienos equos curarunt, non committunt ſuos: neque ijs qui aliorum naues euerterunt: idque in omnibus rebus eodem modo ſe habet: ijs quoque qui male aliorum ſalutem cuſtodierunt, ad tuendam ſuam vti nemo debet. Et Alcidamas vt oſtenderet eruditos viros nuſquam non magni fieri. Ergo, inquit, Parij Archilochum, quamuis maledicum, honorarunt. Et Chij Homerũ quamuis ciuis non eſſet: & Mitylenaei Sapphonẽ, quamuis mulier eſſet: & Lacedaemonij Chilonem in ſenum ordinem adlegerunt, qui tamen eruditionis minime ſtudioſi ſunt. Et Italiotae Pythagoram: & Lampſaceni Anaxagoram peregrinum hominem honorarunt ſepulchro, eumque etiam nunc honore afficiunt. Et Athenienſes quandiu Solonis legibus vſi ſunt, beate vixerunt: & Lacedemonij, quamdiu legibus Lycurgi: & Thebana ciuitas tamdiu felix fuit, quamdiu ei philoſophi praefuerunt. Alius, ex iudicio de eadem re aut ſimili, aut

li, aut contraria. maxime quidem, si omnes & semper: sin minus, at plurimi saltem, aut sapientes, aut omnes aut plurimi, aut boni: aut si illi ipsi qui iudicant, aut quorum iudicio illi acquiescunt: aut a quibus dissentire in iudicando non oportet, vt a dominis: aut aduersus quorum sententiam iudicare honestum non est: vt aduersus deos, aut patrem, aut magistros. Quale est quod Autocles dixit in Mixidemidem, An venerandae quidem deae honestum sibi putarunt in Areopago causam dicere: Mixidemides autem id recusabit? Aut, vt Sappho, mori malum quiddam esse. dei enim ita iudicarunt: alioqui mori voluissent & ipsi. Aut vt Aristippus aduersus Platonem, qui quiddam adseuerantius protulerat, vt ipsi quidem Aristippo videbatur: At vero, sodalis ille, inquit, noster, Socratem autem dicebat, nihil vnquam tale. Et Agesipolis Delphis interrogabat Deum, cum prius oraculum accepisset Olympiae nunquid ipsi eadem quae patri viderentur: quasi turpe sit, contra patris iudicium dicere. Et de Helena, vt Isocrates scripsit, eam studio dignam fuisse. Siquidem Theseus ita iudicauit. Et de Alexandro, quem deae ceteris antepofuerunt. Et de Euagora, insigni virtute virum fuisse, vt Isocrates dicit. Nam & Conon aduersa fortuna vsus, alijs omnibus praetermissis, ad Euagoram venit. Alius, ex partibus. vt in Topicis: cuiusmodi motio sit

anima. aut enim haec, aut illa. Exemplum ex Socrate Theodectis. In quod templum impius fuit? quos eorum veneratus non est, quos ciuitas in deorum numero habet? Alius. quandoquidem pluribus in rebus vsuuenit, vt ex eis & boni, & mali aliquid consequatur: ex eo quod consequitur, aut hortari, aut dehortari: aut accusare, aut defendere: aut laudare, aut vituperare. Exempli causa. Eruditionem consequitur inuidia, quae malum est: & sapientia, quae bonum est. Erudiri ergo non oportet. neque enim colligenda inuidia est. Erudiri ergo oportet. Sapientem enim esse oportet. Hic locus est ars Callippi, si quis addiderit disputationem de eo quod fieri potest, & alia vt dictum est. Alius. Si quando de duobus inter se oppositis, aut suadere, aut dissuadere oporteat, etiam eo, quem prius diximus, loco in ambobus vti. Interest autem, quod illic quidem qualiacunque opponuntur: hic autem contraria. Vt sacerdos quaedam vetabat filium suum popularem oratorem fieri. nam si, inquiebat, iusta dices, in odium hominum incurres: si iniusta, in deorum. Ergo popularem oratorem fieri oportet: si enim iusta dixeris, dii te amabunt, sin iniusta, homines. Hoc autem est idem cum eo quod vulgo dicitur, stagnum emere, & sales. Et haec est praeuaricatio: cum e duorum contrariorum vtroque & bonum, & malum aliquod sequitur, vtraque

vtrisque

vtriſque contraria. Alius. quando homines non eadem palam & in occulto probant: ſed palam quidem iuſta et honeſta maxime laudant: priuatim autem praeoptant vtilia: ex his alterum colligere conari. Nam in admirabilibus locus hic maxime dominatur. Sumendum autem eſt vtrum vtile fuerit. Alius. ex eo quod eadem proportione colligantur. Vt Iphicrates ad eos qui volebant filium ipſius, quāuis ad legitimā aetatem non perueniſſet, quia procero corpore erat, cogi ad obeunda munera publica: Si, inquit, proceros pueros pro uiris habetis, etiam eos viros qui puſillo corpore ſunt pueros eſſe decernetis. Et Theodectes in lege. Ciuitate, inquit, donatis mercenarios milites probitatis ergo, vt Strabacem & Charidemum: qui autem ex illis nefaria facinora fecerunt, eis exilium non irrogabitis? Alius. ſi quod conſequitur, idem ſit: etiam ea ex quibus conſequitur, eadem eſſe. Vt Xenophanes dicebat, aeque impios eſſe qui deos ortos eſſe dicerent, & qui dicerent eos mori. Vtroque enim modo euenire vt dij aliquando non ſint. Omninoque quod ex vtroque euenit, ſemper vt idem ſumere. Iudicaturi autem eſtis non de Socrate: ſed de hoc tuto inſtituto, nunquid oporteat philoſophari. Et quod terram & aquam dare, ſeruire eſt. Et in commune foedus adſcribi, leges accipere. Alius, ex eo quod homines non eadem ſequantur antea & poſtea, ſed contra-

quale est hoc enthymema. An cum fugeremus, pugnauimus, vt rediremus: nunc autem cum redijmus, fugiemus, ne pugnandum sit? Tunc enim pugnare volebant potius, quàm in patria non manere: nunc autem malunt non pugnare quàm manere. Alius: cuius rei causa aliquid esse aut fieri potest, eius rei causa dicere id esse aut factum esse. Vt si quis cui quid det, vt postea idem illi auferens, dolorem inurat. Vnde & illud dictum est:

Fortuna multos saepe in altum prouehit,
Non quod bene illis esse consultum velit:
Sed vt inde casu insigniore corruant.

Et illud ex Meleagro Antiphontis.

Non vt feram conficiant, sed testatior
Meleagri virtus tota vt esset Graecia.

Et illud ex Aiace Theodectis. Quod Diomedes Vlixem sibi prae ceteris comitem elegerit: non quia eum magni faceret: sed vt comitem inferiorem haberet. Euenire enim potest, vt id aliquis propterea faciat. Alius communis & iudiciorum & deliberationum: inspicere ea quae impellunt, & ea quae reuocant: & quorum causa faciunt homines aut fugiunt. haec enim sunt, quae si quidem insint, agere oportet. Vt si possibile est, si facile, si vtile aut ipsi aut amicis: aut damnum ac detrimentum importat inimicis. aut si poena minor est quàm pro re. Et hortantur autem ex his & reuocant ex contrarijs: & ex his ipsis tum accusant, tum

defendunt.

defendunt. Et his quidem quae reuocant, vtuntur ad defendendum: ijs autem quae impellunt, ad accusandum. Est autem hic locus tota ars Pamphili, & Callippi. Alius in ijs quae videntur quidem fieri, sed tamen incredibilia sunt: quòd non uiderentur, nisi aut essent, aut propemodum essent. Aut etiam amplius. aut enim ea quae sunt, aut ea quae verisimilitudinem habent, opinantur homines. si igitur hoc incredibile est ac non verisimile: verum sit oportet. non enim ita videtur, quia uerisimile ac credibile sit. Quemadmodum Androcles Pittheus, cum in lege quadam accusanda dixisset, Egent leges lege quae ipsas corrigat: eique populus obstreperet: Quippe, inquit, & pisces egent sale: quod tamen uerisimile non est, neque credibile: cùm in salso alantur, sale egere: Et oleae oleo. & si incredibile est, ex quibus oleum nascitur, ea ipsa oleo egere. Alius, ad redarguendum aptus. uidere ea quae dissident. si quid in omnibus & temporibus, & actionibus, & sermonibus dissideat. Separatim quidem in aduersario, hoc modo: Atque ait quidem se uestri amantem ac studiosum esse: coniurauit autem cum triginta uiris. Separatim autem in seipso, hoc modo. Et ait quidem me sectatorem esse litium: non potest autem ostendere, mihi unquam cum quoquam litem in iudicio fuisse. separatim autem in se & in aduersario.

 Et

Et hic quidem nullum vnquam sumptum fecit: ego autem etiam vestrum multos redemi. Alius, allata causa, calumniam dissoluere. Vt, cum quaedam mulier corpus suum corpori filij supposuisset, vt eum amplexaretur, videbatur cum eo corpus commiscere: exposita autem causa cur id faceret, dissoluta est calumnia. Et in Aiace Theodectis, Vlixes aduersus Aiacem causam exponit; cur cum sit Aiace fortior, non tamen talis esse videatur. Alius, ex causa: vt siue causa sit, rem esse, siue causa non sit, ne rem quidem esse dicamus. Nam & causam vna comitatur id quod ex ea efficitur: & sine causa nihil est. Vt, Leodamas cum se defenderet accusante Thrasybulo, quod nomen ipsius in columna quae in arce erat, ignominiae causa inscriptum fuisset: sed erasum ab eo sub triginta viris: fieri hoc non posse respondit: tanto enim plus fidei sibi habituros fuisse xxx. viros, si inimicitias ipsius cum populo illa inscriptione testatas vidissent. Alius, si alia ratione commodius fieri poterat, poteatue. Constat enim, si ita est, factum non esse. Nemo enim sponte eligit ea quae minus commoda sunt, talia esse cognoscens. Est autem hoc captiosum. Saepe enim re iam confecta, cognoscit aliquis, quomodo ea commodius confici potuerit. cum id ei antea obscurum esset. Alius, considerare, num quid agendũ sit, quod aduersetur ijs quae cũ maxime

fiunt.

fiunt. Vt Xenophanes interrogantibus Elaeatis deberentne Leucotheae sacra facere, eamque lugere, an non: auctor fuit, si eam deam putarent, ne lugerent: si hominem, ne sacra facerent. Alius, ab iis in quibus erratum est, accusare, aut defendere. Vt in Medea Carcini, alij quidem eam accusant, tamquam filios interfecerit: cui rei argumento esse dicunt, quod pueri non compareant. Errauerat enim Medea in filiis amandandis. Ipsa autem ita se defendit: quod non filios, sed ipsum Iasonem interfectura fuerit. nam si alterum perpetrasset, errasset sane, si hoc alterũ omisisset. Est aũt hic locus, & haec species enthymematis, tota prior ars Theodori. Alius, ex nomine. Vt Sophocles,

Vere Sidero nomen ex merito gerit.

Et ut solent in deorum laudibus dicere. Et ut Conon Thrasybulum, Thrasybulum vocabat. Et Herodicus Thrasymacho, semper Thrasimachus es. & Polo, Semper Polus es. Et in Draconem legislatorem: non hominis esse leges ipsius, sed Draconis: asperae enim erant. Et Euripidis Hecuba in Venerem:

Merito eius nomen ab imprudentia incipit.

Et ut Chaeremon.

Pentheus futuro nomen a luctu gerens.

Ex enthymematis autem magis cõmendantur, quae ad refellendum, quam quae ad demonstrãdum valent. Enthymema enim quod redarguit, conclusio est cõtrariorum in angustum locum

Comp

a

Comparata autem inter se contraria, audienti magis perspicua fiunt: omnium autem & quae redarguendi, & quae demonstrandi vim habent, maxime conturbant animos audientium ea, quae ipsi simul ac proferri incipiunt, prouident: ita tamen vt ne hoc eueniat, quòd illa leuia, & minus altis radicibus fixa sint. Vna enim secum ipsi quoque in animo gaudent, quòd ea praesenserint. Et ea quae ipsi ita subsequuntur, vt statim exposita intelligant. Cum autem in syllogismis eueniat, vt alij uere syllogismi sint, alij non sint quidem, sed tamen esse videantur: necesse est & in enthymematis idem euenire: quandoquidem enthymema syllogismus quidam est. loci autem fallacium enthymematum hi sunt. Vnus quidem ex ipso dicendi genere. Cuius vna pars est, vt in dialecticis, cum ratione nihil concluseris, ita tamen orationem in extremo conformare, ut aliquid conclusisse videaris. Non ergo & hoc & illud. Necesse igitur est hoc & illud. Nam & contortum, & tanquam ex contrariis conclusum dicendi genus speciem aliquam enthymematus efficit. talis enim dictio quasi sedes est, & regio ipsius enthymematis. Et uidetur haec fallacia ex ipsa orationis conformatione proficisci. Est autem vtile ad hoc vt syllogistice dicere videaris, multorum syllogismorum capita coaceruare: vt, Alios quidem seruauit,

alios autem vltus est, Graecos autem in libertatem uindicauit. Etenim haec singula quidem ex aliis demonstrata sunt: cum autem ita conglobata proponuntur, uidetur ex ipsis quoque aliquid effici. Altera autem pars, ex homonymia. Vt dicere, murem esse animal magni pretij, à quo sacra omnium augustissima nomen habeant. Mys enim graece mus est: & mysteria sacra sunt omnium augustissima. Aut, si quis canem laudans, adsumat vna canem caelestem, aut deum Pana: quia in eum ita cecinit Pindarus. O beate, quem & magnae deae canem omnifarium vocant Olympij. Aut quia turpissimum est, ne canem quidem vllum reliquum esse, ex eo concludat honestum esse, si sit canis. Aut dicere Mercurium maxime ex omnibus dijs ad communicanda sua propensum esse: solus enim communis Mercurius uocatur. Et, logon esse rem omnium praestantissimam: nam & praestantes uiri, non pecuniis, sed logo digni sunt. Logo enim dignum non uno tantum modo dicitur. Alius id, quod separatim uerum est, coniunctim dicere: aut quod coniungendum erat, diuidere. Quoniam enim idem uidetur esse, & saepe tamen non idem est: utrum ex usu nostro fuerit, id facere oportet. Hinc autem nata est Euthydemi fallax conclusiuncula: vt, Scis triremes in Piraeo esse? separatim enim nouit. Et eum qui elementa scit, sci-

te

re etiam carmen. etenim carmen idem est. Et, quoniam bis tantum valetudini nocet, dicere, ne vnum quidem salubre esse. absurdum enim est ex duobus bonis conflari unum malum. Ac sic quidem ad redarguendum ualet: ad demonstrandum autem hoc modo: Non enim bonum vnum e duobus malis conflatum est. Omnino autem locus fallax, & captiosus est. Rursusq. illud Polycratis in Thrasybulum, quod triginta tyrannos sustulerit. cōiungit enim. Aut illud in Oreste Theodectis: ex duisione enim est:

Num quaeso, iustum est, si qua sustulerit virum,
Et ipsam mori?
Sed & paternam filio vlcisci necem.

Atqui haec ipsa gesta sunt. Etenim si quis haec coniungat, non amplius fortasse iustum fuerit. Potest autem hoc referri ad fallaciā mancae ac mutilae orationis. non enim explanatum est, à quo. Alius autem locus, exaggeratione confirmare aliquid aut refellere. Id autem est, cum qui reum aliquid fecisse non docuit, rem ipsam amplificat, & extollit. Efficit enim haec ratio, ut de duobus alterum uideatur, aut non fecisse eum, qui accusatur, si ipsemet eam rem in maius attollat: aut fecisse, si accusator excandescat. Enthymema igitur non est: decipitur enim auditor, factum aut non factum id putans, de quo nihil tale demonstratum est. Alius, e signo. Vt si quis dicat, ciuitatibus utiles esse amores. Nam Harmodi,

dij & Aristogitonis amor Hipparchum tyrannum sustulit. Et si quis dicat, furem esse Dionysium: improbum enim esse. Nam sic quoque nihil concluditur. Non enim quicumque improbus est, fur est: sed quicumque fur, improbus. Alius, ob id quod casu accidit. Vt quòd ait Polycrates in mures, eos auxilio fuisse, corrosis arcuum neruis. Aut si quis dicat, ad coenam uocari, honorificentissimum esse: Achilles enim in Tenedo, quòd vocatus non fuisset, grauiter Achiuis suscensuit. At ille suscensuit, tanquam ignominia affectus. contigit autem hoc eo ipso tempore, quo uocatus non est. Alius, ex eo quod sequitur. Vt in Alexandro, eum magnanimum fuisse. cum enim aliorum consuetudinem contemneret, in Ida solum egisse. Quod enim magnanimi tales sunt, hic quoque magnanimus uideri queat. Et quando formam colit, & nocte vagatur, adulter est: nam & adulteri tales sunt. Simile autem est, vt si quis dicat mendicos in sacris & canere, & saltare: & exsulibus habitare licere vbicumque uoluerint. Quod enim iis qui beate uiuere uidentur, haec insunt, ii quoque quibus ea insunt, beati uideri queant. Interest autem quomodo. quare hoc quoque incidit in uitium mancae, ac mutilae orationis. Alius, quae causa non est, eam vt causam ponere. Vt quia simul, aut postea factum sit. quòd enim postea euenit, quasi propterea

euc-

euenerit, accipiunt. Et maxime in reipublicae tractatione. Vt, quod Demades Demosthenis reipublicae curationem malorum omnium causam extitisse. postea enim contigit, vt bellum excitaretur. Alius ab omissione temporis, & modi. Quale hoc fuerit. Iuste abduxit Alexander Helenam. ipsi enim Helenae data erat à patre eligendi potestas. Fortassis enim non semper, sed principio. nam & usque ad eum finem hoc facere poterat pater. Aut si quis contumeliam esse dicat, pulsare homines liberos. non enim omnino ita est; sed ita demum, si quis eos prior iniuria lacessat. Praeterea quemadmodum in contentiosis ex eo quod simpliciter, & eo quod non simpliciter, sed adiuncto aliquo uerum est, existit adumbratus syllogismus: exempli causa, in dialecticis, non ens esse: certe enim non ens est non ens: & id quod cognosci non potest, sciri posse: certe enim quod cognosci non potest, sciri potest cognosci non posse: sic & in rhetoricis existit adumbratum enthymema ex eo quod non simpliciter uerisimile est; sed adiuncto aliquo, uerisimile. Est autem hoc non uniuerse: ut & Agatho dixit,

Credibile hoc aliquis non immerito dixerit,
Multa hominibus euenire non credibilia.

Euenit enim aliquid praeter id quod uerisimile erat. Ita ut uerisimile sit etiã id quod est praeter uerisimile. Hoc autem posito, etiam id

quod uerisimile non est, uerisimile erit. non tamen simpliciter: Immo uero, vt in contentiosis, eo fraus fit, quia non additur qua ex parte, aut cum quo collatum, aut ubi: ita & hic, quia quod praeter uerisimile est, non est simpliciter uerisimile, sed tantum aliqua ex parte. Est autem ars Coracis composita ex hoc loco. Nam siue quis non sit obnoxius crimini: ut si, qui imbecillo corpore est, causam dicat quod alium uerberarit, parata defensio est: Non enim uerisimile est: siue obnoxius, ut si robustus: itidem parata: Non est uerisimile eum id fecisse: facile enim intelligebat, id in se uerisimile uisum iri. Itidemque in ceteris. necesse est enim, aut talem esse, ut in eum cadat suspicio, aut talem, ut non cadat. Ergo uidentur quidem utraque uerisimilia: est autem illud quidem uerisimile: hoc autem nō simpliciter, sed ut dictum est. Atq. hoc est quod dicitur, efficere, vt causa inferior superior fiat. Vnde merito auersabantur homines id quod Protagoras profitebatur: nam & mēdacium est: neque uerū sed adumbratum uerisimile: neque in ulla arte, praeterquam in rhetorica, & in contentiosa. Ac de enthymematis quidem, tum de iis quae sunt, tum de iis quae uidentur, dictum est. Consequens autem est iis quae diximus, vt de solutionibus disseramus. Duplex igitur est ratio soluendi: una contrario syllogismo adferendo: altera, aliquid obiiciendo, quod

obſtet. Ac contrarij quidem ſyllogiſmi iiſdem illis ex locis duci queunt. Etenim ex iis quae in opinione hominum ſita ſunt, ſyllogiſmi e-ruuntur: multis autem de rebus homines contraria opinantur. Obiectiones autem quattuor modis fiunt, vt & in topicis. aut enim ex re ipſa, aut ex contrario, aut ex ſimili, aut ex rebus iudicatis. A re ipſa, ut ſi de amore enthymema ſit, eum bonum eſſe: duobus modis reſiſtere licebit: aut enim uniuerſe: ita ut dicamus, omnem indigentiam malum eſſe: aut in parte: neque enim diceretur amor Caunius, niſi eſſent & mali amores. Ex contrario autem, vt ſi enthymema ſit, virum bonum amicis omnibus benefacere: At ne improbus quidem male. E ſimilibus autem, ut ſi enthymema ſit, Omnes ij quibus mali aliquid factum eſt, ſemper oderunt. At neque ij qui beneficium acceperunt, ſemper amant. Iudicia autem ea demum quae ab illuſtribus uiris facta ſunt. Vt ſi quis enthymemate confirmarit, ignoſcendum eſſe temulentis: ignorantes enim eos peccare: obſiſti poteſt hoc modo. Non igitur laudandus eſſet Pittacus: neque enim legibus conſtituiſſet maiores poenas, ſi quis ebrius deliquiſſet. Quando igitur enthymemata ducuntur ex quattuor, nempe ex ueriſimili, exemplo, tecmerio, & ſigno: atque illa quidem enthymemata quae concluſa ſunt ex iis quae plaerunque aut ſunt aut uidentur,

dentur, ex uerisimilibus sunt: quae autem per vnum simile, aut plura, per exemplum: at quae per necessarium, quodque sit: per tecmerium: quae uero per aliquid quod in vniuerso, aut in parte sit, seu uerum sit, seu minus, per signa: uerisimile autem est, non quod semper, sed quod plaerunque: constat talia enthymemata semper dissolui posse, adferendo aliquid, quod eis obsistat. Dissolutio autem videtur quidem, sed non semper est vera. Non enim, qui occurrit argumento, ita soluit, vt verisimile esse neget, sed vt dicat non esse necessarium. Quo fit, vt propter hanc fallaciam, semper plura inuenire liceat ad defendendum, quàm ad accusandum. Quando enim accusator semper uerisimilibus ad probandum vtitur: neque idem est ita soluere, vt dicas verisimile non esse, & vt neges esse necessarium: ac quod plaerunque tantum verum est, semper ei aliquid obiici potest: neque enim verisimile esset, sed semper verum, & necessarium: statim arbitratur iudex, vbi ita dissolutum est, aut verisimile non esse, aut non ex eo iudicandum: in quo fallitur, vt dicebamus: non enim ex necessariis tantum iudicare eum oportet, sed etiam ex verisimilibus. nam & hoc est optima mente ac sententia iudicare. non igitur satis est, si ita soluat, ut neget necessarium esse: sed ita soluendum est, vt osten-

 dat

dat non esse verisimile. Quod ita demum consequi poterit, si id quod contra adferetur, tale erit, vt ipsum potius dicatur plaerumque euenire. Atque hoc duobus modis: aut tempore, aut rebus ipsis: maxime autem si vtroque. Si enim & plura & saepius ita eueniunt, hoc verisimile magis est. Soluuntur autem & signa, & quae ex eis ducuntur enthymemata, etiam si signa ipsa vera fuerint, vt in superioribus diximus. Omne enim signum ineptum esse ad conficiendum syllogismum, constat ex analyticis. Eorum autem quae ab exemplis ducuntur, eadem solutio est, quae uerisimilium. Nam & si dissimile aliquod exemplum adferamus, ostendemus non esse necessarium: & multo magis, si plura ac saepius aliter euenire doceamus. Quod si & plura & saepius ita euenire constet, vt aduersarij uolunt, pugnandum est, vt ostendamus id quod agitur non esse simile, aut non similiter, aut omnino discriminis aliquid esse. Tecmeria autem, & enthymemata, quae ex eis conficiuntur, non possumus quidem ita dissoluere, ut negemus necessariam esse argumenti conclusionem. constat autem hoc quoque ex analyticis. quare alia dissoluendi via nulla relinquitur, quam vt ostendamus verum non esse id quod dicitur. Sin autem constet & verum esse, & tecmerium esse: hoc iam insolubile

lubile euadit. Omnia enim eó perducta sunt, vt certa & perspicua demonstratio sit. Augere autem & extenuare, non est elementum enthymematis. idem autem voco elementum & locum. Est enim elementum seu locus, in quem multa enthymemata incidunt. Augere autem & extenuare, est quodammodo ostendere aliquid magnum aut paruum esse, vt & bonum, aut malum, iustum aut iniustum, & quidlibet aliud. Haec autem omnia sunt circa quae versantur syllogismi, & enthymemata. quare si horum vnumquodque locus enthymematis non est, ne augere quidem, & extenuare loci fuerint. Neque ea enthymemata quorum in dissoluendo vsus est, ad aliud genus pertinent, quam quae ad confirmandum valent. Certe enim soluit is, qui aut demonstrat, aut aliquid obiicit. demonstrat autem contra, id quod aduersatur ei quod conclusit aduersarius. Vt si ille docuit factum esse, hic docet factum non esse: si ille factum non esse, hic factum esse. Itaque hac quidem ratione nihil est discriminis: cum iisdem vtrique vtantur. adferunt enim enthymemata, quibus aut non esse, aut esse confirment. Obiectio autem non est enthymema: sed, vt in topicis, opinionem aliquam adferre, qua planum fiat, aut syllogismum non recte conclusum, aut falsum aliquid pro vero sumptum esse. Ac de exemplis quidem,

quale est hoc enthymema: An cum fugeremus, pugnauimus, vt rediremus: nunc autem cum redijmus, fugiemus, ne pugnandum sit? Tunc enim pugnare volebant potius, quàm in patria non manere: nunc autem malunt non pugnare quàm manere. Alius: cuius rei causa aliquid esse aut fieri potest, eius rei causa dicere id esse aut factum esse. Vt si quis cui quid det, vt postea idem illi auferens, dolorem inurat. Vnde & illud dictum est:

Fortuna multos saepe in altum prouehit,
Non quod bene illis esse consultum velit:
Sed vt inde casu insigniore corruant.

Et illud ex Meleagro Antiphontis.

Non vt feram conficiant, sed testatior
Meleagri virtus tota vt esset Graecia.

Et illud ex Aiace Theodectis: Quod Diomedes Vlixem sibi prae ceteris comitem elegerit: non quia eum magni faceret: sed vt comitem inferiorem haberet. Euenire enim potest, vt id aliquis propterea faciat. Alius communis & iudiciorum & deliberationum: inspicere ea quae impellunt, & ea quae reuocant: & quorum causa faciunt homines aut fugiunt. haec enim sunt, quae si quidem insint, agere oportet. Vt si possibile est, si facile, si vtile aut ipsi aut amicis: aut damnum ac detrimentum importat inimicis. aut si poena minor est quàm pro re. Et hortantur autem ex his & reuocant ex contrarijs: & ex his ipsis tum accusant, tum

defendunt.

defendunt. Et his quidem quae reuocant, vtuntur ad defendendum: ijs autem quae impellunt, ad accusandum. Est autem hic locus tota ars Pamphili, & Callippi. Alius in ijs quae videntur quidem fieri, sed tamen incredibilia sunt: quòd non uiderentur, nisi aut essent, aut propemodum essent. Aut etiam amplius. aut enim ea quae sunt, aut ea quae verisimilitudinem habent, opinantur homines. si igitur hoc incredibile est ac non verisimile: verum sit oportet. non enim ita videtur, quia uerisimile ac credibile sit. Quemadmodum Androcles Pittheus, cum in lege quadam accusanda dixisset, Egent leges lege quae ipsas corrigat: eique populus obstreperet: Quippe, inquit, & pisces egent sale. quod tamen uerisimile non est, neque credibile: cùm in salso alantur, sale egere: Et oleae oleo. & si incredibile est, ex quibus oleum nascitur, ea ipsa oleo egere. Alius, ad redarguendum aptus. uidere ea quae dissident. si quid in omnibus & temporibus, & actionibus, & sermonibus dissideat. Separatim quidem in aduersario, hoc modo: Atque ait quidem se uestri amantem ac studiosum esse: coniurauit autem cum triginta uiris. Separatim autem in seipso, hoc modo. Et ait quidem me sectatórem esse litium: non potest autem ostendere, mihi unquam cum quoquam litem in iudicio fuisse. separatim autem in se & in aduersario.

Et hic quidem nullum vnquam sumptum fecit: ego autem etiam vestrum multos redemi. Alius, allata causa, calumniam dissoluere. Vt, cum quaedam mulier corpus suum corpori filij supposuisset, vt eum amplexaretur, videbatur cum eo corpus commiscere: exposita autem causa cur id faceret, dissoluta est calumnia. Et in Aiace Theodectis, Vlixes aduersus Aiacem causam exponit, cur cum sit Aiace fortior, non tamen talis esse videatur. Alius, ex causa: vt siue causa sit, rem esse, siue causa non sit, ne rem quidem esse dicamus. Nam & causam vna comitatur id quod ex ea efficitur: & sine causa nihil est. Vt, Leodamas cum se defenderet accusante Thrasybulo, quod nomen ipsius in columna quae in arce erat, ignominiae causa inscriptum fuisset: sed erasum ab eo sub triginta viris: fieri hoc non posse respondit: tanto enim plus fidei sibi habituros fuisse xxx. viros, si inimicitias ipsius cum populo illa inscriptione testatas vidissent. Alius, si alia ratione commodius fieri poterat, poteftue. Constat enim, si ita est, factum non esse. Nemo enim sponte eligit ea quae minus commoda sunt, talia esse cognoscens. Est autem hoc captiosum. Saepe enim re iam confecta, cognoscit aliquis, quomodo ea commodius confici potuerit. cum id ei antea obscurum esset. Alius, considerare, num quid agendũ sit, quod aduersetur ijs quae cũ maxime

fiunt.

fiunt. Vt Xenophanes interrogantibus Elaeatis deberentne Leucotheae sacra facere, eamque lugere, an non: auctor fuit, si eam deam putarent, ne lugerent: si hominem, ne sacra facerent. Alius, ab iis in quibus erratum est, accusare, aut defendere. Vt in Medea Carcini, alii quidem eam accusant, tamquam filios interfecerit: cui rei argumento esse dicunt, quod pueri non compareant. Errauerat enim Medea in filiis amandandis. Ipsa autem ita se defendit: quod non filios, sed ipsum Iasonem interfectura fuerit. nam si alterum perpetrasset, errasset sane, si hoc alterũ omisisset. Est aũt hic locus, & haec species enthymematis, tota prior ars Theodori. Alius, ex nomine. Vt Sophocles,

Vere Sidero nomen ex merito gerit.

Et ut solent in deorum laudibus dicere. Et ut Conon Thrasybulum Thrasybulum vocabat. Et Herodicus Thrasymacho, semper Thrasimachus es. & Polo, Semper Polus es. Et in Draconem legislatorem: non hominis esse leges ipsius, sed Draconis: asperae enim erant. Et Euripidis Hecuba in Venerem:

Merito eius nomen ab imprudentia incipit.

Et ut Chaeremon.

Pentheus futuro nomen a luctu gerens.

Ex enthymematis autem magis cõmendantur, quae ad refellendum, quam quae ad demonstrã dum valent. Enthymema enim quod redarguit, conclusio est cõtrariorum in angustum locum

Comp

a

Comparata autem inter se contraria, audienti magis perspicua fiunt. omnium autem & quae redarguendi, & quae demonstrandi vim habent, maxime conturbant animos audientium ea, quae ipsi simul ac proferri incipiunt, prouident: ita tamen vt ne hoc eueniat, quòd illa leuia, & minus altis radicibus fixa sint. Vna enim secum ipsi quoque in animo gaudent, quòd ea praesenserint. Et ea quae ipsi ita subsequuntur, vt statim exposita intelligant. Cum autem in syllogismis eueniat, vt alij uere syllogismi sint, alij non sint quidem, sed tamen esse videantur: necesse est & in enthymematis idem euenire: quandoquidem enthymema syllogismus quidam est. loci autem fallacium enthymematum hi sunt. Vnus quidem ex ipso dicendi genere. Cuius vna pars est, vt in dialecticis, cum ratione nihil concluseris, ita tamen orationem in extremo conformare, ut aliquid conclusisse videaris. Non ergo & hoc & illud. Necesse igitur est hoc & illud. Nam & contortum, & tanquam ex contrariis conclusum dicendi genus speciem aliquam enthymematis efficit. talis enim dictio quasi sedes est, & regio ipsius enthymematis. Et uidetur haec fallacia ex ipsa orationis conformatione proficisci. Est autem vtile ad hoc vt syllogistice dicere videaris, multorum syllogismorum capita coaceruare: vt, Alios quidem seruauit,

alios autem vltus est, Graecos autem in libertatem uindicauit. Etenim haec singula quidem ex aliis demonstrata sunt: cum autem ita conglobata proponuntur, uidetur ex ipsis quoque aliquid effici. Altera autem pars, ex homonymia. Vt dicere, murem esse animal magni pretij, à quo sacra omnium augustissima nomen habeant. Mys enim graece mus est: & mysteria sacra sunt omnium augustissima. Aut, si quis canem laudans, adsumat vna canem caelestem, aut deum Pana: quia in eum ita cecinit Pindarus. O beate, quem & magnae deae canem omnifarium vocant Olympij. Aut quia turpissimum est, ne canem quidem vllum reliquum esse, ex eo concludat honestum esse, si sit canis. Aut dicere Mercurium maxime ex omnibus dijs ad communicanda sua propensum esse: solus enim communis Mercurius uocatur. Et, logón esse rem omnium praestantissimam: nam & praestantes uiri, non pecuniis, sed logo digni sunt. Logo enim dignum non uno tantum modo dicitur. Alius id, quod separatim uerum est, coniunctim dicere: aut quod coniungendum erat, diuidere. Quoniam enim idem uidetur esse, & saepe tamen non idem est: utrum ex usu nostro fuerit, id facere oportet. Hinc autem nata est Euthydemi fallax conclusiuncula: vt, Scis triremes in Piraeo esse? separatim enim nouit. Et eum qui elementa scit, scire

re etiam carmen. etenim carmen idem est. Et, quoniam bis tantum valetudini nocet, dicere, ne vnum quidem salubre esse. absurdum enim est ex duobus bonis conflari unum malum. Ac sic quidem ad redarguendum ualet: ad demonstrandum autem hoc modo: Non enim bonum vnum e duobus malis conflatum est. Omnino autem locus fallax, & captiosus est. Rursusq. illud Polycratis in Thrasybulum, quod triginta tyrannos sustulerit. cõiungit enim. Aut illud in Oreste Theodectis: ex diuisione enim est:

Num quaeso, iustum est, si qua sustulerit virum,
Et ipsam mori?
Sed & paternam filio vlcisci necem.

Atqui haec ipsa gesta sunt. Etenim si quis haec coniungat, non amplius fortasse iustum fuerit, Potest autem hoc referri ad fallaciã mancae ac mutilae orationis. non enim explanatum est, à quo. Alius autem locus, exaggeratione confirmare aliquid aut refellere. Id autem est, cum qui reum aliquid fecisse non docuit, rem ipsam amplificat, & extollit. Efficit enim haec ratio, ut de duobus alterum uideatur, aut non fecisse eum, qui accusatur, si ipsemet eam rem in maius attollat: aut fecisse, si accusator excandescat. Enthymema igitur non est: decipitur enim auditor, factum aut non factum id putans, de quo nihil tale demonstratum est. Alius, e signo, Vt si quis dicat, ciuitatibus utiles esse amores. Nam Harmodi,

dij & Aristogitonis amor Hipparchum tyrannum sustulit. Et si quis dicat, furem esse Dionysium: improbum enim esse. Nam sic quoque nihil concluditur. Non enim quicumque improbus est, fur est: sed quicumque fur, improbus. Alius, ob id quod casu accidit. Vt quòd ait Polycrates in mures, eos auxilio fuisse, corrosis arcuum neruis. Aut si quis dicat, ad coenam uocari, honorificentissimum esse: Achilles enim in Tenedo, quòd vocatus non fuisset, grauiter Achiuis suscensuit. At ille suscensuit, tanquam ignominia affectus. contigit autem hoc eo ipso tempore, quo uocatus non est. Alius, ex eo quod sequitur. Vt in Alexandro, eum magnanimum fuisse. cum enim aliorum consuetudinem contemneret, in Ida solum egisse. Quod enim magnanimi tales sunt, hic quoque magnanimus uideri queat. Et quando formam colit, & nocte vagatur, adulter est: nam & adulteri tales sunt. Simile autem est, vt si quis dicat mendicos in sacris & canere, & saltare: & exsulibus habitare licere vbicumque uoluerint. Quod enim iis qui beate uiuere uidentur, haec insunt, ii quoque quibus ea insunt, beati uideri queant. Interest autem quomodo. quare hoc quoque incidit in uitium mancae, ac mutilae orationis. Alius, quae causa non est, eam vt causam ponere. Vt quia simul, aut postea factum sit. quod enim postea euenit, quasi propterea

euenerit, accipiunt. Et maxime in republicae tractatione. Vt, quod Demades Demosthenis reipublicae curationem malorum omnium causam extitisse. postea enim contigit, vt bellum excitaretur. Alius ab omissione temporis, & modi. Quale hoc fuerit. Iuste abduxit Alexander Helenam. ipsi enim Helenae data erat à patre eligendi potestas, Fortassis enim non semper, sed principio. nam & usque ad eum finem hoc facere poterat pater. Aut si quis contumeliam esse dicat, pulsare homines liberos. non enim omnino ita est; sed ita demum, si quis eos prior iniuria lacessat. Praeterea quemadmodum in contentiosis ex eo quod simpliciter, & eo quod non simpliciter, sed adiuncto aliquo uerum est, existit adumbratus syllogismus: exempli causa, in dialecticis, non ens esse: certe enim non ens est non ens: & id quod cognosci non potest, sciri posse: certe enim quod cognosci non potest, sciri potest cognosci non posse: sic & in rhetoricis existit adumbratum enthymema ex eo quod non simpliciter uerisimile est, sed adiuncto aliquo, uerisimile. Est autem hoc non uniuerse: ut & Agatho dixit,

Credibile hoc aliquis non immerito dixerit,
Multa hominibus euenire non credibilia.

Euenit enim aliquid praeter id quod uerisimile erat. Ita ut uerisimile fit etiã id quod est praeter uerisimile. Hoc autem posito, etiam id

quod

quod uerisimile non est, uerisimile erit: non tamen simpliciter: Immo uero, vt in contentiosis, eo fit, quia non additur qua ex parte, aut cum quo collatum, aut ubi: ita & hic, quia quod praeter uerisimile est, non est simpliciter uerisimile, sed tantum aliqua ex parte. Est autem ars Coracis composita ex hoc loco. Nam siue quis non sit obnoxius crimini: ut si, qui imbecillo corpore est, causam dicat quod alium uerberarit, parata defensio est: Non enim verisimile est: siue obnoxius, ut si robustus: itidem parata: Non est uerisimile eum id fecisse: facile enim intelligebat, id in se uerisimile uisum iri. Itidemque in ceteris. necesse est enim, aut talem esse, ut in eum cadat suspicio, aut talem, ut non cadat. Ergo uidentur quidem utraque uerisimilia: est autem illud quidem uerisimile: hoc autem nō simpliciter, sed ut dictum est. Atq. hoc est quod dicitur, efficere, vt causa inferior superior fiat. Vnde merito auersabantur homines id quod Protagoras profitebatur: nam & mēdacium est: neque uerū, sed adumbratum uerisimile: neque in ulla arte, praeterquam in rhetorica, & in contentiosa. Ac de enthymematis quidem, tum de iis quae sunt, tum de iis quae uidentur, dictum est. Consequens autem est iis quae diximus, vt de solutionibus differamus. Duplex igitur est ratio soluendi: una contrario syllogismo afferendo: altera, aliquid obiiciendo, quod obstet.

obstet. Ac contrarij quidem syllogismi iisdem illis ex locis duci queunt. Etenim ex iis quae in opinione hominum sita sunt, syllogismi eruuntur: multis autem de rebus homines contraria opinantur. Obiectiones autem quattuor modis fiunt, vt & in topicis. aut enim ex re ipsa, aut ex contrario, aut ex simili, aut ex rebus iudicatis. A re ipsa, ut si de amore enthymema sit, eum bonum esse: duobus modis resistere licebit: aut enim uniuerse: ita ut dicamus, omnem indigentiam malum esse: aut in parte: neque enim diceretur amor Caunius, nisi essent & mali amores. Ex contrario autem, vt si enthymema sit, virum bonum amicis omnibus benefacere: At ne improbus quidem male. E similibus autem, ut si enthymema sit, Omnes ij quibus mali aliquid factum est, semper oderunt. At neque ij qui beneficium acceperunt, semper amant. Iudicia autem ea demum quae ab illustribus uiris facta sunt. Vt si quis enthymemate confirmarit, ignoscendum esse temulentis: ignorantes enim eos peccare: obsisti potest hoc modo. Non igitur laudandus esset Pittacus: neque enim legibus constituisset maiores poenas, si quis ebrius deliquisset. Quando igitur enthymemata ducuntur ex quattuor, nempe ex uerisimili, exemplo, tecmerio, & signo: atque illa quidem enthymemata quae conclusa sunt ex iis quae plaerunque aut sunt aut uidentur,

dentur, ex uerisimilibus sunt: quae autem per vnum simile, aut plura, per exemplum: at quae per necessarium, quodque sit; per tecmerium: quae uero per aliquid quod in vniuerso, aut in parte sit, seu uerum sit, seu minus, per signa: uerisimile autem est, non quod semper, sed quod plaerunque: constat talia enthymemata semper dissolui posse, adferendo aliquid, quod eis obsistat. Dissolutio autem videtur quidem, sed non semper est vera. Non enim, qui occurrit argumento, ita soluit, vt verisimile esse neget, sed vt dicat non esse necessarium. Quo fit, vt propter hanc fallaciam, semper plura inuenire liceat ad defendendum, quàm ad accusandum. Quando enim accusator semper uerisimilibus ad probandum vtitur: neque idem est ita soluere, vt dicas verisimile non esse, & vt neges esse necessarium: ac quod plaerunque tantum verum est, semper ei aliquid obiici potest: neque enim verisimile esset, sed semper verum, & necessarium: statim arbitratur iudex, vbi ita dissolutum est, aut verisimile non esse, aut non ex eo iudicandum: in quo fallitur, vt dicebamus: non enim ex necessariis tantum iudicare eum oportet, sed etiam ex verisimilibus. nam & hoc est optima mente ac sententia iudicare. non igitur satis est, si ita soluat, ut neget necessarium esse: sed ita soluendum est, vt ostendat

M dat

lubile euadit. Omnia enim eô perducta sunt, vt certa & perspicua demonstratio sit. Augere autem & extenuare, non est elementum enthymematis. idem autem voco elementum & locum. Est enim elementum seu locus, in quem multa enthymemata incidunt. Augere autem & extenuare, est quodammodo ostendere aliquid magnum aut paruum esse, vt & bonum, aut malum, iustum aut iniustum, & quidlibet aliud. Haec autem omnia sunt circa quae versantur syllogismi, & enthymemata. quare si horum vnumquodque locus enthymematis non est, ne augere quidem, & extenuare loci fuerint. Neque ea enthymemata quorum in dissoluendo vsus est, ad aliud genus pertinent, quam quae ad confirmandum valent. Certe enim soluit is, qui aut demonstrat, aut aliquid obiicit: demonstrat autem contra, id quod aduersatur ei quod conclusit aduersarius. Vt si ille docuit factum esse, hic docet factum non esse: si ille factum non esse, hic factum esse. Itaque hac quidem ratione nihil est discriminis: cum iisdem vtrique vtantur. adferunt enim enthymemata, quibus aut non esse, aut esse confirment. Obiectio autem non est enthymema: sed, vt in topicis, opinionem aliquam adferre, qua planum fiat, aut syllogismum non recte conclusum, aut falsum aliquid pro vero sumptum esse. Ac de exemplis quidem,

& ſententiis, & enthymematis, omninoque de iis quae ad ſententiam pertinent, tum vnde eorum copiam parare, tum quomodo ea diſſoluere oporteat, haec à nobis diſputata ſint. Reliquum eſt vt de elocutione, & de collocatione dicamus.

FINIS.

REGESTVM.

† A B C D E F G H I K L M.

Omnes ſunt Quaterniones,
† *M Duerniones.*

ROMAE,
Excudebat Franciſcus Zanettus.
M D L X X X V.